

Erciyes Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

**Bu çalışma, jüriniz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.**

20./05/2002

Danışman : Prof. Dr. M. Zeki DUMAN

Üye : Prof. Dr. Ahmet COŞKUN

Üye : Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

.....
.....
.....

ONAY :

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

24/05/2002

**Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ersoy TAŞDEMİRCİ**

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'AN-I KERİM'DE EHL-İ BEYT
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman
Prof. Dr. M. Zeki DUMAN

Hazırlayan
Abdullah KILIÇ

108869

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

KAYSERİ - 2002

ÖNSÖZ

İslâmın temel iki kaynağından birincisi Kur'an, ikincisi Sünnettir. İslâm dini bu iki temel üzerine bina edilmiştir. Bir fikrin, bir düşünce etrafında teşekkül eden mezhebin veya bir kurumun islâmî olabilmesi bu iki esasa uygunluğuna bağlıdır. Kur'anda açık ve net olarak belirtilmiş olan bir konuya sünnetin muhalefet etmesi mümkün değildir. Çünkü sünnet Kur'anda kapalı olan konulara açıklık getirir.

Bilhassa Resulullah'ın vefatından sonra gelişen islâm kültüründe tartışmalı konularda Kur'an birinci ve en önemli referanstır. Onda metnin sıhhati problemi bulunmamaktadır. Zira Kur'anı koruma görevini Yüce Allah kendi üzerine almıştır. İhtilafı konularda Kur'an bilgisi esas alınmalıdır. Özellikle de Kur'andaki konu ile ilgili ayetlere ve Kur'anın temel ilkelerine, ruhuna, amacına ve özüne tamamen ya da kısmen aykırı anlayış ve olgular mutlaka hem Kur'an açısından hem de dayandırılan hadisler ve ilim adamlarının görüşleri açısından yeniden araştırılıp akademik bir yaklaşımla açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu, ilim adamlarının asli görevlerindendir.

İslâm'da ehl-i beyt, asr-ı saadetten sonra ortaya çıkmış, zamanla kurumsallaşmış itikadî, siyasî, sosyal yönleri olan bir olgudur. Hem Kur'an'a, hem de hadislere dayandırıldığı için islâmî olduğu da muhakkaktır. Fakat bu kavrama islâm öncesi tarihî süreçte yüklenen mana ile islâmın tebliğ sürecindeki mana ve ilk dört halife'den sonra ortaya atılan ve günümüze kadar devam edip gelen süreçte yüklenen manalar birbirinden çok farklıdır. Bilhassa Kur'an'daki ehl-i beyt portresi ile hadislerde ve daha sonra oluşan islam kültüründeki ehl-i beyt portresi birbirinden oldukça farklılık arz etmektedir. Bir inanç problemi haline getirilmiş olan bazı yönleriyle ehl-i beyt Şîî ve Sünnî alimler arasında bitmeyen tartışma konularından biri haline getirilmiş durumdadır.

Biz bu çalışmamızda ehl-i beyt kavramını Kur'anda ne amaçla ve hangi bağlamda ele alındığını, bilhassa asırlara damgasını vurmuş olan bir kısım müfessirlerce nasıl yorumlandığını tarafsız bir gözle tesbit etmeye çalıştık.

İslâm dünyasında farklı şekillerde yorumlanan kavramlardan biri de şüphesizki Ehl-

i Beyt kavramıdır. Bu sebeple meselenin Kur'an'da ne şekilde yer aldığı ve müfessirlerce nasıl yorumlandığını ortaya koymakta fayda gördük. Ayrıca yaşadığımız coğrafyada Ehl-i Beyt kavramının kültürel açıdan yansımalarını ifade etmeye çalıştık.

Bu çalışmamız başlıca üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Ehl-i beyt'in terkinde geçen kelimeleri, müfret ve terkip halinde ifade ettiğı lugat manalarını, tarihi süreçlerde taşıdığı örfî, şer'î ve siyasi anlamlarını teker teker araştırıp tesbit etmeye çalıştık. Ayrıca Ehl-i beyt kelimesinin Kur'an-ı Kerim içerisinde hangi manalar ifade ettiğini ve Hz. Peygamberle birlikte diğer Peygamberler için ifade ettiğı anlamları araştırdık. Bunun yanında konumuzun esasının teşkil eden Ahzâb Sûresi 33. âyetini de bulunduğı pasajı dil, metin bütünlüğü ve tarihi arka planı açısından dikkatle inceledik. Hz. Muhammed (sav)'in hadislerinde ehl-i beyt kavramının nasıl anlatıldığını ve sahabenin Ehl-i beyt hakkındaki görüşlerini de mercek altına aldık.

İkinci bölümde, gelişen islam kültüründe ehl-i beyt kavramının mahiyetini kavrayabilmemiz için kültüre kaynaklık eden Tefsir literatüründe müfessirlerin Ehl-i beyt kavramını nasıl anladıklarını ve bu kavramın içini nasıl doldurduklarını tesbite çalıştık. Burada önemli bir kısım Sünnî, Mutezîlî ve Şîî müfessirlerin Ehl-i beyt konusundaki yorumlarına ve düşüncelerine yer verdik Şîî müfessirlerin görüşlerinin şekillenmesinde önemli bir faktör olduğı için Şîî'lerin Kur'an anlayışını ve özellikle de usul-u hamse hakkındaki görüşlerini çok kısa olarak hatırlatma ihtiyacını duyduk.

Üçüncü bölümde, asıl konumuz olmamakla birlikte Şia anlayışından farklı bir şekilde gelişen Anadolu Alevi-Bektaşiliğinde Ehl-i Beyt kavramının ne anlam ifade ettiğı konusuna da kısaca yer vermeyi uygun gördük.

Amacımız Kur'an açısından Ehl-i beyt kavramının ne anlama geldiğı, kapsamına kimlerin dahil olduğunu tefsir metodolijisi içerisinde anlamak, varsa yanlış anlayışları yine aynı metodoloji ile tesbit etmektir. Böylece Kur'an-ı Kerim'de geçen bir kavramın doğru anlaşılmasına katkıda bulunacağımızı umuyoruz

Bu çalışmamda kaynak temininde yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. M. Kemal ATİK, Doç. Dr. Vehbi ECER'e, Kırıkkale Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Hüseyin TUĞCU'ya ve aynı üniversitede doktora yapan Ramis KARABULUT'a teşekkürlerimi arz ederim.

Ayrıca danışman hocam olarak bu tezin araştırılıp ortaya çıkmasında bana yol gösteren sayın Prof. Dr. M. Zeki DUMAN beye teşekkürlerimi arz ederim. Zaman zaman kendilerinden yararlandığım diğer hocalarım Prof. Dr. Celal KIRCA, Prof. Dr. Ahmet COŞKUN, Doç. Dr. Erdoğan PAZARBAŐI, Arő. Gör. Șahin GÜVEN beylere ayrı ayrı teşekkür ederim.

KAYSERİ- 2002
Abdullah KILIÇ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
İÇİNDEKİLER	4
KISALTMALAR.....	6
GİRİŞ	7

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ETİMOLOJİK VE SEMANTİK AÇIDAN EHL-İ BEYT

A. ETİMOLOJİK AÇIDAN EHL-İ BEYT	10
1. Ehl-i Beyt.....	10
2.Ehl	10
3. Al	13
4. Beyt	14
5. Ehl ve Beyt Kavramlarının Kur'an'daki Kullanımları	15
a. Mecâzî olarak "Allah'ın evi"(Beytullah) ve "mabet" anlamında kullanılan ayetler	16
b. İnsanlar için "mesken" anlamını ifade eden ayetler	18
c. Hayvanlar için "barınak" / "yuva" anlamını ifade eden ayetler.....	19
B. SEMANTİK AÇIDAN EHL-İ BEYT	20

II. KUR'AN-I KERİM'DE VE HADİSLERDE EHL-İ BEYT

A. KUR'AN-I KERİM'DE GENEL ANLAMDA EHL-İ BEYT	25
1. İbrahim (as) hakkında	25
2.Musa (as) hakkında	26
3. Hz. Muhammed (sav)'in hanımları hakkında	27
B. KUR'AN-I KERİM'DE ÖZEL ANLAMDA EHL-İ BEYT	
1. Ahzab suresindeki Ehl-i Beyt'le ilgili 28-34. Âyetler	29
a. Ayetlerin Metni	29
b. Ayetlerin Meali	30
c. Ayetlerin Nüzul Sebebi	31
d. Ayetlerin Arka Planı	32
C. HADİSLERDE EHL-İ BEYT	35
D. DEĞERLENDİRME	39

İKİNCİ BÖLÜM

TEFSİR LİTERATÜRÜNDE EHL-İ BEYT

A. BİR KISIM SÜNNÎ VE MUTEZİLİ MÜFESSİRLERE GÖRE EHL-İ BEYT	44
1. Ehl-i Beyt Kavramı İçerisine Sadece Hz. Peygamber'in Hanımlarını Dahil Edenler	44
2. Ehl-i Beyt Kavramı İçerisine Sadece Hz. Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin'i Dahil Edenler.....	48
3. Ehl-i Beyt Kavramı İçerisine Hz. Peygamber'in Hanımları, Çocukları ve Diğerlerini Dahil Edenler	49
4. Mutezili Tefsirlerde Ehl-i Beyt	52
B. DEĞERLENDİRME	55
C. BİR KISIM ŞİÎ MÜFESSİRLERE GÖRE EHL-İ BEYT	58
1. Şia'nın İnanç Sistemi.....	59
2. Şiâ'nın Vahiy Anlayışı	67
3. Kur'an'ın Tahrif Edildiği İddiaları	68
4. Şiî Tefsirlerde Ehl-i beyt	72
D. DEĞERLENDİRME	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
I. ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİKTE EHL-İ BEYT ANLAYIŞI	83
A. Alevîlik.....	83
B. Bektaşîlik.....	88
C. Alevî ve Bektaşilerin Ehl-i Beyt Anlayışı	93
SONUÇ	95
BİBLİYOGRAFYA	97

KISALTMALAR

a.g.e : Adı geçen eser.
a.g.m. : Adı geçen makale.
a.g.sem.met.: Adı geçen Sempozyum Metinleri.
a.g.teb.met: Adı geçen tebliğ metinleri.
Ansk. : Ansiklopedi.
AÜİFD. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
AÜİFY.: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
b. : ibn.
bkz.: Bakınız.
çev. : Çeviren.
H. : Hicri
Hz. : Hazret
M. : Miladi
md. : Maddesi
M.E.B.: Milli Eğitim Basımevi.
s.: Sayfa.
SÜİFD.: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
TDV.: Türkiye Diyanet Vakfı.
vd.: Ve Devamı.
Yay.: Yayınları.

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'de sahabeye hitapla: "Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder kötülüğü önlemeye çalışır ve Allah'a inanırsınız." (Âl-i İmran 3/110) denmiştir. Sahabe ve onları takip eden nesiller İslâmî inancın tesis edilmesinden sonra ibadet ve iman esasları yanında ilim, sanat, edebiyat, siyaset ve sosyal hayatları ile yeni bir medeniyet meydana getirmeyi başarmışlardır.

İslâm, içine kapalı, tutucu, dogmalara yer veren bir din değildir. İslâmî gelenek doğuşundan itibaren kendi dinamikleriyle kültürel bir yapı çerçevesinde gelişirken etrafında yaşayan toplumlardan da elbetteki faydalanmayı ihmal etmemiştir. Bu anlamda müslümanlar çeşitli uluslarla din, siyaset, ilim ve sanatta birbirleriyle etkileşimi gerçekleştirecek derecede bağlantı kurmuşlardır.

Aynı şekilde islâm dîni, insanın dünya ve ahiret hayatında mutluluğunu hedefler. Bu nedenle dünya hayatında insanın doğumundan ölümüne kadar geçen süre içerisinde: kişinin inancına, insanlarla olan ilişkilerine ait önemli olan her şeyi bir nizam altında toplamıştır. İslâmın insan anlayışında renk, ırk ve cinsiyet ayrımı söz konusu değildir. Yine onun temel amaçları arasında, mutlak ve gerçek adâleti tesis etmek vardır. Bu anlamda; yalnızca insanlar arasındaki birlik ve beraberliği değil hayvanların, canlıların ve bütün doğanın korunmasını da emreder.

Bunun yanında islâm, farklı fikirlerin oluşması ve tartışılmasına da karşı değildir. Fakat birbirini red ve tekfir edecek derecede tefrikayı besleyecek görüş ve mezhep ayrılıklarına ise karşıdır. Bu şekilde tefrikayı toptan reddeder. Asrı saadette bu birlik ve beraberlik; ırk ve soy taassubundan uzak bir şekilde sağlanmıştı. Fakat insanın beşerî özellikleri sebebiyle zamanla müslümanların arasına bir biçimde fitne girmişti. Şöyleki, mevcut toplumdan kopmalar ve bazı fikirler etrafında gruplaşmalar vücuda gelmiştir. Maalesef İslâm'ın arzu etmediği şekilde birbirini tekfir noktasında karşılıklı savaştıkları derecede ayrılığa düşmüşlerdir. Bu farklılaşmanın sebeplerini şöyle özetleyebiliriz:

- 1- Halife seçimi konusunda ortaya çıkan kargaşalar,
- 2- Hz. Osman'ın şahadeti ve katillere kısas hükmünün uygulanması problemi.
- 3- İslâm coğrafyasının genişlemesi ve buna bağlı olarak farklı kültürlerin ortaya çıkardıkları sorunlar,
- 4- Farklı kültürlerle dayalı olarak ortaya çıkan sorunlara Kur'an'dan cevap bulma çabaları,
- 5-Cahiliye dönemindeki Ehl-i beyt anlayışının Emeviler tarafından tekrar gündeme getirilmesi vs.

Bilinmesi gereken hakikat şudur ki; Şiâ ve Ehl-i sünnet siyâsî ve dinî düşünceleri bakımından iki farklı ekoldür. Bu sebeple; araştırmamızı oluşturan Ehl-i beyt konusunda ise, her iki anlayışa mensup kişiler Hz. Peygamber (sav)'in soyuna derin bir sevgi beslemektedirler. Bu konuda Hz.Ali'yi sevenler adına düşünce birliği oluşturan Şiîler kadar Sünnîler de aynı sevgi ve görüşleri paylaşmaktadırlar. Sünnî gelenekte Resulullah'ın soyundan gelenler için kullanılan “seyyid” kavramı bu sevgi ve saygının bir sonucudur. Fakat islâm'ın karşı olduğu ifrat ve tefrit, hem sünnî hem de şii toplumlarda ehl-i beyt hakkında da maksadını aşacak nitelikte değerlendirmelere konu olduğu da bir gerçektir. Kur'andaki gerçekler Kur'an'a rağmen başka boyutlara çekilmişse bunun Kur'an gerçeği özelliği de kalmamış demektir.

Konumuzu teşkil eden Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt kavramının tefsir kitaplarında ne şekilde yorumlandığını ve özellikle mezheplerin ortaya çıkmasından sonraki süreçte bu kavramın yüklendiği yeni anlamları ifade etmeye çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ETİMOLOJİK VE SEMANTİK AÇIDAN EHL-İ BEYT

A. ETİMOLOJİK AÇIDAN EHL-İ BEYT

1. Ehl-i Beyt:

“Âl-i beyt” veya “Ehl-i beyt” İslâm öncesi ve İslâm sonrası farklı biçimlerde yorumlanmış bir kavramdır. Bu kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için önce etimolojik anlamına yer vereceğiz. Şimdi bu kavramın Arap dilinde nasıl kullanıldığı ve yüklenen manaları açıklayacağız.

“Ehl-i Beyt” bir isim tamlamasıdır. “Ehl” ve “Beyt” kelimelerinin birbirine izafe edilmesiyle oluşturulmuş bir terkidir. Bu tertibin ifade ettiği manayı tam olarak kavrayabilmek için teker teker ehl ve beyt kelimelerinin lugat yönünden tanınması gerekmektedir.

Bu kavram Asım Efendi Kamus Tercümesinde, bir şahsın aynı çatı altında birlikte yaşadığı akrabaları, çocukları, ihvan ve iyâlidir der.¹ “Ehl-i beyt” Oturan ve iskân eden anlamında evin ehli yani evde meskun olan kişilerdir. Ayrıca Allah'ın evi olan Kâbe'de oturanlar için kullanılmıştır. Bu anlamda Beytullah kelimesi ise Allah'ın evi manasındadır.²

İleriki konularda izah edileceği gibi cahiliye dönemi Arap toplumunda Ehl-i beyt kavramı Beytullah'a hizmet eden ve kabileyi yöneten aileyi ifade ederken, İslâmi dönemde Hz. Muhammed (sav)'in ailesi, çocukları ve müslümanlar için kullanıla gelmiştir.

2. Ehl:

Ev halkı, zevc ve hâne sahibi, yakın akrabası ve aşiret anlamlarına gelir. Çoğulu

¹ Asım Efendi, Ebu'l- Kemal es-Seyyid Ahmed, el-Okyanusu'l- Basît Fi Tercemeti'l- Kamusi'l-Muhît, İstanbul 1305, “Ehl” md. III/1162.

² İbn Manzûr, Ebu'l- Fadl, Cemâlu'd- Dîn Muhammed b. Mûkerrem, , Lisanü'l- Arab, Beyrut, 1990, “Ehl” md. XI/ 29.

“ehlûne”, “âhalün”, “ehâlin” ve “ehlât”dır.³ Kişinin ehl-i onun yakınları ve akrabalarıdır. Ehl-i beyt aynı zamanda bir evde oturanlar manasına da gelmektedir. Mecazi olarak ise kişinin hanımı ve evlatlarını ifade eder.⁴ Bu kelime muzâaf olduğu kelimeye kendi anlamını vermektedir. “Ehlü’r-recul” kişinin ailesi ve akrabası, “ehlü’l-mezhep” mezhebe inanmış, mezhebe ait manalarına gelmektedir.⁵ Sîbeveyh, “ehl” kelimesinin çoğulu için “Ehlât” ve “ehlûn” demiş, “vav” ve “nun”un dahil olmasıyla müzekker olduğunu söylemiştir. Ehl kelimesi, akraba, aşiret, zevce, ev arkadaşı manasına gelmektedir.⁶ Özel olarak ise insanların dostu (ehli) olarak kullanılmıştır. Hz. Ebû Bekir Hz. Ömer’i halife tayin ettiğinde Hz. Ömer : “Onunla karşılaştığımda ehlinin, hayrına iş yapacağım (çalışacağım)” dedim, der. Mekke ehlinde olanlara ta’zimden dolayı “ehl’ullah. beyt’ullah” denmiştir.⁷ Zira Ümmü Seleme hadisinde “sana ve ehline bir üzüntü yoktur,”⁸ buyrulurken “ehl” kelimesi Hz. Muhammed (sav) için kullanılmıştır. Yani “Ben olduğum müddetçe sana bir sıkıntı yoktur.” manasındadır.⁹

“Ehl” kelimesi tamlama olarak kullanıldığında; “Ehl-i mezheb” onun görüşünden ve dininden olan, “Ehl-i İslâm, İslâm dinini kabul eden kişi , “Ehli’r-racûl”, insanlara özel ve hâs, “Ehl-i beyt” oturan ve iskân edenler, “Ehl’ü’l-emr” iş sahibi, “Ehl-i beyti’n-Nebiyyi”, genel bir ifade olarak Hz. Muhammed’in hanımları, çocukları, kızları ve yakınlarıdır.¹⁰

“Ehil” veya “ehl”, sahip, taraftar, ehil, karı kocadan her biri, Hz. Muhammed (sav)’in ev halkı, “Ehl-i buyûtât”; şanlı ve şöhretli kabilelere mensup olanlar, “Ehl-i hüner” maharetli kimseler, sanatkâr, “Ehl-i kerem”; eli açık, cömert, “Ehl-i ı’yâl”; çoluk çocuk, aile manalarına geldiğinde pek çok lûgat yazarı hem-fikirdir.¹¹

³ İbn Manzur a.g.e., “Ehl”. md. XI / 28, 29.

⁴ Zebidi, Seyyid Muhammed Murtaza, Tacu’l Arus, Beyrut 1386, Ehl md. VII. 317.

⁵ Firûzâbâdî, Tertibu’l-Kamûsi’l-Muhît Alâ Tarikati’l-Misbâhi’l-Münir, Esâsi’l-Belâga, , 1973. “Ehl” md., II. Baskı, I/ 193.

⁶ İbrahim Mustafa - Ahmet Hasan ez-Ziyât, Mu’Cemu’l-Vasît Mektebetü’l- İlmiye, Tahran Tarihsiz, I/ 31.

⁷ İbn Manzur, a.g.e., “Ehl”. md. XI/ 28.

⁸ Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, Sünen, Menakıp, İstanbul. 1992, 3870.

⁹ İbn Manzur, a.g.e., “Ehl” md. XI/ 28.

¹⁰ İbn Manzur, a.g.e., “Ehl”. md. XI/ 29.

Sibeveyh; “ehl” kelimesinin “neseb” için olduğunu söylemiştir. Öte yandan vahşileşmiş kara hayvanlarına “vahşi”; evcillerine ise “ehlî” denmiştir. Peygamberimiz Hayber günü, “ehlî eşekler”in etlerinin yenilmesini haram kılmıştır. Çünkü onlar evlerin birer üyesi olmuşlardır. Araplar dualarında ve misafir karşılarken “Merhaban ve ehlen”: malikhâneme hoş geldin, gariplik çekme, yakınlaş, uzaklaşma, derler. Ezherî; “Falan yeste’hilü”, yani ikram edilmeyi hak etmiştir. Beni Esed kabilesinden fasih konuşan bir Arab, yanındakine teşekkür etmek için, “teste’hil ya ebâ Hazm mâ’üliyet”; (Ey Hazm’ın babası, seni ehil olduğun için tayin ettim.) der.¹²

Teelhhe/tezevvece anlamındadır. Yani evlendi, zifafa girdi demektir. Falanın ehli. karısıdır. Onu ehil edinmek suretiyle hanım yapmıştır. Dua’da; “Âheleke Allahü fil cenneti ihâlen” Allah seni Cennete girdirsin ve seni oraya ehil kılsın.” Aynı kökten gelen “ihâle” kelimesi ise, bir şeyin özünden yağ çıkarmak ve iç yağı manasındadır.¹³

“Ehl” kelimesi kocaya nisbet edilirse onun hanımı, Hz. Peygamber (sav) ile ilgili olursa temiz eşleridir. Eğer eşleriyle birlikte “âl” kelimesi kullanılırsa erkek evladından doğan torunları anlaşılır. Ehlul’l-enbiyâ ise her hangi bir Peygamberin ümmetini ifade eder.¹⁴

Aynı şekilde “ehlü’t-takva ve ehlül-mağfıra” (ehil/aile sahibi odur, koruma ve affetmede tek yetkilidir.) şeklinde Kur’an ve hadisde geçmektedir.¹⁵ Ehl kelimesi sadece Resulullah ve damadı Hz. Ali, onun eşi ve çocukları için kullanılmıştır. Sözelimi bir başka sahabenin damadı ve torunları o sahebini ehli olarak nitelendirildiğine hiç rastlamadık.

Şayet her hangi bir kişi Allah’a inanan bir soydan ya da aileden gelmesine rağmen kendisi şirk koşuyor veya Allah’ı inkâr ediyor ve bununla birlikte Peygamberin davetini de kabul etmiyorsa bu kişi babası Peygamber dahi olsa onun ehlinden sayılmamaktadır. Örnek

¹¹ İbn Manzur, a.g.e., “Ehl”. md. XI/ 29.

¹² İbn Manzur, a.g.e., “Ehl”. md. XI/ 29.

¹³ İbn Manzur, “Ehl” md, a.g.e., XI/ 30. Ayrıca bkz. Meydan Larousse “Ehl” md., 1971., s. 110.

¹⁴ Asım Efendi, a.g.e., “Ehl”. md. III/ 1162.

¹⁵ Müddessir, 74/56.

verecek olursak Kur'an-ı Kerim'de, Nuh (as) oğlunu ısrarla tufandan korunması için gemiye çağırmasına rağmen o, gemiye binmemiştir. Bu duruma üzülen Nuh (as) onu sularda boğulurken gördüğünde “Ya Rabbi dedi, elbette boğulan oğlum da ehlimden (ailemden)di, öz evladımdı.(Ben onları gemiye alırken sen bana kurtulacaklarını müjdelemiştin.) Senin vâdin elbette haktır ve sen hakimler hakimisin.”¹⁶ Allah Teâla ise şöyle buyurmuştu: “Ey Nuh o senin ehlinden (ailenden) değildir. O, salih olmayan bir iştir.”¹⁷ derken “Senin düşünce ve inanç sistemini kabul etmiyor, senin dininden uzak bir kişidir” manasını anlamaktayız.

Kur'an-ı Kerim'de “ehl” kelimesi pek çok âyette kullanılmıştır. Genel olarak “ehl-i kitap” dendiğinde, kendilerine kitap indirilen veya ilahî bir kitaba inanan, özelde ise Hristiyan ve Yahudiler anlaşılmaktadır. “Ehl-i İncil”, denildiğinde incile inananlar veya incile muhatap olanlar, “Ehl-i karye” denildiğinde bir köy veya belde halkına hitap edildiğini anlamaktayız. “Ehl” kelimesi Kur'an'da çoğunluğu “kitap” kelimesiyle birlikte kullanılmak üzere tam elli dört ayette yer almıştır.

Ehl-i zikr, Ehl-i Medine, Ehl-i nâr, Ehl-i takva, Ehl-i mağfıra, Ehl-i Yesrib gibi tabirler şeklinde de Kur'an'da ifadeler vardır.¹⁸

3. Âl:

Al kelimesi ehl kelimesinden dönüştürülmüştür. Ehl kelimesi her kelimeye muzaaf olarak kullanıldığı halde al kelimesi kullanılmaz. Bu kelime insanın zatına has durumlarda yakınlık ve evlat anlamında kullanılır. Şöyleki Al-i İbrahim ve Al-i İmran gibi. Peygamber (sav)'nin al-i onun akrabaları ve ehlidir.¹⁹

Bu kelime Arapçada; serap, dağ, dağın çevresi ve çadır direği anlamına geldiği

¹⁶ Hud., 11/45.

¹⁷ Hud., 11/46.

¹⁸ Bkz, Bakara, 2/49, 105, 248. Âl-i imrân, 3/64, 65. Maide, 5/47. Hicr, 15/65. Kasas, 28/12.

¹⁹ El Isfahani, Ragıp, el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an, Mısır, 1961, Al md. s.30-31.

gibi; kişinin kendisi, ailesi, dost ve arkadaşları anlamına da gelmektedir. “Ehl” kelimesiyle aynı manayı ifade etmektedir.²⁰

Ev halkı anlamına gelen bu tabir ev ve sahibi ile birlikte O’nun eşini, çocuklarını ve yakın akrabalarını kapsamaktadır.²¹

“Âl” kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de isim tamlaması olarak pek çok yerde kullanılmıştır. Meselâ, Âl-i İmran, Âl-i Yâkub, Âl-i Mûsâ şeklinde ifade ettiği zaman bu Peygamberlerin birinci dereceden akraba ve yakınlarını kasdettiğini anlıyoruz.²²

Diğer taraftan; Âl-i Resûl : O’nun ehli, Âl-i İslâm ve Âl-i Resûl, Allah ve Resûlü’nün dostları manasındadır. “El- Kurrâ’u âlûllah”: Kur’ân okuyanlar “Allah dostları” demektir. “Allahümme sallî alâ Muhammed ve alâ âlihi” cümlelerinde ise Hz. Muhammed’in “âl”ine dua manasındadır.²³ “Âl” kelimesi “ehl” kelimesinden dönüştürülmüştür. Çoğulu “ehlûn”, “ehalî” ve “ehlât”dır. Ehlu’l-emr, ulû’l-emr yani yönetici demektir.²⁴

“Âl-i Abâ” tâbiri “Kisa” hadisi de denilen rivayet sebebiyle , Hz.Pey.zamanında Peygamber (sav)’in yakın çevresi hakkında kullanılan bir tabirdir.²⁵

4. Beyt:

Büyük çadıra beyt denmektedir. Kişinin beyt-i evi olduğu gibi onun hanımı da evi sayılır. Cibril, Peygamberimize, Hatice’yi inciden yapılmış bir beytle yani sarayla müjdele buyurmuştur. Ebu Ubeyde, ipek böceğinin kendi etrafında beyt (ev) yaptığını söylemiştir. Beyt’in çoğulu ebyât ve ebâyât gelir. Ekvâl ve ekâvîl de olduğu gibi. İbnul Arabî ise

²⁰ İbn Manzur, a.g.e., “Ehl” md. XI/ 30.

²¹ El- İsfahanî, a.g.e, Ehl md. s. 64.

²² Bkz.Bakara, 2/49, 50, 248; Al-i İmran, 3/11,33; Nisa, 4/54, gibi.

²³ İbn Manzur a.g.e.,”Ehl” md. XI/ 30.

²⁴ Asım Efendi, a.g.e., “Ehl” md. III/1162.

²⁵ Özel, Ahmet, “Âl” md. TDV. İslâm Ansk. II/ 305. Ayrıca bkz. Râzî, Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdîlkâdir, Muhtârü’s-Sihah, I. Baskı, Beyrut, 1967. “Âl” md. 197-198.

Araplarda beytten kinaye evdir der. Cevherî, beyt kişinin iyâlidir der. Bir kişi beyt sahibi oldu dendiğinde o kişinin evlendiği anlaşılır.²⁶

El-beyt; “zeyd” vezninde ev anlamındadır. Hâne manasına, kıldan ve taştan yapılmış eve denir. Çoğulu “ebyât” gelir. Edebiyatta, “Beyit” anlamındadır. Beyt için lisanımızda “ev” ve “oba” tabiri olunur.²⁷

Genel anlamda ev, mesken, barınak demektir. Çoğulu “buyût”, “ebyât” “ebâyât” ve “buyûtât”tır. Şurefâdan ve ulemâdan olanlara “Ehl-i Buyûtât” derler. Şairler iki mısraa, “beyt” ve cemin’de “ebyat” derler. Ayrıca kişinin ehline ve iyâline de “Ehl-i beyt” denir.²⁸

Bir şeye mekan olduğundan dolayı beyt tabiri kullanılmıştır. Ehl-i beyt ise Peygamberin alini ifade etmektedir.²⁹

Kur’ân’da Hz. İbrahim’in yaptığı ev için şöyle buyrulur. “Biz Beyt-i Şerif’i insanlara sevap kazanmaları için toplantı ve güvenlik yeri kıldık. Siz de Makam-ı İbrahim’i namazgâh edininiz. İbrahim ve İsmail’e de “Tavaf edenler, itikâfa girenler, rukû ve secde edenler için bu evimi tertemiz bulundurun.” diye emretmiştik.³⁰

5. Ehl ve Beyt Kavramlarının Kur'an'daki Kullanımları

Kur’an-ı Kerim’de “Âl”, “Ehl” ve “Beyt” tâbirleri pek çok âyet-i kerîme’de geçmektedir. Bir kısım âyetlerden anladığımıza göre “Ehl” kelimesi, sahip ve taraftar anlamında kullanılmaktadır. “Ehl-i Kitab”³¹ denilirken, kutsal kitaba inanan ve îman edenler anlamına gelmektedir. “Ehl-i karye”³² denilirken bir bölgede yaşayan halk topluluğu kastedilmektedir. Ayrıca “Ehl-i İncil”³³ denilirken İncil taraftarı veya İncil’e

²⁶ İbn-i Manzur, a.g.e., “Beyt” md. I/ 392.

²⁷ Asım Efendi, a.g.e. “Beyt” md., II/ 553.

²⁸ İbrahim Mustafa ve Arkadaşları, Mu’cemu’l Vasîf, Mektebetü’l ilmiye Tahran, Tarihsiz “beyt” md., I, 78.

²⁹ El- İsfahanî, a.g.e, Beyt md. s. 64.

³⁰ Bakara, 2/125.

³¹ Mâide, 5/ 19.

³² A’raf, 7/ 96.

³³ Mâide, 5/ 47.

uyanlar anlamında kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de "Ehl" kelimesi, sıfat olarak en çok Ehl-i kitap (bir Kutsal kitabı kabul eden ve inananlar), Ehl-i karye (aynı köy halkından olan insanlar), Ehl-i Medîne veya Ehl-i Yesrib (Medine şehrinde yaşayan insanlar), Ehl-i zikr (zikir ehli), Ehl-i takvâ (takvâ ehli), Ehl-i beyt (kişinin ev halkı ve hanımı)'dır. Bu kavram bir zamire muzaaf olduğu zaman o zamire mensubiyeti belirtir. Ehlîkum (sizin ehliniz), Ehlinâ (bizim dostlarımız), Ehlihî (onun ehli), Ehlihinne (onların ehli), Ehlihun (onların ehli) gibi... Bu tâbir Kur'an-ı Kerim'de ellidört âyette geçmektedir.

"Beyt" kelimesi ise, Kur'an'da genel olarak ev ve mesken anlamında kullanılmıştır.³⁴

Bu ayetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

a. Meczâî olarak Allah'ın evi (Beytullah) ve mabet anlamında kullanılan âyetler:

- "Biz Beyt'i Şerif'i/Kâbe'yi insanlara sevap kazanmaları için toplantı ve güven yeri kıldık..."³⁵

- "İbrahim ile İsmail Beyt-i Şerifin temellerini yükseltirken; Ey bizim Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur, şüphesiz sen bunu işitensin, bilensin."³⁶

- "... Kim hac ve umre niyetiyle Kâbe'yi (Beytullah'ı) ziyaret ederse oraları tavaf etmesinde bir günah yoktur."³⁷

- "İbadet yeri olarak yeryüzünde yapılan ilk ev Mekke'deki Kâbe olup, pek feyizlidir. İnsanlar için hidayet rehberidir."³⁸

³⁴ Bakara, 2/ 125.

³⁵ Bakara, 2/ 125.

³⁶ Bakara, 2/ 127.

³⁷ Bakara, 2/ 158.

³⁸ Âl-i İmran, 3/ 96.

- "... Orada apaçık alametler, deliller ve İbrahim'in makamı vardır. Kim Beytullah'a girerse korkudan emin olur."³⁹

- "Ey iman edenler! Ne Allah'ın koyduğu dini işaretlerine, ne şehir-i Harama, ne de Kâbe'ye hediye olarak gönderilen kurbanlık hayvanlara, hele hele gerdanlık takılı kurbanlıklara, ne de Rabbinin lütfunu, ihsan edeceği kazancı ve onun rızasını arzulayarak Beyt-i Harama yönelenlere sakın hürmetsizlik etmeyin."⁴⁰

- "Allah Kâbe'yi o hürmete layık mabedi insanların din ve dünya hayatları için bir nizam vesilesi kılmıştır..."⁴¹

- "Onların Mescid-i Haramdaki duaları ise ıslık çalıp el çırpımdan başka birşey değil!..."⁴²

- "Biz vaktiyle İbrahim'e Beytullah'ın yerini belirlediğimiz zaman, sakın bana hiçbir şeyi ortak koşma ve benim mabedimi tavaf ederken, kıyamda rukuda veya secdede olanları için tertemiz tut..."⁴³

- "Bundan sonra saçlarını, tırnaklarını kesip üstbaşlarındaki kirleri gidersinler ve diğer hac görevlerini yerine getirsinler. Dünyanın bu en kıdemli beytini/mabedini bir kere daha tavaf etsinler."⁴⁴

- "...Sonunda varacakları yer o en kıdemli beyt'te/mabed'de son bulur."⁴⁵

- "Beyt-i Ma'mu'ra/Kâbe'ye yemin olsun."⁴⁶

³⁹ Âl-i İmran, 3/ 97.

⁴⁰ Maide, 5/ 2.

⁴¹ Maide, 5/ 97.

⁴² Enfal, 8/ 35.

⁴³ Hac, 22/ 26.

⁴⁴ Hac, 22/ 29.

⁴⁵ Hac, 22/ 33.

⁴⁶ Tûr. 52/ 4.

- "Yalnız evin/Kâbe'nin sahibine ibadet etsinler."⁴⁷

- "Ey bizim Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını senin kutsal mabedinin/evinin yanında ekin bitmez bir vadide yerleştirdim."⁴⁸

b. İnsanlar için mesken anlamını ifade eden âyetler:

- "Yok yok! bu da yetmez, senin altundan bir evin olmalı, yahut göğe çıkmalısın dediler ..." (Hz. Muhammed (sav) için).⁴⁹

- "İman edenler ise Allah, Firavunun eşini misal getirir, o vakit hatun şöyle niyaz etmiştir: "Ya Rabbi! sen kendi nezdinde Cennete benim için bir ev/konak yaptır. Beni Firavun ve onun kötü işinden kurtar. Beni bu zalimler guruhundan halas eyle."⁵⁰

- "Nitekim pek yerinde ve gerekli bir iş için Rabbin seni evinden çıkardığında, mü'minlerden bir kısmı bundan hoşlanmamıştı."⁵¹

- "Ama orada müslüman aile dışında bir hane/ev bırakmadık."⁵²

- "... Arzın düzlüklerinde saraylar kurup, dağlarını yontarak evler yapıyorsunuz."⁵³

- "Musa'ya ve kardeşine, kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın. Evlerinizi kible yapın... diye vahyettik."⁵⁴

⁴⁷ Kureyş, 106/ 3.

⁴⁸ İbrahim, 14/ 37.

⁴⁹ İsrâ, 17/ 93.

⁵⁰ Tahrîm, 66/ 11.

⁵¹ Enfâl, 8/ 5.

⁵² Zâriyât, 51/ 36.

⁵³ A'raf, 7/ 74.

⁵⁴ Yunus, 10/ 82.

"Böyle düşündüğünüz için mi? dağlarda ince bir sanat eseri lüks evler yaptırıyorsunuz."⁵⁵

c. Hayvanlar için barınak / yuva anlamını ifade eden âyetler:

- "Allah'tan başka hâmi, sığınacak tanrı edinenlerin durumu tıpkı kendilerine yuva yapan örümceğin haline benzer. Halbuki en çürük ev/yuva örümcek ağıdır. Keşke bu gerçeği bilselerdi."⁵⁶

- "Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine göz göz ev/kovan edin."⁵⁷

⁵⁵ Şuarâ, 26/ 49.

⁵⁶ Ankebut, 29/ 41.

⁵⁷ Nahl, 16/ 68.

B. SEMANTİK AÇIDAN EHL-İ BEYT

Ehl-i Beyt, tarihi süreçlerde sözgelimi cahiliye döneminde, islâmın tebliğ döneminde ve islâm dininin yayılma döneminden günümüze kadar gelen süreçte birbirinden farklı manalarda kullanılmıştır. Mesela, islâm öncesi cahiliye Arap toplumunda kabileye hakim olan aile anlamında kullanılmıştır.⁵⁸

Ehl-i beyt kavramı bir kişinin aynı mekânda yaşadığı, akrabaları, çocukları ve yakınlarıdır. Yani bir kişinin hanesinde meskun olanlardır.⁵⁹ Günümüze kadar kullanıla gelmiş bu kavramın kökleri elbette İslâm öncesi dönemlerde semantik olarak bir kısım manalar ifade etmekteydi.

Ehl-i beyt kavramı tarihi kök olarak islamdan önceki dönemlerden kaynaklanır. O dönemlerde belirli bazı kabile kolları “İlahlar evi” (Beytü’l Alihe/Putların bulunduğu mabed)’den sorumlu olmaları sebebiyle bazı dini ve kutsi sıfatlara sahiptiler. Bu kutsi görev veraset yoluyla aynı kol üzerinden nesilden nesile aktarılan bir görevdi. Aynı zamanda bu kabile kolları görevleri sebebiyle aşiretler ve kabileler arasında yüksek bir dini göreve sahip oluyorlardı.⁶⁰

Zaman içerisinde bu dini mabed (beyt) sorumluluğu Araplar arasında farklı kavramlarla irtibatlandırılmıştır. Şöyle ki; genelde kabilenin siyasi ve askeri önemli şahsiyetleri için kullanılan, aynı zamanda asalet ve seçilmiş anlamına gelen “şeref” kavramı ile birlikte kullanılmıştır. Ev koruyuculuğu anlamına gelen “sedenetü’l-beyt”, çoğunlukla siyasi ve askeri idareden sorumlu olan kabilenin ileri gelen kişileri için kullanılıyordu. “Ehlü’ş-şeref” yani şeref sahibi kimseleri tanımlıyordu. Bu şekilde özel

⁵⁸ El-İsfahani a.g.e., s. 64.

⁵⁹ Asım Efendi, a.g.e., “Ehl” md. III/ 1162.

⁶⁰ Fâruk, Ömer Fevzi, Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine (Çev. M.Bahauddin Varol), SÜİFD, 1999, s. 397

sıfatlar ifade eden cümlelere örnek verecek olursak; Fihim el-beyt ve's şeref /beyt ve şeref onlardadır. Ehlü'l-Hürme ve vülatü'l-beyt/saygı sahibi beyt idarecisi gibi.⁶¹ Bir rivayette Kufe'de bulunan Muhtar b. Ebi Ubeyd Es-Sakafî Hicazda halifeliğini ilan eden Abdullah b. Zübeyr'e biat etmekte tereddüt ettiğinde, birisi ona şöyle demişti; Sen öyle bir kimseyle karşı karşıya kaldın ki Kureyş ve Ensardan tüm Arap evleri ve şeref sahipleri ona biat hususunda bir araya gelmişlerdir. Ehl-i beyt'ten kimse kalmamış, lideri ve reisleri de dahil herkes ona biat etmişlerdir.⁶²

İslâm gelmeden önce Arap kültüründe, her kabile, kendisinin misafir-perverlik, binicilik, savaş tekniği, hilm, kahramanlık ve sayı bakımından daha faziletli ve şerefli olduğunu iddia ederlerdi. Ayrıca Arap kabilelerinin her birinin Kâbe'de putları vardı ve onun çevresinde hakim kabileyi temsil eden kendilerine ait buyûtât vardı. Siyasî, askerî ve dinî bakımdan önemli etkiye ve nüfûza sahip olan soy ve kabileleri temsil eden buyûtât/ buyûtâtü'l-Arab (Evler/ Arap evleri), dinî mâbed (Kâbe)'yi korumak, onu ziyaret edenlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve onlara hizmet etmek için kurulmuştu.⁶³

Miladi V.yy. ortalarından itibaren Resûlullah'ın büyük dedesi Kusay, Mekke'de bulunan Huzâa'nın elinden siyasî idareyi almış ve bütün Arap kabilelerini kendi liderliği altında toplamıştır. O dönemde Kâbe'de her kabileye ait bir ev bulunuyordu. Kusay, kâbedeki dînî işleri yeniden düzenlemekle görevlendirildi. Bu görevler; sikâye (Hacıların su ihtiyaçlarının karşılanması), rifâde (yemek hazırlanması), sidâne (kâbenin koruyuculuğu), livâ (askerî idare), nedve (siyasi idare) idi. Bundan dolayı Kusay için "o beyt ve şeref sahibi idi." şeklinde bahsedilir.⁶⁴ Cahiliye döneminde "buyûtâtü'l-Arab" içerisinde en etkili siyasi nüfûza sahip üç büyük ev (buyûtât) vardı. Bunlar; Beytu Kays (Kureyş), Beytu Râbiâ ve Beytu Temîm'di. Bunların içerisinde etkili olan ve pek çok görevi yürüten ise Kureyş Kabilesi idi.⁶⁵

⁶¹ Fevzi a.g.e., 397.

⁶² İbn Sa'd, et-Tabakat, I/82.

⁶³ Kutlu, Sönmez, "Ehl-i Beyt" Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreci İçinde Semerelendirilmesi, İslâmiyât, Yıl 2000, Sayı 3, s. 100, 101.

⁶⁴ İbn Hişam, Tehzibu Siret-i İbn Hişam, Tahkik Abdüsselam Harun, Beyrut, 1972, I/125.

⁶⁵ Kutlu. a.g.e., s. 101.

Bu dönemde Abdimenaf'ın evlatları olan Haşim ve Abdişems arasında bir rekabet vardı. Bu çekişme Haşim ve kardeşinin oğlu Ümeyye arasında devam etti. Ne var ki “beyt” yani rifade ve sikaye görevleri babası Abdilmenaf’tan Haşim’e intikal etmişti. Bu şekilde Beni Ümeyye ve Beni Haşim arasında tarihi mücadelede başlamış oluyordu.⁶⁶

Haşim’den sonra sikaye ve rifade görevleri kardeşi Muttalip’e geçmiş ondan da kardeşinin oğlu Abdulmuttalib b. Haşim’e intikal etmişti. Abdulmuttalib b. Haşim’in vefatından sonra haremdeki dini vazifeleri oğlu Ebu Talib üstlendi. Ancak o bu görevlerin hepsini yerine getirmekte zorluk çekince sikaye görevini kardeşi Abbas’a verdi. Bu esnada Ebu Sufyan önderliğindeki Beni Ümeyye siyasi ve iktisadi nüfuzunu artırıyor. Öyle ki Beni Mahzum ile birlikte ticari ilişkiler kurmuşlar ve bu yardımlaşma daha sonra Resulullah’a karşı devam etmiştir. Aynı zamanda Beni Haşim’in varlığı Mekke Haremi “Beyt” ve siyasi idare “Şeref”e dayanıyordu. Bu itibarla aynı kaynaktan gelen siyasi ve askeri idareyi eline geçiren Beni Ümeyye ile Beni Haşim arasında şiddetli bir rekabet başlamıştı. İşte bu dönemde Hz. Peygamber (sav)’in ilahi vahiy ile yeni islam risaletini müjdelemesi Beni Ümeyye ve diğerlerinin kendi siyasi hakimiyetlerine ve liderliklerine karşı şiddetli bir tehdit olarak algılanmıştı. Şöyle ki; Velid b. Muğire “Bu Kur’an Mekke’nin ulusu olan beni veya Taif’in ulusu olan Urve b. Mes’ud’u bir kenara bırakıp da Muhammed’e mi inecekmış”⁶⁷ demişti.

Hız. Muhammed (sav) peygamber olduğunda siyasi görev Emevilerde dini görev ise Haşimilerde idi. Bu yüzden Ümeyyeoğulları Hız. Muhammed’in Peygamberliğine karşı çıkmış ve Peygamberlik görevinin kendilerinden olan Velid b. Muğire veya Urve b. Mes’ud olması gerektiği görüşündeydiler.⁶⁸

Konu ile ilgili olarak Kur’an’da “İnkâr edenler dediler ki Peygamberlik, şu iki beldeden birindeki büyük adamlardan birine indirilmeli değilmiydi. Rabbinin rahmetini

⁶⁶ Fevzi a.g.e., 399.

⁶⁷ İbn İshak, es-Siyer ve'l Megazi, 191.

⁶⁸ Şevkani, Muhammed Fethu'l-Kadir, Beyrut, Tarihsiz, IV/553.

sanki onlar taksim ediyorlar.⁶⁹ Mekke'nin fethine kadar Ehl-i beyt kavramı önceki manasını korumuştur. Fetihden Kâbe "Beytül âlihe" olmaktan çıkmış Tevhid'in merkezi olmuştur. Daha sonra Kâbe'nin korunması ve Hac ibâdetinin düzenlenmesi herhangi bir kabileye değil bütün müslümanların ortak görevi haline gelmiş oluyordu.

Daha sonraki dönemlerde Hz. Ali ve Fatıma'nın soyundan gelenler kendilerinin Ehl-i beyt olduğunu iddia ederken Abbasiler ise İslâm öncesi ve sonrasında "Hakku'l-Hürme" ve "Beyt" olarak isimlendirilen Kâbe'deki dini görevleri (sikâye - rifâde) sebebiyle kendilerini Ehl-i beyt olarak görmüşlerdir. Çünkü Hz. Peygamber babasının vefatından sonra Abbas'ın himayesinde büyümüşü. Diğer taraftan Ali evlâtları kendilerini yalnızca Peygamber'in amcaoğlu Ali vasıtasıyla değil kızı Fâtımâ yoluyla Ehl-i beyt hakkına sahip olduklarını iddia etmişlerdir.⁷⁰

Kur'ân'da Hz. İbrahim'in yaptığı ev için şöyle buyrulur: "Biz Beyt-i, insanlara sevap kazanmaları için toplantı ve güvenlik yeri kıldık. Siz de Makam-ı İbrahim'i namazgâh edininiz. İbrahim ve İsmail'e de "Tavaf edenler, itikâfa girenler, rukû ve secde edenler için bu evimi tertemiz bulundurun." diye emretmiştik."⁷¹

Ebu Hureyre'den rivayet edilen bir hadiste Peygamberimiz: "Cahiliye döneminde Arap kabileleri şerefli olan yönetim konusunda Kureyş'e tâbi idiler. Arapların mü'minleri (hanifleri) mü'minlerine, müşrikleri de müşriklerine uyarlardı." buyurmuştur. Bu manada İslâm geldikten sonra Hac görevleri ve yönetim işleri Peygamberimiz tarafından devam ettirilmiştir.⁷²

"Beyt" tabiri tasavvufta mecazi olarak "kalp" manasında kullanılır. İnsanın manevi âlemindeki kalbi "Beytullah"tır. Kur'ân ve hadislerde kâbe için kullanılmıştır. Örneğin, "Beytullah" Allah'ın evi. Tasavvufta, "Beytü'l-harâm" insanın kalbi için kullanılmış olup içerisine sevgiliden başkasının girmesi haram olan yer demektir. "Beytü'l- makdis"

⁶⁹ Zuhurf, 43/ 31.

⁷⁰ Fevzi, a.g.e., s. 400.

⁷¹ Bakara, 2/125.

⁷² Miras, Kâmil, Sahih-i Buhârî Muhtasarı, Tecrîd-i Sarih Tercemesi, Kitâbü'l- Menâkıb, IX/ 218, 1422.

mâsivâdan arınmış, dünyevî alâkalardan kurtulmuş kalp, “Beytü’l-hakk” Hakk’ın tecellisine mazhar olan kul.⁷³ manalarında kullanılmıştır.

Netice olarak Mekke’nin fethinden itibaren Hz. Muhammed (sav) dini ve siyasi liderliği üstlenmiş durumdaydı. Bu şekilde beyt ve şeref payeleri de kendisinde toplanmış oluyordu. O’nun vefatından sonra ise bazı kimseler hilafetin kendi hakları olduğunu diğer bir ifadeyle Resulullah’ın vefatından sonra islam ümmetini yönetme hakkının kendilerinde olduğu iddiasında bulunmuşlardır. İşte bu noktada Ehl-i Beyt kavramının yorumunda büyük ihtilaflar ortaya çıkmıştır.

Buraya kadar “Ehl-i beyt”in İslâm’dan önce ve islami dönemde ifade ettiği anlamları, siyasi ve dînî anlamdaki işlevlerini anlattık. Şimdi ise İslâm literatüründe bu kelimeye yüklenilen manaları göreceğiz.

⁷³ Gündüz, İrfan,. TDV Ansk, Beyt md. VI/ 86.

A. KUR'AN-I KERİM'DE GENEL ANLAMDA EHL-İ BEYT

1. İbrahim (as) Hakkında

قَالَ يَا بَلَاءُ الدَّوَابِّ عَجُوزٌ وَمَا هَذَا بِمَلِيٍّ شَيْئًا إِنَّ هَذَا كَثْرَتِي عَجِبٌ قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Bu âyetlerde anlatılan olaylar Lût (as)’ın kavminden bahsetmektedir. Halbuki Lût (as) İbrahim (as)’den sonradır ve onun getirdiği hükümlerin aynısını yürütmekle memurdur. Şu halde meleklerin Hz. İbrahim’e uğramalarının sebebi O’nu ve kendisine inananları uyarmak ve korkmamalarını haber vermek içindir. Konuyu biraz daha açıklayacak olursak İbrahim (as)’a iki melek insan şeklinde misafir olarak geldi. İbrahim (as) onlara yemek ikram etti. Fakat yemediklerini görünce endişeye kapıldı. Melekler

25

İbrahim (as)'ın korktuğunu farkedince kendilerini ve geliş maksatlarını şöyle açıkladılar: Biz iki meleğiz, Lût kavmini helak için görevlendirildik. Buraya geliş amacımız ise size oğlan evladı müjdesi vermektir.

2. Musa (as) hakkında:

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَلِيبَتِكُمْ لَكُمْ وَهْمٌ لَهُمْ لَئِنْ رَدَدْنَاهُ إِلَىٰ الْأُمِّ كَيْ تَرْضَعْنَهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلَنَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنْ أَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

“Biz daha önce ona süt verenlerin sütünü emmeyi haram etmiştik. (Hiç bir kadının sütünü emmiyordu. Fir’avn ve ailesi çocuğun emeceği bir süt annesi bulma telaşı içindeydiler. Kız kardeşi uzaktan durumu görünce sokuldu.) “Sizin için onun bakımını üstlenecek ve ona öğüt verip güzelce eğitecek bir aileyi göstereyim mi? dedi” Böylece onu annesine kavuşturduk ki gözü aydın olsun, tasalanmasın ve Allah’ın vaadinin gerçek olduğunu, fakat insanların çoğunun bunu anlamadıklarını öğrensın.”⁷⁵

Âyet’in daha iyi anlaşılması için bizzat Kasas sûresindeki konu ile ilgili diğer âyetlerle açıklamayı uygun bulduk. Firavun, Mısır toprağında gerçekten azmış, halkını ise çeşitli zümrelere bölmüştür. Onlardan bir zümreyi güçsüz bırakıyor, bunların oğullarını boğazlıyor kızlarını ise sağ bırakıyordu. Bir kahin, Firavun’a İsrailoğulları içinden bir erkek çocuk dünyaya geleceğini ve kendi saltanatını elinden alacağını söylemişti. Bunun üzerine Firavun İsrailoğullarının erkek çocuklarının öldürülmesini emretmişti. Ama Allah, güçsüzlere lülufta bulunmak, onları önderler yapmak, Firavun ve Hâmân’ın korktukları şeyin başlarına gelmesini istiyordu. Allah Teâla, Musâ’nın anasına çocuğu emzirmesini ve daha sonra Nil nehrine bırakmasını emretmişti. Çocuğun konulduğu sandık nehirde yüzerek Firavun’un sarayının önüne kadar yüzerek gelmiş, Firavun ve ailesi çocuğu görüp almışlardır. Firavun’un karısı sandığın içerisinden erkek çocuk çıkınca; bu bizim için bir gözyaydınlığıdır, onu sakın öldürmeyin. Onu evlat ediniriz demişti. Musâ’nın annesi Musâ’nın ablasına suya bırakılan kardeşini takip etmesini istemişti. O’da sezdirmeden uzaktan kardeşini gözetlemişti. Daha sonra hiç kimsenin sütünü emmek istemeyen çocuğa

⁷⁵ Kasas,28/ 12-13.

ablası, bakımını üstlenecek ve ona iyi bakabilecek bir Ehl-i beyt/aile tavsiye edebileceğini söylemişti. Firavun'un ailesi bu teklifi kabul edip Musâ'yı farkında olmadan anasına geri vermişlerdi. Musâ, yigütlük ve gençlik çağına gelip olgunlaşınca Allah Teâla O'na ilim ve hikmet vermiş, güzel davrananları da bu şekilde mükâfatlandıracağını buyurmuştur. Bu âyette geçen "Ehl-i beyt" Hz. Musâ (as)'ın annesini ifade etmektedir.⁷⁶

3. Hz. Muhammed (sav)'in hanımları hakkında:

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآَتِينَ الزَّكَاةَ وَاطِعْنَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

"Evlerinizde oturun, ilk Câhiliye çağı kadınlarının açılıp saçılması gibi açılıp saçılmayın! Namazı kılın, zekâtı verin! Allah ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i beyt (Peygamberin ev halkı) Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."⁷⁷

Doğrudan ilgili olmadığı halde farklı yorum sebebiyle Ehl-i beyt'le ilişkilendirilen Şûra sûresi 23. âyetinden de söz etmeliyiz. Şûra Sûresi 23. âyetinde şöyle buyrulur : "İşte bu, Allah'ın iman edip makul ve güzel işler yapan kullarına verdiği mutluluk müjdesidir. De ki: "Ben bu risalet ve irşad hizmetinden ötürü, sizden akrabalık/bağına saygıdan sevgisinden başka beklediğim hiç bir karşılık yoktur..."⁷⁸ Bu ayet öznel bir yaklaşımla maksadını aşacak bir mana ile Ehl-i beytle ilişkilendirilmiş: "Ben sizden akrabamı, yani damadım Ali'yi, kızım Fatıma'yı ve torunlarım Hasan ve Hüseyin'i sevmenizi istiyorum". Oysa ki bu ayetler Mekke'de indirilmiştir. Henüz Hz. Ali ve Hz. Fatıma evlenmediği gibi Hasan ve Hüseyin de doğmamıştır. Buna rağmen bu ayet de Ehl-i beytle ilişkilerindirilmiştir.

Elmalılı, bu âyetin aşağıdaki gibi açıklanabileceğini belirtmiş ve şöyle demiştir:Hz.

⁷⁶ Sabuni. Muhammed Ali, Saf vetü't tefasir, (Çev. Sadrettin Gümüş – Nedim Yılmaz) Ensar Neşriyat. 1995 İstanbul, IV/ 414.

⁷⁷ Ahzab, 33/33

⁷⁸ Şûrâ, 42/ 23.

Peygamber (sav): “âlemlere rahmet olarak gönderilmem sebebiyle aramızdaki akrabalık hukukuna riayet edin de söylediklerimi dinleyin, düşmanlık etmeyin” diyor kavmine. Görülüyor ki ayetin söylediği başka yorumu başkadır.⁷⁹

Yakınlık ve akrabalık güzel amellerle Allah’a yakınlaşma hususunda sevgi demektir. Yani “Kurbet” neseb yakınlığı değil Allah’a yakınlıktır.⁸⁰

“İşte bu Allah’ın, îman edip makbul ve güzel işler yapan kullarına verdiği mutluluk müjdesidir. De ki: Ben bu risalet ve irşad hizmetinden ötürü, sizden akrabalık sevgisinden başka beklediğim hiçbir karşılık yoktur. İşte kim böyle bir sevgi olsun, başka iyi işler olsun gerçekleştirirse, Biz de onu o iyiliğinin sevap ve mükafatını kat kat artırırız. Çünkü Allah gafûrdur, şekûrdur.”⁸¹ Âyette geçen “ilel meveddete fil kurbâ” tabiri, akrabalıkta sevgi, yani hiç olmazsa size akrabalığımdan dolayı bana saygı göstermenizi istiyorum demektir. Ehl-i beyt’in Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) için ne derece önemli olduğuna işaret etmektedir. Bu âyet sorulduğunda ibn Abbas demiştir ki : “Kureyşden hiç bir soy yoktur ki Hz. Peygamber (sav)’e akraba olmasın. “Hiç olmazsa sizinle aramızdaki akrabalığa saygı gösterin.” buyurdu Peygamber.⁸² Buradan da anlıyoruz ki, Hz. Muhammed (sav) onların maddî, manevî varlıklarından hiç bir şey istemiyor. Ancak akrabalık bağlarından dolayı kendisine eziyet edilmemesi gerektiğini ve korunma hakkının diğer kavimlerden çok bunlara ait olduğunu belirtmektedir. Böylece İslâm dini akraba hukukunun hiçte küçümsenmeyecek derecede önemli olduğunu, insanların bu bağlamda akrabalık bağları sayesinde birbirlerine yardımcı olmaları gerektiğini bildirmektedir.

Elmalılı'dan naklettiğimiz bu görüşler müfessirlerin bu âyetler hakkında düşündüklerini de yansıtmaktadır. Ancak bu anlayışlardan birinci madde âyet'in söylediği ve söylemek istediğidir. Zira burada akrabalık bağlarının önemine dikkat çekilmek istenmiştir. İkinci maddedeki Hz. Ali ve evlatlarını seviniz anlamı âyet'in siyak ve sibakı ile tarihsel bağlamı gözönüne alındığı zaman isabetli bir anlam olarak kabul

⁷⁹ Elmalılı, a.g.e., Elmalılı, Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat, İstanbul 1982. VI/4241.

⁸⁰ Elmalılı, a.g.e., 4241.

⁸¹ Şûra, 42/ 23.

⁸² Buharî, Ebu Abdillah, Muhammed b. İsmail b. İbrahim el- Cu'fî, El- Câmiu's- Sahih, İst. 1992, VI/ 37.

B. KUR'AN-I KERİM'DE ÖZEL ANLAMDA EHL-İ BEYT

1. Ahzab Sûresindeki Ehl-i Beyt'le İlgili 28-34. Âyetler

Ahzab sûresinin Ehl-i beyt kavramının geçtiği 33. âyet tek başına müstakil olarak indirilmemiştir. 28 - 34. âyetler hicretin VI. yılında Resûlullahla hanımları arasında ortaya çıkan bir olay hakkında pasaj halinde indirilmiştir. Bu âyetler hem özet halinde o olayı anlatmakta hem de Ehl-i beytle ilgili Allah'ın düşüncesini açıklamaktadır. O nedenle biz bu pasajın tamamını anlatmak zorundayız. Biz önce sırasıyla âyetlerin metinlerini ve peşinden meallerini naklettikten sonra bütün halinde kastedilen manayı anlatmaya çalışacağız.

a. Âyetlerin Metni:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ
سَرَاحًا جَمِيلًا وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْحَسَنَاتِ مِمَّنْ كُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا
يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَن بَاتِ مِمَّنْ يَفْاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا
وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِنَهَا أَجْرًا مَّرْئِينَ وَاعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا يَا نِسَاءَ
النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَحْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا
وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَاطْعَنَّا اللَّهَ
وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا
وَإِذْ كُنَّ نِسَاءً فِي بُيُوتِكُنَّ مِثْلَ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةُ إِنَّا اللَّهُ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا

b. Âyetlerin Meali:

- “Ey Peygamber, eşlerine söyle: “Eğer dünya diriliğini ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim ve sizi güzelce boşayayım.”

- “Eğer Allah’ı, Resulünü ve ahiret yurdunu diliyorsanız, bilin ki Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”

- “Ey Peygamber hanımları! Bundan sonra içinizden kim açık bir aşırılık yaparsa, ona azab iki kat uygulanır. Bunu yapmak Allah için zor değildir.”

- “İçinizden kim de içten gelen arzu ile Allah ve Resulüne itaat eder ve salih iş yaparsa onun ecrini de iki kat veririz. Onun için ayrıca bir de değerli bir rızık hazırladık.”

- “Ey Nebî Hanımları! Siz şayet Allah’ın ve Elçisinin emirlerine uyar, yasaklardan kaçınırsanız, biliniz ki siz, diğer hanımlardan her hangi biri gibi değilsiniz. O halde nâmahremlerinle konuşurken özellikle sesinizi inceltip kibarlaştırmayınız. Zira kalbinde hastalık bulunanlar beklenti içine girerler; normal konuşunuz.”

- “Evlerinizde oturunuz; daha önceki cahiliye döneminde olduğu gibi süslenip dışarı çıkmayın, namazı hakkiyle ifa edin, zekâtınızı verin, hülâsa Allah ve Resulüne itaat edin. Ey Peygamber’in şerefli hane halkı, Ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü kötülüğü uzak tutmak ve sizi sadece tertemiz yapmak istiyor.”

- “Evlerinizde okunan Allah’ın âyetlerini düşününüz, aranızda müzakere ediniz. hikmeti öğrenmeye çalışınız. Kuşkusuz Allah Latîftir ve her şeyden haberdardır.”⁸³

⁸³ Ahzab, 33/ 28-34.

c. Âyetlerin Nüzul Sebebi

Ahzab sûresi, Medine'de Hicret'in beşinci ve altıncı yıllarında bölümler halinde nâzil olmuş bir sûredir. 28-34. âyetler, tamamen Resulullah (sav)'in hanımlarıyla ilgilidir. 35. âyette, Ümmü Seleme ve Nesibe Binti Kâ'bül Ensâriye'nin "Ya Resûlallah, Allah'ın Kur'an'da hayırla ilgili olarak hanımlar hakkında bir şeyden bahsetmediğini görüyoruz." demeleri üzerine bu âyet nâzil olmuştur.⁸⁴

"Eğer siz Allah'ı ve Resûlünü ve ahiret yurdunu isterseniz, bilin ki, Allah, sizden iyi kadınlar için büyük bir ödül hazırlamıştır."⁸⁵ Câbir derki; Ebu Bekir Allah Resûlünü ziyarete geldiğinde ashabı kapısının önünde oturur buldu. Hiç birisine içeriye girmek için izin verilmemişti. Hz. Ebu Bekir izin istedi ve verildi. Bir müddet sonra Hz. Ömer geldi, ona da izin verildi. İçeriye girdiğinde Hz. Peygamber etrafında hanımlarıyla birlikte gayet sessiz ve düşünceli bir şekilde oturuyordu. Hz. Ömer, gülerek bir şey söyleyeceğini bildirdi. Ey Allah'ın Resülü, bir görseydin, Hârice kızı benden dünyalık istedi bende kalkıp tazir etmek istedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber azı dişleri gözükünceye kadar güldü ve etrafımdakiler de benden dünyalık istiyorlar dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir kalkıp Hz. Âişe'nin, Hz. Ömer de Hafsa'yı tazir etmek istedi. İkisi de "Allah elçisinden olmayan şeyleri istiyorsunuz ha! diyerek kızlarına çıkıştılar. Vallahi bundan sonra Allah Resûlünün elinde olmayandan başka birşey istemeyeceğiz diye yemin ettiler. Bu arada Hz. Peygamber 29 veya 30 gün hanımlarından ayrı kaldı ve bu âyet nazil oldu. Buhârî'ye göre Hz. Peygamber bütün hanımlarına Âişe gibi muhayyerlik vermiştir. İbn Abbas ise, Ahzab 33. âyet'in özellikle Peygamber'in hanımları hakkında nazil olduğunu belirtmiştir.⁸⁶ Bu sırada Hz. Peygamber'in nikahı altında beşi Kureyş'ten dördü dışardan olmak üzere dokuz hanımı vardı. Kureyş'ten Hz. Âişe, Hafsa, Ümmühabibe, Ümmüseleme ve Sevde'dir. Dışardan

⁸⁴ İbn Abbas, Tenviru'l Mikbas min Tefsiri İbn Abbas, Rarul Kutubül İlmiyye Beyrut, Tarihsiz, S. 353.

⁸⁵ Ahzab, 33/29.

⁸⁶ El- Kâdî, Abdulfettah, Esbâb-ı Nüzul, Çev. Salih Akdemir, Fecir Yay. III. Baskı, Ankara, 1996. s. 25- 26.

olanlar ise Zeynep, Meymune, Safiye ve Cüveyriye'dir.⁸⁷

d. Âyetlerin Arka Planı:

Müslümanlar, peşpeşe kazandıkları zaferlerde, mesela Nâdiroğulları'nın Medine'den sürülmesi, Hendek savaşı ve Kureyzaogulları'nın teslim alınıp bertaraf edilmesinden sonra pek çok ganimet elde etmişlerdi. Bu ganimetlerde Resûlullah'ın payı "beşte birinin beşte biri" (Enfal, 8/41) olduğu için, bu miktar Resûlullah'ın hanımlarının gönüllerini görece kadar yeterli değildi. O bundan fazlasını da talep edemezdi, çünkü Cenab-ı Allah böyle bildirmişti. Toplumdaki diğer kadınların giyim kuşamları, üzerlerindeki süs ve ziynet eşyaları ister istemez Peygamber'in hanımlarını imrendiriyordu. Peygamber'in hanımları, Allah Resûlünden dünya nimetlerinden yeterince faydalandırılmadıklarından şikayetle kendileri için harcamaların artırılmasını istediler. Elbetteki bu istekleri tabii ihtiyaçlarından kaynaklanmaktaydı. Fakat Hz. Peygamber'in sahip olmadığı ve hayatında hiç de sahip olmayı düşünmediği şeylerdi bunlar. Belliki hanımlarının bu istekleri bir müddet sonra bir tavır koymaya dönüşmüş ve isteyiş tarzları da Peygamber'i üzmüştü. Bu olayı duyan Hz. Peygamber'in kayın pederleri Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer Allah Resûlünü üzdükleri için kızlarını azarlamış, hatta bu yüzden onları dövmek istemişlerdi. Bu olay üzerine Allah Teala, Allah Resûlu ve ahiret yurdu ile dünya hayatı ve ziynetler arasında bir tercih yapmaları gerektiğini Hz. Peygamber'e bildirdi.⁸⁸ "Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: Eğer siz, dünya hayatını ve onun ziynetini istiyorsanız gelin, size geçimliğinizi vereyim ve güzel bir biçimde sizi boşayayım."⁸⁹

Bu "tahyir" âyetiyle ilgili olarak Mücâhid şöyle demektedir; o dönemde kadınlar toplumda erkeklere karşı kendilerini gösterirlerdi. İbn Ebî Hatim, Şeybân tarikiyle o da Katâde'den rivâyetle kadınlar evlerinden çıktıklarında işveli şekilde yürürlerdi. Bundan dolayı âyetle nehyedilmişlerdir. Ayetin nuzûl sebebini Müslim'in Câbirden rivâyet ettiği bir hadiste, Ebû Bekir Peygamberle görüşmek için izin isteyip içeriye girdiğinde

⁸⁷ Konyalı, Mehmet Vehbi, Hülâsatül Beyân fi Tefsiri'l- Kur'an, Üçdal Neşriyat, IV. Baskı, İstanbul, 1968, XI/ 4419.

⁸⁸ Duman, M. Zeki, Beş Sürenin Tefsiri, Fecir Yay, Ankara. 1999, s. 94.

⁸⁹ Ahzab, 33/ 28.

Peygamberimiz, İşte bu etrafımdakiler gördüğün gibi benden dünya nimetini artırmamı istiyorlar, buyurdu ve bu âyet indi.⁹⁰

Bu âyetlerle ilgili olarak Hz. Âişe Resûlullah'ın kendisine, anne babasıyla istişare etmesini ve ondan sonra Allah Resûlu ile dünya hayatı arasında tercihini belirtmesini söyledi. Bunun üzerine Hz. Âişe ve diğer hanımları Allah ve Resûlünü tercih ederek dünya hayatından vazgeçtiklerini bildirmişlerdir.⁹¹ “Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir fenalık yaparsa, onun için azap ikiye katlanır. Bu Allah için kolaydır.”⁹² Allah Teâla, burada Hz. Peygamber'in hanımlarına yaptığı tekliften hemen sonra onların statülerini belirlemiştir. Artık, dünya hayatıyla ahiret hayatı arasındaki farkın önemini kavramaları gerektiğini de belirtmiştir.

“İçinizden kim de Allah ve Resûlu'ne, içten gelen arzu ile itaât eder ve doğru dürüst iş yaparsa, ona da sevabını iki kat veririz. Ayrıca ona değerli bir de hayat hazırladık...”⁹³ Bu âyette nimet ve külfet dengesi belirtilmiş olup, Peygamber hanımlarına verilecek olan sevap ve cezanın ikiye katlanacağı bildirilmektedir.

Ahzab sûresinin 28-34. âyetleri tamamen Resulûllah (sav)'in hanımları hakkındadır.⁹⁴ İbn Kesir, İbn Cerir'in İkrime'den naklettiği habere dayanarak bu Ehl-i beyt âyetinin özellikle Peygamber (sav)'nin hanımları hakkında nazil olduğunu bildirmektedir. Ayrıca, İbn Ebi Hatim ve İbn Abbas'dan nakledilen haberlerde de Peygamber'in hanımları hakkında nazil olduğu söylenmiştir. Ancak sadece Peygamber'in hanımlarının kastedilip edilmediği konusunda farklı düşünülmesi gerektiği ve bu konuda pek çok hadisin olduğu belirtilmiştir.⁹⁵ Âyette geçen “rics” kelimesi kendisine yüklenilen anlam bakımından farklı bir öneme sahiptir. Mana olarak, günah, kötü hareket, haram fiil, küfür, Allah'ın razı olmadığı fiiller, vesvese, hevâ ve heves gibi manaları ifade etmektedir.

⁹⁰ El- Kastallânî, Hafız Şihâbuddin Ebu'l-Fadıl, Şerhu'l-Buhârî, 1909 Mısır, X / 138-139.

⁹¹ İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, Tefsiri'l-Kur'ani'l- Azim, Kahire 1971, VI/ 401.

⁹² Ahzab, 33/ 30

⁹³ Ahzab, 33/ 31.

⁹⁴ Duman, a.g.e., s. 7.

⁹⁵ İbn Kesir, Hadislerle Kur'an Tefsiri, Çev. Bekir Karlığa, İstanbul 1986, XIV/ 6520.

Bazı müfessirler Hz. Muhammed (sav)'in Ehl-i beyt'i hakkında farklı bilgiyi Âhzab sûresi 33. âyetinin nuzûl sebebiyle vermektedirler. "Ey Peygamber hanımları! Siz her hangi bir kadın gibi değilsiniz. Takvâ sizin sıfatınız olduğuna göre, nâmahrem erkeklere hitap ederken tatlı ve cilveli bir eda ile konuşmayın ki kalbinde hastalık bulunan bir şahıs, şeytanî bir ümide kapılmasın, ciddi, ölçüde konuşun. Hem vakarla evinizde durun da daha önce ki câhiliye döneminde olduğu gibi süslenip dışarıya çıkmayın. Namazı hakkıyla ifa edin, zekatınızı verin, hülâsa Allah ve Resulûne itaat edin. Ey Peygamberin şerefli hane halkı, ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor. Oturun da evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve Resulûllah'ın hikmetlerini anın..."⁹⁶ Taberî, bu âyet'i kerîmenin "Ehl-i beyt" Allah, sizden ricsi giderip sizi tertemiz yapmak istiyor; kısmı Hz. Peygamber (sav)'in evinde Hz. Fâtımâ, Ali, Hasan ve Hüseyin hakkında nazil olduğunu söylemiştir.⁹⁷

⁹⁶ Azhab 33/32-33-34.

⁹⁷ Et- Taberî, Ebu Câfer Muhammed b. Cerir, Camiu'l- Beyan An Te'vili'l Kur'an. İstanbul 1904. XXI/99.

C. HADİSLERDE EHL-İ BEYT

Rivâyet edilen bir kısım hadislerde Ehl-i beyt tabiri geçmektedir. Hz. Peygamber (sav)’ın ev halkından bahseden rivâyetlerin bazılarında belirtildiğine göre, Resûlullah’ın ashabına, Kur’an ile Ehl-i beyt’inden ibaret olan iki kıymetli eser bıraktığını belirten düşüncesini şöyle ifade etmiştir. Yezid bin Hayyan, Zeyd bin Erkam’dan (r.a) naklederek anlatıyor: Resûlullah (sav) buyurdu ki: “Haberinizi olsun, ben size iki ağırlık bırakıyorum. Bunlardan biri Allah’ın kitabıdır. O, Allah’ın semâ ve arz arasında uzanmış ipi olup, kim ona tutunursa hidâyet üzere olur. Kim de onu terkederse dâlâlete düşer. İkincisi yakınım, yani Ehl-i beyt’imdir. “Biz Zeyd bin Erkam’a sorduk: “Kadınlar da Ehl-i beyt’inden midir?” “Hayır dedi. Allah’a yemin olsun ki, kadın bir müddet erkekle beraber olur, sonra kocası onu boşar, o da babasına ve kavmine döner, Resûlullah (sav)’ın Ehl-i beyt’i kendisinden sonra sadaka haram olan sahabeleridir.”⁹⁸

Başka bir rivâyette: Ümmü Seleme (r.a.) anlatıyor: “Ben Resûlullah (sav)’ın evinin kapısında iken, şu âyet nazil oldu. “Evlerinizde oturun, ilk câhiliye çağı kadınlarının açılıp saçılması gibi açılıp saçılmayın, namazı kılın, zekâtı verin. Allah’a ve Resûlüne itaat edin. Ey Ehl-i beyt, Allah sizden, kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor,”⁹⁹ âyeti geldiğinde evde, Peygamber (sav), Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin’i çağırtdı. Onların üzerine bir örtü bürüdü ve “Allah’ım, işte bunlar benim Ehl-i Beyt’imdir. Bunlardan günahı gider ve bunları kirlerden temiz kıl.” buyurdu. Ben ileri atılıp: “Ey Allah’ın Resûlü, ben Ehl-i beyt’ten değilmiyim, dedim. Bana “Sen yerinde dur, sen zaten hayırdasın, sen Resûlullah’ın zevcesisin” diye cevap verdi.”¹⁰⁰ Bu hadis “kisâ”/ örtü hadisi olarak meşhur olmuştur.

⁹⁸ Müslim, Ebu’l-Hüseyin İbnu’l-Haccal en-Nisaburî, Sahih-i Müslim, İstanbul, 1970 VII/ 2408.

⁹⁹ Ahzab, 33/ 33.

¹⁰⁰ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, Sünen, Menâkıp, İstanbul, 1992, 3870, Taberî, a.g.e. XXII/7.

Ayrıca Hadiste geçen örtü tabiri, “Âl-i abâ” veya “ehl-i abâ” olarak Peygamber (sav) ile beraber abâya veya örtüye bürünenler anlamı verilmiştir. Hz. Peygamber (sav) ile birlikte örtüye bürünenlerin sayısı beş olduğundan bunlara hamse-i Âl-i abâ veya Pençe-i abâ denilmiştir. İbn-i Abbas’ın rivâyet ettiği bir hadiste: Peygamberimiz (sav) “Nimetleriyle sizi beslediği için, Allah’ı sevin. Beni de, Allah sevdiği için sevin. Ehl-i Beyt’imi de benim sevdiğim için sevin.”¹⁰¹ ifadesi ile Peygamber (sav) burada önce Allah’ı sevmemizi istiyor. Çünkü Allah’ı sevmek fitrî bir olaydır ve aynı zamanda yaratıcıyı bulmak, bir düşünce sahibi insanlara doğuştan verilmiş olan melekedir. Akabinde kendisini sevmemizi istiyor. Çünkü Allah, onu rahmet Peygamberi olarak göndermiştir.

Hz. Âişe (r.a) rivâyet ediyor: Resûlullah (sav) üzerinde siyah yünden nakışlı bir kumaş olduğu halde, sabahleyin evden çıktı. O sırada Hasan(r.a) geldi, onu örtünün altına soktu sonra Hüseyin (r.a) geldi onu da örtünün altına soktu. Sonra Fâtımâ (r.a) geldi. onu da örtünün altına soktu ve sonra Hz. Ali geldi onu da örtünün altına soktu, sonra da: “Ey Ehl-i beyt, Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor.” dedi.¹⁰²

Peygamber (sav) sabah namazına giderken “İnnemâ yüridullahi li yüzhibe anküm...”¹⁰³ âyeti nazil olduğunda Resûlullah altı aya yakın bir müddetle kızı Fâtımâ’nın kapısına uğrayıp “Namaza kalkın ey Ehl-i beyt: “Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor” âyetini okumuştur.¹⁰⁴ Bu hadis başka bir tarikle Hammad b. Seleme’den nakledildiği için hasen ve garip olarak nitelendirilmiştir.

Câbir b. Abdillâh rivâyet ediyor: Resûlullah (sav)’i Arafatta haccederken devenin üzerinde hutbe okurken şöyle işittim, “Ey insanlar, size iki şey bırakıyorum. Eğer onları alır sahip çıkarsanız sapıtmazsınız. Bunlardan biri Allah’ın kitabı diğeri de itretim yani Ehl-i beyt’imdir.”¹⁰⁵

¹⁰¹ Tirmizî, a.g.e., 3792.

¹⁰² Müslim, Fedailu’s-Sahabe., 2408.

¹⁰³ Ahzab, 33/33.

¹⁰⁴ Tirmizî, Menâkıb, 3206.

¹⁰⁵ Tirmizî, Menâkıb, 3786.

İbrahim b. Sa'd el Cevherî rivâyetinde, Hz. Peygamber (sav)'e en sevimli kadın Fâtımâ, erkeklerden ise Ali idi. Ravî devamla yani Ehl-i beyt'i idi, dedi.¹⁰⁶

Cümeyr b. Umeyr et-Teymiyye rivâyet ediyor: Hz. Âişe'nin yanındaydım. Resûlullah'a hangi insanın daha sevimli olduğu sorulduğunda, Fâtımâ dedi. Erkeklerden kimdir diye sorulduğunda ise kocasıdır buyurdu.¹⁰⁷

Hz. Peygamber ile Ehl-i beyt'i arasında bağ kuracak olursak konu ile ilgili olarak Kur'an'da "Sana bu ilim geldikten sonra kim seninle İsa hakkında tartışmaya girerse de ki: "haydi gelin sizler ve bizler dahil olmak üzere siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelimde Allah'tan yalancılar üzerine lanet dileyelim."¹⁰⁸

Bu âyete "Mübâhale" âyeti denilmektedir. Mübâhale, hangi taraf yalancı ise Allah'ın ona lanet etmesini bütün kalbiyle istemek demektir. Bu âyet nâzil olduğunda Resûlullah (sav) Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin'i çağırdı ve "Allah'ım, bunlar benim Ehl-i beyt'imdir" buyurdu.¹⁰⁹ O dönemin örfüne göre mübâhele konusunda akrabalar çağırıldığına göre Hz. Peygamber de elbette ki aile fertlerini zikredecektir.

Ümmü Seleme'den rivâyet edilen başka bir hadiste "Peygamber (sav) benim yanımda idi. Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin'de vardı. Onlara hazîre pişirdim. Yediler ve üzerlerini örtüp uyudular. Daha sonra Peygamber (sav) "Allah'ım bunlar benim Ehl-i beyt'imdir. Onlardan rics'i gider ve onları tertemiz kıl" buyurdu.¹¹⁰

Hakim b. Saîd'den rivâyet edilen bir hadiste Râvi diyor ki: Ümmü Seleme'nin yanında Ali b. Ebî Talibden bahsediyorduk. Ümmü Seleme dedi ki, Ahzab sûresi 33. âyet nazil oluyordu. Peygamber (sav) benim evime geldi ve eve kimseyi almamamı söyledi. O ara Fâtımâ geldi girmesine engel olamadım. Sonra Hasan, Hüseyin geldi ve onların da

¹⁰⁶ Tirmizî, Menâkıb, 3868.

¹⁰⁷ Tirmizî, Menâkıb, 3874.

¹⁰⁸ Âl-i İmrân, 3/61.

¹⁰⁹ Tirmizî, Tefsir, 4.

¹¹⁰ Teberî, a.g.e., XXII/6.

dedelerinin yanına girmelerini engelleyemedim. Hep birlikte Resûlullah (sav)'in etrafında toplandılar. Resûlullah (sav) onların üzerini "Kisa" ile örttü ve "işte bunlar Ehl-i beyt'imdir. Onlardan kiri gider ve onları tertemiz kıl" buyurdu. Ya Resûlullah ya ben ne olacağım yani ben de onlarla beraber miyim? dedim. Sen hayır üzeresin buyurdu.¹¹¹

Zeyd b. Erkam başka bir rivayetinde "Resûlullah Mekke ile Medine arasında "Hum" denilen yerde bize hitab etti. Allah'a hamd ve senadan sonra şöyle dedi: "Dikkat edin ey insanlar, ben bir beşerim. Rabbin elçisi bana geldi onu kabul ettim. Ben size iki önemli şey (sakaleyn) bırakıyorum. Onlardan birincisi, kendisinde hidayet ve nur olan Allah'ın kitabıdır. O'na uyun ve sımsıkı sarılın. Sonra Ehl-i beyt'imdir. Ehl-i beyt'im hususunda size Allah'ı hatırlatırım diye üç defa tekrarlardı. Bunun üzerine Hüseyin Zeyd'e kimdir bu Ehl-i beyt ya Zeyd. O'nun hanımları Ehl-i beyt'i değiller mi diye sordu? Zeyd; O'nun hanımları Ehl-i beytidirler. Ancak Ehl-i beyt Resûlullah'tan sonra kendilerine sadaka haram olanlardır demiştir. Hüseyin, peki onlar kimler deyince, Zeyd; onlar Âl-i Ali, Âl-i Akil, Âl-i Câfer ve Âl-i Abbas'tır dedi.¹¹²

¹¹¹ Taberî, a.g.e., XXII. 8.

¹¹² Müslim, 2418.

D. DEĞERLENDİRME

Ümmü Seleme'den rivayet edilen hadislerin rivayet zincirine baktığımızda yaklaşık aynı manaları içeren hadislerin rivayet zincirlerinin kopuk olması sebebiyle muhaddisler, bu hadislerin garip olduğunu bildirmişlerdir. Şöyleki aynı hadisin Ata Ömer b. Ebi Seleme tarafından da nakledilmiş olduğunu Tirmizi bize aktarmaktadır. Ayrıca bu hadisin isnat zinciri Resûlullah'a kadar ulaşmadığından dolayı mevkuf olduğunu da biliyoruz.¹¹³ Bununla beraber hadis'in sonunda Hz. Peygamber (sav)'in Ümmü Seleme'ye "Sen zaten hayır üzeresin" buyurması Ümmü Seleme'yi Ehl-i beyt kapsamının dışında tuttuğu anlamına gelmez. Belki de Hz. Ali'nin örtünün altında bulunmasından dolayı Peygamberimiz Ümmü Seleme'yi aynı örtünün altına almak istemediğinden dolayı "sen zaten hayır üzeresin" diye buyurmuş olabilir.

Zeyd b. Erkam'ın Ehl-i beyt için verdiği cevapta kadın kocasıyla bir müddet birlikte olur sonra kocası onu boşarsa babasının evine döner. Dolayısıyla kadınlar Ehl-i beyt'ten sayılmaz demektedir. Halbuki sonradan naklettiğimiz Zeyd b. Erkam'ın rivayet ettiği hadiste hanımlarının ve Peygamberimizin yukarıda saymış olduğumuz akrabalarının Ehl-i beyt'ten olduğunu belirtmektedir. Böylece bir kısım müfessirler tarafından Ehl-i beyt'in kapsamının çok daha geniş olduğu belirtilmekte ve Sakaleyn hadisinde geçen "İtret" tabiri Peygamber (sav)'in evlatları, amcaoğulları ve akrabaları olarak yorumlanmaktadır.

Halbu ki Peygamber'in hanımları hakkında indirilen özel hükümlerden sonra mü'min ve müslim olarak salih iş yapan hiç bir takva sahibi gerçek mü'minin yaptığı zayi edilmeyeceğinden bahsedilmektedir.¹¹⁴ Asıl konumuz olan Ahzab sûresinin 33. âyeti

¹¹³ Tirmizi, Menâkıb, 3874.

¹¹⁴ Duman, M. Zeki, Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt, Fecir Yayınları, Ankara, 2001. s. 6.

“Ehl-i beyt !Allah sizden kötülüğü uzaklaştırmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor” bölümü Ümmü Seleme’nin evinde Hz. Fâtımâ, Ali, Hasan ve Hüseyin hakkında nâzil olduğu belirtilmektedir.¹¹⁵ Âyetin bu şekilde nâzil olduğunu kabul edenlerin dayandığı delilleri. Ümmü Seleme’den rivayet edilen hadisdir, “Nebî (sav), Ali, Fâtımâ. Hasan ve Hüseyin benim yanımda idiler. Onlara hazîre (bir çeşit yemek) yaptım. Yemeği yediler, üzerlerini bir bez (katife) ile örttüler ve uyudular. Sonra Peygamber şu âyeti okudu. “Allah’ım, bunlar benim ehl-i beyt’imdir. Onlardan kiri gider ve onları tertemiz kıl.”¹¹⁶ Peygamber onları kisasının altına toplayarak “işte benim Ehl-i beyt’im bunlardır. Onlardan kötülüğü gider ve onları tertemiz yap diye duâ etti. “Benim durumum nedir? ya Resûlullah dediğimde, Peygamber (sav) “sen hayır üzeresin” buyurdu.¹¹⁷

Bu şekilde konu ile ilgili bir kısım hadisler, Şîa tarafından da rivâyet edilmiştir. Fakat aynı kaynaktan rivâyet edilen hadisler farklı yorumlanmış ve Şîi düşüncelerinin temelini oluşturan hilâfet, imâmet ve diğer inançlarını temellendirmek için kullanmışlardır. Mesela, Ümmü Seleme’den rivâyet edilen Ehl-i beyt ile ilgili hadiste, Ehl-i beyt’in kapsamına Peygamber (sav)’in hanımlarının dahil olmadığını ve “ehl” kelimesinin sadece erkekler için kullanılan bir kelime olduğunu dolayısıyla Hz. Ali’nin soyuna şamil olması gerektiği üzerinde ısrarla durulmaktadır. Yine diğer tariklerle rivâyet edilen “Bir gün sabahleyin Resûlullah üzerinde yünden örülmüş bir hırka olduğu halde geldi. Sonra Hasan geldi. Onu hırkasının altına aldı. Hüseyin geldi onu hırkasının altına aldı. Fâtımâ ve Ali geldi onları da hırkasının altına aldı ve şu âyeti okudu: “Allah’ım bunlardan kiri gider ve bunları tertemiz kıl, bunlar benim Ehl-i beyt’imdir.” Yine Hz. Fâtımâ ve aile fertlerini altı ay boyunca sabah namazına davet etmesini de Ehl-i beyt’in bunlardan başkasını kapsamadığını ileri sürmektedirler. Eğer Ehl-i beyt’in kapsamı genişletilecek olursa yani diğer hanımlarda bu kavrama dahil edilecek olursa o zaman Hz. Abbas ve diğer çocukların da Ehl-i beyt’ten sayılması gerektiğini vurgulamaktadırlar.¹¹⁸

İbn-i Mes’ud (ra) anlatıyor: “Biz Peygamber (sav)’in yanında iken, Hâşim’den bir

¹¹⁵ Taberî, a.g.e., XXII/ 6.

¹¹⁶ Ahzab, 33/33.

¹¹⁷ Taberî, a.g.e.XXII/ 6-7; Tirmîzi, Menâkıb, V/ 3205, 351.

Tirmîzi bu hadisin garip olduğunu belirtmektedir.

¹¹⁸ Muhammed, Takî el-Hâkim, el-Usul-ul Âmme Fıkh-il Mukârin, Beyrut-1963, s. 155-156.

grup genç geldi. Resûlullah (sav) onları görünce gözleri yaşla doldu ve rengi değişti. Ben: “Ey Allah’ın Resûlü şimdiye kadar mübarek yüzünüzde böyle bir manzara görmemiştik” dedim. Şu cevabı verdiler: “Biz öyle bir Ehl-i beyt’iz ki, Allah bizim için dünyaya mukâbîl âhireti tercih etmiştir. Benim Ehl-i beyt’im benden sonra belâ ve sürgüne maruz kalacak. Nihâyet doğu tarafından yanlarına siyah bayraklar alan bir kavim gelecek. Bunlar saltanat isteyecekler, fakat istedikleri yerine getirilmeyecek. Bunun üzerine onlar savaşacak, Allah onlara yardım edecek. Bundan sonra istedikleri kendilerine verilecek. Ne var ki onlar bunu kabul etmeyip Ehl-i beyt’imden bir adama tevdî edecekler. Bu durumda insanlar yeryüzünü daha önce zulüm ile doldurdukları gibi o zaman adaletle dolduracaklardır. Artık sizden kim o güne yetişirse, kar üstünde emeklemek sûretiyle de olsa onlara katılsın buyurdu.”¹¹⁹

Enes b. Mâlik’in rivayet ettiği Ahzab 33/33 âyetinin nazil olduğunda kızı Fâtıma’ya "Namaza kalk ey Ehl-i beyt. Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor." âyetini okumuştur. Bu hadiste de Peygamber’in kendi kızını namaza çağırması onların Şiâ’nın iddia ettiği gibi masum olduğu anlamına gelmez.

Görüldüğü gibi Ehl-i beyt’in kimleri kapsadığı konusunda rivayet edilen hadislerden bir kısmını sıralamış bulunmaktayız. Diğer konularda olduğu gibi Ehl-i beyt’in kimleri içerisine aldığı konusunda Şiâ ve Ehl-i Sünnet âlimleri arasında farklı görüşler mevcuttur. Bunun yanında Ehl-i beyt’in faziletinde herkesin aynı düşünceleri paylaştıklarını görmekteyiz.

Diğer taraftan Ehl-i beyt’i sevmek bir kısım şîa düşüncesinde olduğu gibi diğer sahabilere buğzetmek veya onları kötülemek anlamına gelmez. İnsanları böyle kötü düşüncelere sevk eden Ehl-i beyt sevgisi sevgi olmaktan çıkar kin ve nefret olur ki buna zaten sevgi denemez. Ehl-i beyt’i sevmek hiç bir zaman bunların dışındakilere düşmanlık beslemek anlamına da gelmez. Bize düşen görev Peygamber (sav) neyi emretti ise ona uymak, neyi de yasakladı ise ondan kaçınmaktır. Peygamber’in sahabelerini kötülemek, onlara sövmek, hakaret ve iftirada bulunmak en çirkin davranışlardır. Çünkü onlar

¹¹⁹ Canan, İbrahim, Hadis Ansiklopedisi, Ankara 1988, XVII, 574.

Peygamberimizin ifadesiyle hepsi birer yıldızdır. Hangisine uyarsak bizi doğru yola götüreceklerdir.¹²⁰

Sünnî âlimlere göre Ehl-i beyt mensupları hiçbir zaman hata ve günah işlemekten korunmuş değillerdir. Çünkü İsmet sıfatı sadece Peygamberlere aittir. Ehl-i beyt'in temizlenmesinden âyet onların masum olduklarını değil, ilâhî emirlere uydukları takdirde günahlardan temizleneklerini belirtmektedir. Nitekim Mâide sûresi 41. Âyet "... onlar öyle kimselerdir ki, Allah onların kalplerini temizlemek istemiştir..."¹²¹ Eğer Ehl-i beyt'e mensup kişiler, günahlardan berî olsalardı, Allah Teâlâ onların temizlenmelerinden bahsetmezdi. Ayrıca Hz. Peygamber (sav)'e yakın olmaları onlara avantaj sağlamış olsaydı Hz. Lût (as)'ın hanımı, Hz. Nuh (as)'un oğlu, mensup oldukları ailelerinden dolayı kurtuluşa ermiş olurlardı. Halbuki Allah Teâlâ onların Müslüman olmadıkları için saadete ulaşamayacaklarını, Kur'an-ı Kerim'de bize belirtmektedir.

¹²⁰ Sarıcık, Murat, Kavram ve Misyon Olarak Ehl-i Beyt, Nesil Yay, İstanbul 1997, 55- 56.

¹²¹ Mâide, 5/ 41.

İKİNCİ BÖLÜM

I. TEFSİR LİTERATÜRÜNDE EHL-İ BEYT

A. BİR KISIM SÜNNÎ VE MUTEZİLİ MÜFESSİRLERE GÖRE EHL-İ BEYT

Burada bir kısım müfessirlerin görüşlerini almamızın nedeni diğer müfessirlerin de yaklaşık olarak konu hakkında aynı görüşlere sahip olmaları ve konunun gereksizce uzamasını istemediğimizdendir.

Ehl-i Sünnet ve'l- cemaat olarak bilinen müfessirler bu âyette geçen Ehl-i beyt kavramı hakkında farklı görüşler beyan etmişlerdir. Bunlar aşağıda sırayla değerlendirilmiştir:

1. Ehl-i Beyt kavramı içerisine sadece Peygamber'in hanımlarını dahil edenler:

Kurtubî:

Kurtubî, konu ile ilgili olarak Ahzab sûresinin 33. âyetinin Peygamber (sav)'in bütün hanımları için geçerli olduğunu ve âyetin Peygamber (sav)'in hanımlarının hepsini kapsayacak şekilde ifade taşıdığını belirtir. Ayrıca bütün hanımların cahiliyye devrindeki gibi giyinmemeleri emrinin âyet'te belirtilmiş olmasının konuyu pekiştirdiğini söyler.¹²² Burada Allah Teâla Peygamber'in hanımlarına beyt'in/evlerinde bulunmalarının erdem olduğu emrini vermiş ve bu hitapla onları şereflendirmiştir. Aynı zamanda kötülüklerden de yasaklamıştır. Âyette geçen teberrüc kelimesi, kapanması gereken mahallerin açılması anlamındadır. O zaman kadınlar inci ile süslenmiş giysiler giyer ve sokakta erkeklerin yanında gösterişli bir şekilde yürürlerdi.

Sa'lebi'nin bildirdiğine göre bu âyet okunduğu zaman Hz. Aişe başörtüsü islanıncaya kadar ağlamış ve Allah'ın kendisine evde oturmayı emrettiğini söylemiş.

¹²² Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, El-Câmi'ul Ahkâmi'l Kur'an, Kahire, 1967

Zeccac, Ahzab 33. âyeti hakkında Peygamber'in hanımlarıdır der. Yine A'ta, İkrime ve İbn Abbas bu âyetin özellikle Hz. Muhammed (sav)'in hanımları hakkında olduğunu belirtmişlerdir. Kelbîlerden bir fırka Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin dediler. Eğer sadece hanımları olsaydı Ankünne/ve yütahhirakünne (müennes zamiri) gelmesi gerekirdi derler. "Elçi melekler, sen Allah'ın işine mi şaşıyorsun. Ey Ehl-i beyt Allah'ın rahmet ve bereketi sizin üzerinize olsun."¹²³ Burada da Ehl-i beyt genel anlamda kullanılmıştır. Müzekker ve müennes zamirleri birlikte kullanılabilir ancak Ehl-i beyt konusunda âyetin siyaki hanımlara delalet etmektedir. Her ne kadar Ümmü Seleme'den rivayet edilen hadis Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i bildirse de Tirmizi bu hadisin garip olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla Kurtubî bu hadisin sıhhatine güvenmemektedir. Kuşeyri de hadisin sonunda Ümmü Seleme'nin "ben seninle miyim?" sorusuna Peygamber evet diye cevap vermiştir. Sa'lebi, Ehl-i beyt beni Haşimendir. Beyt kelimesi ise nesebe taallük eder der. Zeyd b. Erkam ise hanımlardır der.¹²⁴

Kurtubî, Ahzab suresi 30. âyeti hakkında yorum yaparken aynı surenin 52 ve 53. âyetleri ile bağlantı kurmak suretiyle konuyu açıklığa kavuşturmaktadır.

"Bundan böyle artık başka kadınlarla nikâhlanman, bunları başka hanımlarla değiştirmen, kendilerini güzel bulup beğensen bile sana helâl değildir. Ancak elinin altındaki câriyeler bunun dışındadır. Allah her şeyi gözetlemektedir."¹²⁵ "..... sizin Allah'ın Resûlünü rahatsız etmeniz ve kendisinin vefatından sonra onun eşlerini nikâhlamanız asla helal değildir. Çünkü bu Allah katında büyük bir günahdır."¹²⁶ Yanlışlık yapmalarından dolayı bulundukları makamın şerefinden, derecelerinin faziletinden ve diğer bütün kadınlardan öne takdim edilmeleri sebebiyle azabları ikiye katlanacaktır. Peygamber'in mekânında oldukları için ecir ve azabları katlanmaktadır. Nitekim âyette "Allah ve Resulü'nü çirkin iddia ve davranışlarıyla incitenlere Allah dünyada da, ahirette de lânet etmiş ve onları zelil eden bir azap hazırlamıştır."¹²⁷ Ayrıca Peygamber'in hanımları 'Had'

XIV/ 179.

¹²³ Hud, 11/ 73.

¹²⁴ Kurtubî, a.g.e., XIV/ 179 vd.

¹²⁵ Ahzab, 33/ 52.

¹²⁶ Ahzab, 33/ 53.

¹²⁷ Ahzab, 33/ 57.

cezasını gerektirecek bir fiilde bulunmamışlardır.¹²⁸

“Ey Peygamber hanımları! Siz Allah’ın ve Elçisinin emirlerine uyar, yasaklarından kaçınırsanız, bilmiş olunuz ki diğer kadınlardan her hangi biri gibi değilsiniz. O halde yabancılarla konuşurken özellikle sesinizi inceltip kibarlaştırmayın. Zira kalbinde hastalık bulunanlar beklenti içine girerler; Normal konuşunuz.”¹²⁹ Yani sizden her hangi biriniz kadınlardan her hangi biri gibi değildir. Çünkü siz Peygamber (sav)’e eş olmak şerefini elde etmiş ve müminlere anne olma bahtiyarlığına ulaşmışsınız. “Sakin sözü yumuşak söylemeyin” buyurulurken, siz her hangi bir kişi ile karşılaşırsanız yumuşak konuşup karşı tarafın dikkatini çekmeyin. Kurtubî, yukarıda aktardığımız bilgiler çerçevesinde Ehl-i beyt’in sadece Peygamber’in hanımları olduğu kanaatindedir.

İbn Kesir:

İbn Kesir ise Ahzab sûresi 33. âyeti hakkında Peygamber’in hanımlarının Peygamber evinin halkı arasına girdiğinin aşikâr olduğunu belirterek âyetin nüzûl sebebinin bütün hanımlarını kapsadığını ayrıca İbn Cerir’in İkrime’den naklettiği hadis bu görüşü desteklediğini kaydeder.¹³⁰ İbn Kesir, İbn Cerir’in İkrime’den naklettiği habere dayanarak bu Ehl-i beyt âyetinin özellikle Peygamber (sav)’nin hanımları hakkında nazil olduğunu bildirmektedir. Ayrıca, İbn Ebi Hatim ve İbn Abbas’dan nakledilen haberlerde de Peygamber’in hanımları hakkında nazil olduğu söylenmiştir.¹³¹ Konu içerisinde âyetin daha iyi anlaşılabilmesi için “rics” kelimesinin anlamını aşağıda vermeyi uygun bulduk. Bu kelime mana olarak, günah, kötü hareket, haram fiil, küfür, Allah’ın razı olmadığı fiiller, vesvese, hevâ ve heves gibi manaları ifade etmektedir.¹³²

¹²⁸ Kurtubî, a.g.e.XIV/ 174 vd.

¹²⁹ Ahzab, 33/ 32.

¹³⁰ İbn Kesîr, İmâdud-dîn Ebu’l-Fidâ İsmail b. Ömer, Tefsir’ul-Kur’an’il-Azîm Çev. Bekir Karlığa, İstanbul. 1986 XII/ 6524.

¹³¹ İbn Kesir, a.g.e., XII/ 6520.

¹³² Mu’cemul-Vasît ‘rics’ Md. I/ 330.

Nisâburî;

Muhammed b. Cerir ve İkrime'den rivayet edilen hadise dayanarak Ahzab 33. âyetin özellikle Hz. Peygamber (sav)'in hanımlarının kastedildiğini belirtir. Çünkü İkrime caddede bu âyetin hanımlara hitab ettiğini yüksek sesle bağırmıştır. Müfessir âyetin siyak ve sibakına bakıldığında bu şekilde anlaşılması gerektiğini belirtir.¹³³

Kadı Beydâvî:

Kadı Beydâvî, Ehl-i beyt Peygamber'in hanımlarıdır ve onun evindekilerdir. Ayrıca Hz. Peygamber de Ehl-i beyt ev halkı içerisinde zikredildiği için “küm” zamiri müzekker olarak getirilmiştir der.¹³⁴

Hâzin:

Hâzin ise, Saîd b. Cübeyr'in ibn Abbas'tan naklettiği hadis'e dayanarak, ayrıca İkrime ve Mukatıl'ın görüşlerini de dikkate alarak “Ehl-i beyt” kavramının Peygamber'in hanımları ile ilgili olduğu görüşünü benimser ve der ki; Peygamber'in evinde oturanlar hanımlarıdır.¹³⁵

İzzet Derveze;

Aynı şekilde İzzet Derveze, Hz. Peygamber (sav)'in hanımlarından ayrılması veya boşanması hakkında Tahrim sûresinin ilk beş âyetinin bu konuda nazil olduğunu belirtir. Peygamber (sav)'in eşlerinin istekleri Benî Kureyza mallarının taksim edildiği ve Resûlullah'ın Enfâl Sûresi 41. âyetinde de belirtildiği gibi humus* paylaşıldıktan sonra

¹³³ El- Vahidi, Ebu Hüseyin Ali b. Ahmed, Ennisaburi, El Vasit Fi Tefsiri'l Kur'an'il Mecid, Beyrut, II/ 470.

¹³⁴ Kadı Beydâvî, Envârü't-Tenzil ve Esrarü't- Te'vil, Tefsir'ül Erbain'den naklen, Matbaatü'l- Âmira, H. 1313. V/ 115, 116.

¹³⁵ Hâzin, Ali b. Muhammed b. İbrahim, Lübabü't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil, Beyrut Tarihsiz, III/ 439-440.

nazil olabileceği belirtilmiştir. Olaya bakıldığında Peygamber (sav)'in derinden üzüldüğü görülecektir. Zira, zorluk içinde Zühd hayatı yaşaması fakirlikten kaynaklanıyordu. İsteseydi farklı yaşayabilirdi. Ancak Allah'a olan bağlılığı, davası ve müslümanların dertleriyle iç içe olması kendisini dünya nimetlerini yaşamak ve düşünmekten uzak tutuyordu. Çünkü risâlet vazifesi bütün bunların üzerindeydi. Hanımları ise Peygamber (sav)'in birer parçası durumunda idiler. Eğer onunla birlikte yaşamak istiyorlarsa onunla aynı hayatı paylaşmaktan başka seçenekleri yoktu. İşte bu yüzden masiyet ve günaha düştüklerinde cezaları iki kat, Allah ve Resûlüne itaat ettiklerinde sevapları iki kat olarak takdir edilmiştir. Fakat dünyalık isteklerinde ısrar ederlerse o zaman Peygamber (sav) ile bir irtibatları kalmamış olur.¹³⁶ Bu açıklamalardan anlıyoruz ki bu âyetler özellikle Peygamber (sav)'in hanımlarına yöneliktir. Emir ve tavsiyeler ise hanımlarının hepsini kapsayacak şekilde açıktır, der.

2. Ehl-i Beyt Kavramı İçerisine Sadece Hz. Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin'i

Dahil Edenler:

Tabiun'dan Mücâhid, Ebu Said el- Hudrî ve Katâde bu görüşü benimseyen kişilerdir. Bunların görüşlerine göre âyette geçen "li yüzhibe anküm ve yutahhira küm" bölümünde erkekler için çoğul muhatap zamiri olan "küm" kelimesinin zikredilmiş olması ayetin anlamının Hz. Ali, Fatıma ve evlatlarına delâlet etmektedir. Şayet peygamber hanımları kastedilmiş olsaydı, kadınlar için "siz" anlamına gelen ve çoğul muhatap zamiri olan "künne" denilmesi gerekirdi, iddiasındadırlar.¹³⁷

Bu görüşü benimseyenlerin diğer bir delilleri ise Ümü Seleme'den rivayet edilen "Kisâ" hadisidir. Çünkü Ahzab suresinin 33. âyeti Ümmü Selemenin evinde nâzil olmuş ve akabinde Peygamber Hz. Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin'i abasının altında toplamıştır. Bu hadise dayanarak Ehl-i beytin bu kişilerden ibaret olduğu görüşündedirler.¹³⁸

¹³⁶ Derveze, İzzet, Et-Tefsiru'l- Hadis. Çev. Mustafa Altınkaya, Ekin Yay. İstanbul. 1997. VI/ 22.

* Humus: Savaşta alınan ganimetler beşe bölünür. Beşte biri âyette sayılanlara tahsis edilir. Kalan da savaşa katılan gazilere taksim edilir.

¹³⁷ Duman, a.g.m., s. 13.

¹³⁸ Duman, a.g. m., s. 13.

3. Ehl-i Beyt Kavramı İçerisine Hz. Peygamberi, Hanımlarını, Çocuklarını ve Diğerlerini Dahil Edenler:

Bu görüş diğerlerinden daha kapsamlıdır. Klasik sunnî anlayışın bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu anlayışı savunan müfessirlerin dayandıkları deliller, Kur'an-ı Kerim'in genel muhtevası içerisinde "Ehl-i Beyt" kavramına yüklenen mananın umumî olduğu anlayışı ve Hz. Peygamber (sav)'in hadislerinde özel kişileri ifade etmesinin yanı sıra aynı zamanda kendisine inanan mü'minleri de ilgilendirdiği düşüncesiyle "Ehl-i beyt" kavramının kapsamını daha geniş çizmektedir.

Taberî:

Taberî, Ehl-i beyt'le ilgili âyet'i açıklarken "Teberrüce'l-câhiliyyeti" cümlesindeki teberrüc kelimesinin zînetlerin açığa çıkarılması ve kadının kendisini erkeklere göstermesidir der. Câhiliye kelimesi hakkında bazı âlimlerin Hz. Muhammed (sav) ve Hz. İsa arasındaki zaman dilimi derken, bazılarının Âdem ve Nuh (as) arasındadır dediklerini belirtir. Ayrıca Âdem ve İsa (as) arası İslâm gelmeden önceki dönem olabileceğini söyler.¹³⁹ Teberrüc, kadının görünmesi yasak olan mahallerinin açılmasıdır. Ebu Ubeyde erkeklerin dikkatini çekecek şekilde giyinmektir der. Teberrüc aynı zamanda bir teşbihtir. Aynen eşek sesinin kötü sese teşbih olduğu gibi. Cahiliye dönemi giyimi teberrüc olarak zikredilmiştir.¹⁴⁰ İbn Abbas ve İkrime'den rivayet edilen bir hadiste o dönemde insanların bir kısmı dağlarda bir kısmı da ovalarda otururlardı. Ovada ve dağda oturan kadın ve erkekler giyim ve kuşamlarına dikkat ederlerdi. İblis ovadaki bir adamın yanına genç bir çocuk şeklinde geldi ve ona hizmetçi durdu. Çobanların kavalı gibi bir kaval getirdi ve sesiyle insanları mestetti. Herkes etrafında onu dinlemeye başladılar. Bu durum her yıl devam eden bir bayram şölenine dönüştü. Dağ ve ova ahalisi bir araya gelip şenlik yaparlardı. Kadın ve erkekler birbirlerinin güzelliklerini görüp birbirlerine ilgi duyuyorlardı. Böylece fuhuş yayıldı. Allah Teâla ilk cahiliye döneminde olduğu gibi açılıp

¹³⁹ Taberî, a.g.e., XXII/4.

¹⁴⁰ Âlûsî, Allame Ebul Fadıl Şehabüddin es-Seyyid Muhammed, El Bağdadî, Ruhû'l- Meânî, Kahire 1994.

saçılmayın derken bunu kasdetmektedir.¹⁴¹ Bu durum Hz. Muhammed (sav)’e kadar devam etmiştir. Ümmü Seleme’den rivayet edilen “Peygamber (sav) Ümmü Seleme’nin evinde idi.. Fâtımâ, içerisinde et ve undan yapılan bir çömlekle geldi. Peygamber (sav), kocası ve oğullarını da çağırmasını söyledi. Onlar da geldiler ve yemek esnasında “Ey Ehl-i beyt Allah sizden kötülüğü uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor” âyeti indirildi. Peygamber (sav) onları kisasının altında toplayarak işte benim Ehl-i beyt’im bunlardır. Onlardan kötülüğü uzak tut ve onları tertemiz yap diye dua etti. O zaman Ümmü Seleme perdenin arkasından başını çıkararak Ya Resulallah benim durumum nedir diye sordu. Peygamber (sav) de sen bulunduğun yerdesin” cevabını verdi.¹⁴²

Razî:

Ahzab 33. âyetle ilgili olarak Razî, âyette latife olduğunu belirterek rics’in mahal olarak temizlik olmadığını bildirir. Yani temizlik anlamında keramet elbisesi giydirmektedir der. Âyette müennesten müzekkere hitap olduğunu, dolayısıyla Ehl-i beyt’in erkek ve hanımların her ikisini de bu kavrama dahil etmektedir. Müfessir bu âyette Hz. Fâtıma’yı Peygambere muaşeretı dolayısıyla Ehl-i beytten olduğu görüşündedir.¹⁴³

Nesefî:

Nesefî’de, bu âyet’in Peygamber hanımlarının onun Ehl-i beyt’i olduğunu gösterir, der. Çünkü “Li yüzhibe anküm ve yütahhiraküm” âyet’inde zamirlerin müzekker olması. Hz. Ali ve çocukları da dahil Peygamber ailesinin hepsini kapsadığı içindir.¹⁴⁴ der.

Ebu's- Suud;

Ehl-i beyt, nübüvvet evini kaplamaktadır. Müfessir, Şiâ’nın tek taraflı

XII/ 12.

¹⁴¹ Taberî, a.g.e., XXII/ 4-5.

¹⁴² Taberî, a.g.e., XXII/ 7.

¹⁴³ Razî, Ebu Bekir Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin el- Kureşî, Mefatihü’l- Gayb, 2.Baskı Daru’l- Kütübü’l- İlmiyye, Tahrân, Tarihsiz, XXV/ 219.

¹⁴⁴ Nesefî, Hâzin Tefsiri’nin kenarı III/ 440.

düşüncelerine karşı çıkararak sadece Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in Ehl-i beyt'i temsil etmeyeceği görüşündedir. Âyetlerin siyak ve sibakına bakıldığında Ehl-i beyt'in kapsamının daha geniş olduğu kanaatindedir.¹⁴⁵

Kâsımî:

Ahzab 33/33. muhtevası hakkında İbn Kesir ve İkrime'nin görüşlerine dayanarak âyetin özellikle Hz. Peygamber'in hanımları hakkında nazil olduğunu belirtir. Ancak hadislere bakıldığında anlamın daha genel olarak Ali, Fâtımâ, Hasan, Hüseyin'i de kapsamı gerektiğini belirtir ve "Kisâ" ve "Sakaleyn" hadislerini buna örnek gösterir. Sakaleyn hadisinde Hüseyin Zeyd'e "Kimdir bu Ehl-i beyt ya Zeyd! Hanımları O'nun Ehl-i beyt'i değiller mi?" diye sordu. Zeyd, hanımları Ehl-i beytidirler. Ancak O'nun Ehl-i beyti sadaka alması haram olan kişilerdir, diye cevap verdi. Hüseyin, onlar kimdir deyince, Âl-i Ali, Âl-i Akîl, Âl-i Ca'fer ve Âl-i Abbas'tır. Bu şekilde Ehl-i beyt'in kapsamı İslâm öncesine kadar genişletilmiş olmaktadır.¹⁴⁶

Müellif, İbn Teymiyye'nin Minhâcüs- Sünne isimli eserinden alıntı yaparak "İnnemâ" ile başlayan âyetin onların İmâmet ve İsmet'lerine delâlet etmeyeceğini savunarak Peygamber'in hanımları ile birlikte diğerlerinin de dahil edilmesi gerektiğini belirtir.¹⁴⁷

Elmalılı:

Elmalılı M. Hamdi Yazır, bu Âyet'i kerîmeyi şöyle açıklamıştır : "Ve yutahhiraküm tathîrâ" Sizi tertemiz, pak etsin. Ehl-i beyt Peygamber (sav)'in ailesine özel olarak mensup bulunan bahtiyarlardır. Resulullah'ın aile fertleridir. Âyet, Peygamber (sav)'in hanımlarına seslenmekte olduğu için, Ehl-i beyt kelimesinden ilk akla gelen mana, hanımlar için kullanılmış olmasıdır. Fakat, maksadın yalnızca kadınlar olmadığını anlatmak için, müzekker zamir olan "küm", "siz" diye seslenilmiştir. Şu halde. Ehl-i beyt

¹⁴⁵ Ebu's- Suud, İrşadü'l- Akl-ı Selim ilâ Mezaye'l- Kur'ani'l- Kerim, Kahire, Tarihsiz, V/ 109.

¹⁴⁶ El-Kâsımî, Muhammed Cemâluddîn, Tefsiru'l-Kâsımî, 1918 - Kahire, XII/4850.

¹⁴⁷ El-Kâsımî, a.g.e., XII/4850.

denilince Peygamber (sav)'in hanımlarıyla birlikte çocuklarını erkek ve kadın olmak üzere Peygamber (sav)'in kendine has aile fertlerini de kapsadığını anlatmak için “Li-yüz-hibe anküm ve yütahhiraküm tathîrâ”. Peygamberin ev halkı, şüphesiz Allah sizden kırı giderip sizi tertemiz yapmak ister.” diye buyurulmuştur.¹⁴⁸

Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin çocuklardan olduğu gibi, Hiz.Ali dahi Hiz. Peygamber'in evinde yetişmiş ve Hiz. Fâtımâ ile birlikte yaşaması münasebetiyle, özel bir mensûbiyet elde etmiş bulunduğundan, o da Ehl-i beyt'tendir. Fakat bunların Ehl-i beyt'ten olması. Hiz. Peygamber'in diğerk kızlarının ve onlardan olan çocuklarının da Ehl-i beyt'ten olmasına engel değildir. Aksine olmalarını gerektirir.

Diğerk taraftan, Ehl-i beyt'in Hiz. Peygamber, Hiz.Ali, Hiz.Hasan, Hiz.Hüseyin ve Hiz. Fâtımâ'dan ibaret olduğunu iddia eden Şiâ'ya karşı sert tepki gösteren Elmalılı, “Selman bizden ve Ehl-i beyt'tendir.” hadisi ile, Selman bile Ehl-i beyt'ten sayıldığı halde, Peygamber (sav) ile geceleyip berâber olan hanımlarının Ehl-i beyt'ten hariç sayılması ne garip bir taassuptur, der.¹⁴⁹

Allah ve O'nun Resulünü sevmek beraberinde Ehl-i beyt'i de sevmeyi gerektirmektedir, görüşündedir.

4. Mu'tezilî Müfessirlere Göre Ehl-i Beyt

Mu'tezile:

Bu fırka, Hişâm b. Abdilmelik zamanında yaşamış olan Vâsıl b. Atâ'nın mezhebidir. Emeviler döneminde ortaya çıkmıştır. Fakat Abbasiler döneminde islâm düşüncesini meşgul eden bir fırka olmuştur. İbn Teymiyye'nin de dediğı gibi, bunlar. Cidal ve kelâm yönünden insanların en muazzamıdır. Yani onlar akılcıdırlar. Akılla insanlar, Allah'ı, dinin gereklerini helal ve haram bilmek mecburiyetindedirler. Bunlara göre nakil

¹⁴⁸ Elmalılı, a.g.e, VI/ 3892.

¹⁴⁹ Elmalılı, a.g.e, VI/ 3892.

ancak akılla mutabakat ederse delil olabilir. Eğer akılla nakil çelişirse o zaman nakil te'vil edilir. Mu'tezililer ahkam âyetler üzerinde değilde genelde müteşabih âyetler üzerinde durmuşlardır.¹⁵⁰

Mu'tezilî'nin ortaya çıkışı ise; bir gün Hasan el- Basri'nin meclisine bir adam gelir ve O'na "ey din bilgini, zamanımızda bir kısım cemaatlar zuhur etti. Bunlardan biri büyük günah sahibini tekfir ederken diğer bir cemaat büyük günah sahibini te'hir/irca ediyorlar. Bunlar, "taat" küfürle menfaat vermediği gibi, mahsiyette imanla birlikte olduktan sonra zarar vermez diyorlar." Bu hususta nasıl inanacağımıza ne söylersin der. Hasan Basri cevap için düşünürken Vâsıl söze karışarak şöyle cevap verdi: "Biz büyük günah sahibine mutlak mü'min ve mutlak kafir de demeyiz." dedikten sonra arkadaşlarıyla birlikte Hasan Basri'nin cemaatinden ayrıldılar. Böylece "el-menzile beyne'l- menzileteyn" esası üzerine mü'min övgüye layıktır. Fasık mü'min olsa bile medhe layık değildir. O iki şahadete ikrar etmesi ve hayırlı amelleri yapmış olması sebebiyle kafir de değildir. Eğer tevbe etmeden ölürse cehennemde ebedi kalır. Zira ahirette cennet ve cehennemliklerden başka bir fırka yoktur. Vâsıl'ın bu yorumu üzerine Hasan el- Basri, Vâsıl bizden uzaklaştı/itizal etti, dedi ve Mu'tezile böylece doğmuş oldu.¹⁵¹ Bazı Mutezili müfessirlerin Ehl-i beyt konusundaki görüşleri ise şöyledir:

Zemahşerî:

Zemahşerî âyetin nüzul sebebi olarak Peygamber'in hanımlarının "Ey Allah'ın Resûlü Kur'an'da erkekler zikrediliyor fakat hanımlardan bahsedilmiyor. Taatımızın kabul edilmeyeceğinden korkuyoruz dediler. Bunun üzerine âyet nazil olmuştur. Müfessir devamla Allah Peygamber hanımları olması sebebiyle özel durumları gereği onları hem te'dib hem de tehdit amacıyla bilgilendirmiştir. Böylece Zemahşerî de âyet'te zikredilen Ehl-i beyt'in Resulullah'ın hanımları olduğunu belirtmektedir. Çünkü Allah Teâla onları bu hitap altında bir kısım emirler ve yasaklarla tebliğ ederek "Ey Nebî'nin hanımları! Siz Peygamber hanımı olma şerefine sahip olmakla evlilik hayatınızda ayrıcalıklı bir

¹⁵⁰ Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Tarihi, Ankara, 1988, I/ 307.

¹⁵¹ Ez- Zehebi, a.g.e., I/ 369.

konumdasınız. Ancak bilmelisiniz ki Allah'ın ve Resûlünün emir ve yasaklarına itaat konusunda sizin hiç bir ayrıcalığınız bulunmamaktadır. Bu hususta sizin diğer kadınlardan hiçbir farkınız yoktur. O nedenle her hangi biriniz Allah'ın ve Resûlünün emir ve yasaklarına karşı gelmek mü'mine yakışmayan bir iş yapmak gibi aşırı bir kötülük yaparsa buna karşılık size verilecek ceza diğer kadınların iki katı olacaktır." âyetiyle de müfessir görüşlerini açıklığa kavuşturmuştur.¹⁵²

Abdülcebbar b. Ahmed:

Kadı Abdülcabbar bu sûreyi yorumlarken aynen Ehl-i Sünnet ve'l- Cemaat gibi yorumlamaktadır. Şöyleki, Ahzab sûresi 30. Âyette "Ey Peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu Allah'a göre kolaydır." Onların cezaları artırıldığında, Allah için zulüm isnad edilecek olursa, cevabımız o hanımların mekanlarının Hz. Peygamber'e dayandığından ve Allah'ın onlara büyük nimet verdiğinden dolayıdır. Bundan başka hanımlara masiyetin verilmesi cezanın en büyüğüdür ama masiyetin büyüklüğü ise nimetin büyüklüğüne bağlıdır.¹⁵³

33. Âyette ise: "Ey Ehl-i Beyt, Allah sizden günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor." Bu âyet Hz. Peygamberin hanımlarını günahattan kurtarmaya yetmektedir. Allah Teâla burada Peygamber'in hanımlarını en büyük iltifatla onurlandırmıştır.¹⁵⁴ diyerek müfessir bu âyeti kerimenin Peygamber'in hanımlarını kastedtiğini bildirmiştir.

¹⁵² Zemahşerî, Ebu'l- Kasım Carullah Muhammed b. Ömer, el-Keşşaf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyuni'l-Ekâvil fî Vucûhi't- Te'vîl, I. Baskı, Beyrut Tarihsiz, III/ 260.

¹⁵³ Abdil Cebbar b. Ahmed, Tenzihü'l- Kur'ân'ı Matâin, Mısır 1329, I/ 334.

¹⁵⁴ Abdul Cebbar, a.g.e. 335.

B. DEĞERLENDİRME:

Allah Teâlâ, Peygamber (sav)’in hanımlarına hitaben uyarılarını sıraladıktan sonra, Allah ve Resûlüne karşı tutumlarının nasıl olması gerektiğini, itaat edip güzel amel işlediklerinde iki kat mükâfat verileceğini eğer olumsuz davranışlarda bulunurlarsa iki kat cezaya çarptırılacaklarını bildirmektedir. Aslında buradaki temel amacın Peygamber (sav)’in hanımlarını eve kapatmak, baskı uygulamak, onları sindirmek ve keyfi olarak dünya nimetlerinden koparmak olmadığını, tam aksine onları islâm ahlâk kurallarının esasları doğrultusunda yetiştirmek, mânevî yönden olgunlaşmalarını sağlamak, kötülüklerden uzak tutmak ve her şeyden önemlisi Hz. Muhammed (sav)’e layık bir eş olmalarını sağlamaktır. Öte yandan Peygamber (sav)’in hanımlarının bir kısım davranışlardan âyetle mahrum bırakılmaları hanımların kendi hür iradeleriyle yaptıkları tercihin neticesi olduğunu da unutmamalıyız. Eğer Peygamber’i bırakıp başka zengin kimselerle evlenselerdi belki de dünyalık nimetlere kavuşmuş olabilirlerdi. Ama tercihlerini Peygamberden yana kullanmışlardır. İşte bu yüzden müjdeli bir haber olarak “Ey Ehl-i beyt Allah sizden kötülüğü uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”¹⁵⁵ buyurularak, Peygamber hanımları hayırlı bir haberle taltif edilmişlerdir. Âyet’in hemen akabinde Namaz ve zekât ibadetlerinin yerine getirilmesi istenmektedir. Buradan anlıyoruz ki Allah önce onların kötü davranışlara yönelmelerini yasakladı ve Allah’a ibadet etmelerini emretti. Hemen devamında ise Allah ve Resûlüne itaat etmelerini istedi.

Naklettiğimiz bu âyetler daha sonra gelen 30-34. âyetlerin açıklamasına da ışık tutmaktadır. Şöyle ki; Ey Peygamber’in hanımları, madem ki siz dünya hayatı ve zinetleri ile Allah, onun Resûlü ve Ahiret yurdu arasında bir tercih yaptınız ve büyük bir fedakârlık göstererek kendi hür iradenizle dünya nimetlerini elinizin tersiyle itip kalıcı olanı Allah’ı. Elçisini ve Ahiret yurdunu seçtiniz. Fakat bu tercihinizin size bir takım külfetler yüklemiş

¹⁵⁵ Ahzab, 33/33.

olduğunun da farkında olmalısınız. Çünkü her külfetin nimet olarak bir karşılığı vardır. Sahip olduğunuz şerefli konumunuz pek çok kadının arzu edip de ulaşamadığı bir konumdur. Bu yüzden bir takım fedakârlıklar göstermeniz ve aşırılıktan sakınmanız gerekir; arzu edip de ulaşamadığınız dünya nimetleri hususunda Allah'ın elçisini üzmemeli, onun, şerefine leke sürmemelisiniz.¹⁵⁶

Devam eden âyetlerde, “Ey Peygamber hanımları! bundan sonra içinizden kim aşırılık yaparsa ona azab iki kat uygulanır bunu yapmak Allah için kolaydır.”¹⁵⁷

“İçinizden kim de Allah ve Resûlüne itaat eder ve salih iş yaparsa, onun mükâfatını da iki kere veririz. Onun için ayrıca kıymetli bir rızık hazırladık.”¹⁵⁸ Burada nimet külfet dengesi doğrultusunda ceza ve mükâfatın iki kat verileceği bildirilmektedir. Peygamber (sav)’e hürmetsizliğin cezası kabahat sahibinin konumu nisbetinde artmaktadır. Dolayısıyla hanımların ictimâî mevkileri bu manada önem arz etmektedir.

Zikredilen bu âyetlerde Ehl-i beyt’in faziletinden yani Hz. Muhammed (sav)’in hanımlarından bahsedildiğini biliyoruz. Fakat Ahzab sûresinde bu âyetler nâzil olmadan önce vefat eden Peygamber (sav)’in hanımları Hz. Hatice ve Hz. Zeyneb’in bu tekliflere muhatap olup olmadığı sorusunun cevabına Tefsir kitaplarının hiç birisinde rastlamadık. Sadece M. Zeki Duman’ın “Kur’ân-ı Kerim’de Ehl-i Beyt” makalesinde küçük bir paragrafta bahsedilmiş olduğunu gördük. Hz. Hatice ve Hz. Zeyneb Resulullah’ın ehlinden ve Ehl-i beyt’inden olmalarına rağmen bu tekliflere muhatap değillerdir. Zira söz konusu âyet’te aşırı bir kötülük yaptıklarında maruz kalacakları cezanın ikiye katlanacağı, iyilik yapıp, takvaya sarılmak suretiyle kötülüklerden uzak kalıp tertemiz yaşama durumlarında ise mükafatlarının ikiye katlanacağı bildirilmektedir. Bu konu Peygamber’in, yalnızca hayattaki hanımları ile ilgilidir. Önceden vefat ettikleri için bu iki hanımı sorumluluktan düşüklerinden dolayı âyet’in muhatabı değillerdir.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Duman , a.g.m. s. 8.

¹⁵⁷ Ahzab, 33/30.

¹⁵⁸ Ahzab, 33/ 31.

¹⁵⁹ Duman, a.g.m., s. 11.

Ehl-i beyt kapsamına yalnızca Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i gramer kurallarından dolayı "küm" zamirini yalnızca erkeklere işaret ettiğini iddia edenler için iki şekilde itiraz edebiliriz:

Birincisi, bu zamir Hud suresi 73. ayette kullanılırken Hz. İbrahim'in bizzat hanımlarını kastetmiştir. İkincisi, Peygamberimizin de dahil olduğu bir aileden bahsettiğinden dolayı zamir müzekker olarak kullanılmıştır.

Ehl-i Beyt'i İslâm'ın inanç boyutunda düşündüğümüz zaman üstün insanın özellikleri arasında belli bir sınıf ve neseb üstünlüğünün bulunmadığını düşünmekteyiz. Allah nazarında İslâm'ın prensiplerini kabul eden her insan mü'mindir ve eşittir. Biz inanıyoruz ki Kur'an'ın ilk eleştirileri arasında soy kütükleriyle övünmeleri ve şeref duymaları idi. Ceza ve mükâfatta Allah bütün insanlara eşit davranacağını ve herkesin soy kütüğüne bakılmaksızın hesaba çekileceğini bildirmiştir. Ancak ilim ve takva sahibi insanlar için ayrıcalık tanımıştır. Buradan da anlıyoruz ki Müslüman'ın kıymeti Peygamber soyu da dahil olmak üzere her hangi bir nesebe bağlı olmakla değil, Allah'ın sevdiği bir kul olmaktır.

Hz. Ali ve ailesinin faziletine dair pek çok hadisin rivayet edilmiş olması diğer sahabilerin faziletsizliğine delâlet etmez. Nitekim diğer sahabiler hakkında başta Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve diğerleri hakkında çok sayıda hadis vardır.

Nesebin önemli olmadığını Nuh (as) ile oğlu arasında geçen olayda da anlıyoruz: "Nuh, Rabbi'ne dua edip dedi ki, Ey Rabbim oğlum da ailemdendir. Senin va'din ise elbette haktır. Sen hâkimler, hâkimisin." Allah, buyurdu ki: "Ey Nuh, o asla senin ailenden değildir. çünkü onun yaptığı kötü bir iştir..."¹⁶⁰

Ayetten aile bağının ve soy itibarıyla yakınlığın İslâm'a göre bir üstünlük ve ayrıcalık olmadığını anlıyoruz.

¹⁶⁰ Hud, 11/ 45-46.

C. BİR KISIM ŞİÂ MÜFESSİRLERE GÖRE EHL-İ BEYT

Şîi müfessirlerin Ehl-i beyt anlayışını sağlıklı bir biçimde değerlendirebilmemiz için Şîâ hakkında; böyle bir mezhebin doğmasında etken olan şartlar hakkında bilgi vermek, düşüncesinin dayandığı temel meselelerini tanımak ve görüşlerinin mahiyetini bilmek için bu bölümde öncelikle şîâ'nın kendilerine özgü inanç esasları hakkında kısaca bilgi vermenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

Şîâ, Arapça'da, misafiri uğurlamak, peşinden gitmek, teşyi etmek, taraftar olmak anlamında olan “teşyi”, “müşayaa”, “teşayu”, ayrılmak, firkalaşmak manasında kullanılır.¹⁶¹

Terim olarak, Hz. Peygamber (sav)'in vefatından sonra, Hz. Ali ve Ehl-i beyt'inin meşru halife olarak kabul edilmesini, hareket noktası sayan birbirinden çok farklı İslâmî mezheplerin büyük bir bölümü için kullanılan müşterek isimdir.¹⁶² Diğer bir tarif de; Hz. Peygamber (sav)'den sonra imamlığın ve halifelğin Hz. Ali ve evlâdına ait olduğuna inanan fırkaya Şîâ denir.¹⁶³

Kur'an'da, “Dinlerini parça parça edip fırka fırka (Şîâ) olanlar yok mu, senin onlarla hiç bir alâkan yoktur. Onların işi Allah'a kalmıştır. Allah onların yaptıklarını ileride bir bir onlara bildirip cezalarını verecektir.”¹⁶⁴ “Onlardan biri kendi kavminden, (Şîâ) öbürü ise düşmanın kabilesinden idi...”¹⁶⁵ “Firkalar, milletler ve gruplar manasındadır.”¹⁶⁶

¹⁶¹ Atay, Hüseyin, Ehl-i Sünnet ve Şîâ, AÜİF Yay. No 159. Ankara 1983. s. 17.

¹⁶² Atik, M. Kemal, İslâmî Kavramlar, Ankara, 1997, s. 656.

¹⁶³ Ateş, Süleyman, İmamiyye Şîâsının Tefsir Anlayışı, AÜİFD, XX/147.

¹⁶⁴ En'am, 6/ 159.

¹⁶⁵ Kasas, 28/ 15.

¹⁶⁶ Hut, 11/10.

bkz.Kasas, 28/15.

bkz Meryem, 19/69.

“İbrahim de, Şüphesiz onun taraftarlarından biriydi.”¹⁶⁷ Şia kelimesi Kur'an'da Nur,24/19, Meryem, 19/69, Kasas, 28/4-15-15, Saffat, 37/83, Hicr, 15/10, En'am, 6/65-159, Rum, 30/32 olmak üzere tam on yerde zikredilmektedir. Şiâ, taraftar olan, başkasına uyan anlamını taşır. Buna göre kime nisbet edilirse ondan taraf olan manasındadır. Şiî alimleri “Şiâ”nın Hz. Peygamber zamanında da olduğunu ittifakla kabul ederler.¹⁶⁸

1. Şiâ'nın inanç Sistemi:

İmâmet:

İmam, dînî ve dünyevî biridir. Hz. Peygamber'in halifesi, vekilidir. Peygamberden sonra ilk imam Ali'dir. Onun evladından oniki imam gelmiş ve son imam kaybolmuştur. Şiî'ler içerisinde Ali'yi tanrı mertebesine çıkaranların yanında onu sadece diğer sahabilerden üstün ve halifeliğe daha lâyık gören mu'tediller de vardır. İmamiyye Şiâsına göre ise Ali beşer olmakla beraber Allah elçisinden sonra onun münakaşa götürmez halifesidir. İmamlık Ali'nin evladının hakkıdır. Sahabilerin çoğu onun hakkını gasbetmişlerdir.¹⁶⁹

Şiî imamiyyenin rükünlerinden birisi de imamın düşüncelerini kabul etmektir. İmam'a inanmak nübüvvette olduğu gibi ilâhi bir makamdır. Allah Teâlâ kimi isterse onu risâlet ve nübüvvet için kulları arasından seçmektedir, onları mucizeleri ile de desteklemektedir. Aynı şekilde imamları da istediği kişilerden tercih ediyor ve onlara vazifeler yüklemek suretiyle yüceltiyor. İmamlar, Peygamberler gibi vahiy almıyorlar ama ilâhi bilgilerle donatılıyorlar. İmamların Peygamberler gibi masum olmaları şarttır ve günah işlemekten uzaktırlar. “Şunu da hatırd tutun ki : Bir vakit İbrahim'i Rabbi birtakım emirlerle sınamıştı. Seni insanlara imam tayin edeceğim dedi. İbrahim “ya Rabbi, neslimden de başkanlar çıkar” deyince, Allah “Zâlimler nübüvvete nail olamazlar buyurdu.”¹⁷⁰ “O ümmîler arasından kendilerinden olan bir Resul gönderdi. Bu Resul onlara

¹⁶⁷ Saffat, 37/83.

¹⁶⁸ Atay, a.g.e. 17.

¹⁶⁹ Ateş, a.g.e. s. 147.

¹⁷⁰ Bakara, 2/124.

Allah'ın âyet'lerini okur, onları inançlarına ve davranışlarına bulaşmış kirlerden arındırır...."¹⁷¹ İmamın, mükemmelden noksan olması imkânsızdır. Kemalât yönünden nebiler hariç imamlar beşerin üzerindedir. Bu manada kim imam'a inanırsa o mü'mindir. Her kim bu şartlardan birine inanmazsa o da mü'mindir fakat eksiktir.¹⁷²

Şiâ inancına göre İmâmet, kamil insanlar içerisinde Allah Teâla'nın seçtiği din ve dünya işlerinde genel başkanlık ve ilâhî bir vesileden ibarettir. İmam, insanları irşad konusunda Peygamber makamındadır. İmamlık aynı zamanda dünya saltanatı ve Krallık cinsinden bir yöneticilik değildir.¹⁷³

İmamlık, dinin esası, müslümanların düzeni, dünyanın dirliği ve mü'minlerin şerefidir. İmamları sevmek iman, onlara buğzetmek küfürdür.¹⁷⁴ Hz. Peygamber, âhirete geçerken bütün ilmini Hz. Ali'ye bırakmış, o da imam Hasan'a, o da imam Hüseyin'e bırakmış ta onikinci imam'a kadar. Onikinci imamın kaybolmasıyla bu ilim şiâ bilginlerine intikal etmiştir. Hücet olmak bakımından Peygamber'in sözüyle imam'ın sözü arasında bir fark yoktur. Çünkü ikiside Allah'ın sözünü açıklamaktadır. Müslümanların imamın sözüne uymaları vaciptir. Peygamber ve imam, ancak halkın yararına olanı emreder. Allah bazı işlerin tayinini Peygamber'in ve imamın reyine bırakır. Hz. Peygamber oniki imam tayin etmiş ve şöyle buyurmuştur : "Benden sonra beni İsrail nakib'i adedince oniki imam gelecek." dedi.¹⁷⁵

Ayrıca Peygamber, İmâmet ve hilafet insanlar tarafından değil yalnızca Allah'ın belirlemesi ile olacağını söyledi. Çünkü Âyet'te "Biz onların içinden oniki imam (Nakib) gönderdik"¹⁷⁶ buyrulur. İmamların isimleri ise; Ali, Hasan, Hüseyin, Ali b. Hüseyin, Muhammed b. Ali, Câfer b. Muhammed, Mûsâ b. Câfer, Ali b. Mûsâ, Muhammed b. Ali, Ali b. Muhammed, Hüseyin b. Ali, Muhammed Mehdi'dir.¹⁷⁷

¹⁷¹ Cuma, 62/2.

¹⁷² Kâşifu'l-Ğitâ, M. Hüseyin Âli, Aslû's-Şiâ ve Usulihâ, Necef 1965, s. 98 -99.

¹⁷³ Hairî, Abdülmecit Hasan, Şiâ ve Akaidi, 1967 Necef. s. 37.

¹⁷⁴ Ateş, a.g.e. 148 (el-Küleyni, el-Kâfi, I. 178-179 naklen).

¹⁷⁵ Ateş, a.g.e. s. 148-149.

¹⁷⁶ Maide; 5/ 12.

¹⁷⁷ Hairî, a.g.e. s. 19-20.

Hairî'ye göre İmamlarda, masiyet ve günah sadır olsa bile masumdurlar. Onlar büyük, küçük bütün günahlardan akıllı oldukları müddetçe doğumlarından ölümlerine kadar her türlü yanlışlıklardan berîdirler.¹⁷⁸

Şîî-imâmiyyenin Hz. Ali'nin imamlığı hakkında en önemli dayanaklarından biri de "Gadîr Hum"* hadisidir. Cebrail bana Rabbimden şu emri getirdi: Ali b. Ebî Tâlib, benim kardeşim, vasım, halifem ve benden sonra imamdır. Ey halk, Allah size onu velî ve imam tayin etti, Ona itaat etmeyi farz kıldı. Ona muhalefeti yasakladı. Ona uyan ve saygı göstereni rahmete erdirecektir. Ben kimin Mevlası isem Ali'de onun mevlasıdır" buyurmuştur.¹⁷⁹

Şîî inancına göre imâmet düşüncesine inanmak iman'ın şartlarından biridir. İmamların sayısı on ikidir. İlk imam Hz. Ali, son imam Mehdi Muntazar (Beklenen imam)dır. İnsanlar din ve dünya işlerini onlara danışmaya mecburdurlar.

Şîî yazarları, imamlara itaati meşrulaştırmak için Hz. Peygamber'e atfedilen bazı âyetleri esas alarak onun soyundan gelen oniki imamı Ehl-i Beyt kapsamına almışlardır. Bu tip yazarlar, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in vasisi olduğu ve ondan sonra babadan oğula geçerek, yönetimin oniki imamla devam etmesi düşüncesini geliştirmişlerdir.¹⁸⁰ Bu konuda Muhammed Rıza el- Muzaffer "Şîâ inançları" isimli eserinde, imam, insanların din ve dünya işlerini düzenlemek, barışı sağlamak ve adaleti yayma konusunda Peygamber'in vekilidir. İmamet, Allah Teala'dan nass ile veya kendisinden önceki imamın beyanı ile tayin edilir. İnsanların bu konuda imam seçmeye veya onları görevden almaya yetkileri yoktur.¹⁸¹ Yukarıda bahsedildiği gibi Ehl-i beyt camiasına mensup olan kişilerin günahlardan ve hatalardan korunmuş olduklarını, kesinlikle yanlışlığa düşmeyeceklerini anlıyoruz. Aynı şekilde imamın, ilahi hükümlere ve ilahi mesajlara vakıf olması kendisinden önceki imamdan devraldığı miras yoluyla gerçekleşir.

¹⁷⁸ Hairî, a.g.e. s. 27.

* Hz. Muhammed (sav)'in Veda Haccı'ndan dönerken Hz. Ali'ye kendisinin halifesi olduğunu bildirdiği yerin ismi.

¹⁷⁹ El Musevî, Abdül-Hüseyn Şerifuddîn, el-Mürâcaat. Necef 1963.S. 202 Ayrıca bkz. Hairî a.g.e s. 17. Fz. Zehebî, II/ 217.

¹⁸⁰ Onat, Hasan, Şîî'liğin Doğuşu Meselesi, AÜİFD. XXXVI. Ankara. 1997, s. 97.

¹⁸¹ El- Muzaffer, Muhammed Rıza, Şîâ inançları, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1978, s 50- 51.

İmam her şeyi Allah'ın ihsan ettiği şekil de bilir ve ilham alır. Yanılmaz ve şüpheyeye düşmez.¹⁸² Ehl-i sünnet, bu düşünceye kesinlikle karşı çıkar. İmamlık vasiyetle değil seçim yöntemiyle gelmeli, imam'ın masum olması ise düşünülemez der. Ayrıca imamların büyük ve küçük günahları işleyebilecekleri görüşündedir.

İsmet:

İmamlar, aynen Peygamberler gibi masumdurlar. Onlar büyük küçük hiçbir günah işlemezler. Allah teâlâ'nın kendilerine emrettiği işleri yaparlar. Onların halleriyle ilgili bu hususta İsmet'i (günahsızlığı) inkar eden bir kimse cahil ve kafirdir.¹⁸³

İsmet, Günahlardan, masiyetten, hatadan imamların berî olmasıdır. Bu fiillerin Peygamberlerde bulunması akla muhaldir. Aynı şekilde bu durum imamlar için de geçerlidir. Çünkü onlar nebîler'in halîfeleridir.¹⁸⁴

Bu şekilde imam Peygamberlik mertebesine yükseltilmiş olmaktadır. Resul ve İmam arasında yegâne fark, imamın bir kitap getirmemesidir. İmam da Peygamber gibi vahiy alır ancak meleği göremez. İmamlar, Allah'ın emirlerinin sahipleri, ilminin hazinesi. vahyinin de koruyucularıdır.¹⁸⁵

İmamlar bütün hayatları boyunca büyük ve küçük günahlardan masumdurlar. Hata ve nisanın imamlarda bulunması caiz değildir.¹⁸⁶

Nübüvvet :

Peygamberlik, Allah'ın seçtiği kullarını vahiy yoluyla ilâhi bir vazife ile

¹⁸² El- Muzaffer, a.g.e., s. 52.

¹⁸³ Fığlalı, Ethem Ruhi, İmamiyye Şiası, Ankara-1984, s. 214 (Şeyh Saduk'tan naklen)

¹⁸⁴ Hairî, a.g.e. s. 14.

¹⁸⁵ Fığlalı, a.g.e. s. 215.

¹⁸⁶ Ez-Zehebî, a.g.e., II/ 7.

görevlendirilmesidir.¹⁸⁷ Nebîler, Allah'tan aldıkları emirleri eksiksiz olarak halka tebliğ eder ve onları doğru yola iletirler. Onlar insanların en üstünü ve kulların en hayırlılarıdır. Emindirler ve günahlardan korunmuşlardır. Masumdurlar. Tebliğ görevlerinde en küçük bir hata yapmazlar.¹⁸⁸ Nübüvvet konusunda imâmiyye ile Ehl-i sünnet arasında fazla bir görüş ayrılığı yoktur.

Adâlet:

İmamiyye'ye göre dinin asıllarından biri de adâlettir. Allah Teâlâ, hiç kimseye zulmetmez ve Akı selim'in kabul etmeyeceği hiçbir işi yapmaz.¹⁸⁹ Adâlet, imamiyye'ye göre iman'ın rukunlerindendir. Allah âdildir, subûfî ve kemâlî sıfatları sayesinde zulmetmez, zulüm ve cevır'ın ondan meydana gelmesi söz konusu değildir. İtaatkâr olanları altından ırmaklar akan cennetine koyması, isyanlarından dolayı asi insanları cehennemine koyması adâletinin gereğidir.¹⁹⁰

Tevhid :

Allah'ın zâtı itibariyle birlenmesidir. O'nun zâtı her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Eşi, benzeri, mahlukata benzer bir özelliği yoktur. Varlığı bizzat kendisindendir. Cismi, şekli ve mekânı yoktur. Yani, cevher, cisim, suret, âraz, uzunluk, genişlik, ağırlık, hafiflik, sukun, hareket, yer ve zamanla vasıflandırılmaz. O her şeyden müstağnî ve herşey ona muhtaç olandır.¹⁹¹ Rızık, ölüm, hayat, varlık, yokluk gibi şeyleri Allah yaratmıştır. Bunların başkası tarafından yaratıldığını söyleyenler kâfir olmuşlar. şirk koşmuşlar ve dinden çıkmışlardır. İnsana düşen görev Allah'a karşı ihlasla ibâdet etmektir. Şerik'i olmayan Allah'dan başkasına ibâdet etmek caiz olmaz. İmamiyye'ye göre, Tevhid-i zat, Tevhid-i sıfat ve Tevhid-i fiil olmak üzere üçe ayrılır.

Tevhid-i zât : Allah'ın noksan sıfatlardan münezzehtir olması ve zâtı itibariyle

¹⁸⁷ Hairî, a.g.e. s. 14. (Akâidü's-Şia, M. Rıza Muzaffer'den naklen)

¹⁸⁸ Fığlalı, a.g.e. s. 205.

¹⁸⁹ Kâşifu'l -Ğita, a.g.e. s. 109.

¹⁹⁰ Hairî, a.g.e. s. 8.

¹⁹¹ Fığlalı, a.g.e. s. 201-202

birlenmesidir.

Tevhid-i sıfat : Allah'ın zatî ve subûtî sıfatları ile vasıflandırılmasıdır.¹⁹²

İmâmiyye, Allah'ın sıfatlarının mefhunları bakımından muhtelif görünmelerine rağmen hakikatleri ve varlıkları bakımından bir olduğunu ve onların Allah'ın zâtına muzaaf olmayıp Zâtının aynı olduklarını söylemekle mu'tezile ile aynı görüşü paylaşmaktadır.¹⁹³

Şiâ ile Ehl-i sünnet bu konuda farklı düşünmektedirler.

Ehl-i sünnet'e göre, Allah'ın sıfatları zâtının ne aynıdır ne de gayrı, bizzat kendinin muhtezasıdır. Allah'ın kelâm sıfatı ile Kur'an Allah kelâmıdır ve mahlûk değildir. Şiâ'ya göre ise Kur'an mahluktur. Yine Ehl-i sünnet'e göre Allah âhirette mü'minlerce görülecektir, İmamiyyeye göre ise Allah kesinlikle görülmeyecektir.¹⁹⁴

Tevhid-i fiil: Allah'ın fiilleri bakımından bir olması, yaratıcılıkta ortağı bulunmaması ve ondan başka yaratıcı olmaması demektir. Mü'mini, yaratmanın, yaşatmanın, geliştirmenin, rızık vermenin, acımanın, bağışlamanın, öldürmenin, diriltmenin ve bütün mahlukata raci olan bu sonsuz, sınırsız fiilî sıfatların, ancak O'nun sıfatları bulunduğu, iradesinde mecbur olmadığına iman etmekle mükelleftir. İbadet ancak O'na mahsustur. Ondandır başka ibadete layık kimse yoktur. Allah'tan başkasına kulluk edilmez.¹⁹⁵

Me'ad:

Me'ad, kelime anlamı olarak yeniden dönüp gelinen veya önceden bulunulan yer demektir.

¹⁹² Kâşifu'l Ğıta, a.g.e. s. 100-101.

¹⁹³ Fığlahı a.g.e. s. 203.

¹⁹⁴ Ebu Zehra, Muhammed, a.g.e., s. 248-249.

¹⁹⁵ Fığlahı, a.g.e. s. 204, 205.

Yaratılmış olanların öldükten sonra yeniden dirilmesidir. İsrâ sûresi 49-50-51. âyette “Sahi biz kupkuru kemik yığını ve ufalanmış toz haline geldiğimiz zaman yeniden yaratılıp diriltilecek miyiz?. Deki, ister taş olun, ister demir, isterse yeniden dirilmesi aklınıza imkansız gibi görünen her hangi bir yaratık, ne olursanız olun mutlaka diriltilip kaldırılacaksınız.”¹⁹⁶

İmamiyye, diğer müslümanların inandığı gibi Allah Teâla'nın kullarını kıyamet günü hesap ve ceza için yeniden dirilteceğine inanmaktadır. Me'ad, Şahsî, Ruhi ve Ceset olarak aynen dirilmektir. Kur'an ve sunnette, cennet, cehennem, berzah, azab, mîzan, sırat, a'râf vb. olduğu bildirilmektedir. Küçük büyük herşey o kitapta belirtilmiştir. Orada insanlar amellerinden dolayı ceza veya mükâfat alacaklardır. Zilzal suresinde “kim zerre kadar hayır işlerse karşılığını, kim zerre kadar şer işlerse karşılığını görecek” buyurulmaktadır.¹⁹⁷

İmamiyye, kabir sorusu, mizan, hesap vb. kıyametle ilgili konularda Ehl-i sünnet'ten farklı görüşler arzeder. Onlara göre kabirde Rabbin kim? Nebin kim? diye sorulduktan sonra imam'ın kim? diye sorulacaktır. İmamım Ali diyenler kurtulacaktır. Yeniden diriliş günü kevser havuzunun başında suyu Ali dağıtacaktır. Sırat, Allah'ın imamlarının adıdır. Allah onları ve onları dünyada iken tanıyanları sırat üzerinden geçmelerine müsaade edecektir. Ayrıca, Âhirette ümmetin hesabını imamlar görecekler. İmamlar Peygamberler gibi şefa'at yetkisine sahiptirler. Nebî ve imamların taraftarlarına günahları sorulmayacaktır.¹⁹⁸

Yukarıda açıkladığımız konuların yanı sıra bir takım tali/ikinci dereceden meseleler daha vardır.

Ric'at: Beklenen imam Mehdi Muntazar'ın zuhurundan sonra, Hz. Peygamber, Ali, Hasan, Hüseyin ve bütün imamlar dünyaya geri dönecekler, bunların hasımları olan

¹⁹⁶ Hairî, a.g.e. s. 22.

¹⁹⁷ Kâşifu'l- Ğıta, a.g.e. s. 111.

¹⁹⁸ Fığlalı, a.g.e. s. 219. 220.

Ebubekir, Ömer ve diğerleri de dönecekler, imamlar hasımlarından öc aldıktan sonra hep birlikte ölecek ve kıyamet günü yeniden dirilecekler.¹⁹⁹

Ebu Câfer'e "Allah karşılık olarak Cenneti verip müminlerden canlarını ve mallarını satın almıştır. Allah yolunda savaşır, öldürür ve öldürülürler."²⁰⁰ âyet'i sorulduğunda bu misak hakkında demiştir. "O, tevbe edenler, o ibadet edenler, o hamd edenler..."²⁰¹ Bu âyetten kastedilen mananın Ric'at olduğu bildirilmiştir.²⁰²

Bedâ: Bir işi yapmaya niyetlenmişken bilgi veya zan bakımından o işin doğruluğunun ya da yanlışlığının açıklığa kavuşması için o işten vazgeçip başka bir işi yapmak anlamına gelir. Allah'ın bu anlamda fikir değiştirmesi düşünülemez. İmamiyye'ye göre; "Allah dilediğini bozar, dilediğini isbat eder"²⁰³ buyurmaktadır. Böylece Allah, maslahata uygun biçimde izhar ettiği şeyi sonra imha edip başka bir tarzda izhar edebilir. Ehl-i sünnet bedâ anlayışını kabul etmez.²⁰⁴

Takiyye : Korunmak ve sakınmak anlamını ifade eden takiyye, namus, din, zarar, ölüm gibi konulardan korkarak kişinin gerçek kimliğini saklayarak aksi düşünceleri kabul etmesidir.²⁰⁵

Şiflik'de takiyye önemli bir yer tutmaktadır. Öyleki takiyye yapmak vaciptir. Takiyye'yi terkeden kişi namazı terk etmiş gibidir.²⁰⁶

Bu konuda, Fazlurrahman şöyle der; ilk dönemlerde sürekli olarak maruz kaldıkları zorluklar şiî'lerin büyük ölçüde yeraltına inmelerine sebep olmuştur ve böylece takiyye inanç ortaya çıkmıştır. Bu ilkenin mutedil şeklini sünnîlerde kabul etmektedirler. Özellikle

¹⁹⁹ Ez-Zehebî, a.g.e., II/ 7.

²⁰⁰ Tevbe, 9/ 111.

²⁰¹ Tevbe, 9/ 112.

²⁰² Akın, Ali, Âyet ve Hadislerle Ehl-i Beyt'in Fazileti, İstanbul. Tarihsiz, s. 76- 77.

²⁰³ Ra'd, 13/ 39.

²⁰⁴ Fırlalı, a.g.e. s. 164.

²⁰⁵ Hairî, a.g.e. s. 42.

²⁰⁶ Fırlalı, a.g.e. s. 165, Ayrıca bkz. Hairî, S. 60 ve devamı, ez-Zehebî .a.g.e. 2/ 8.

Ebu Hanife, Âl-i imran sûresi 28. âyetini dikkate alarak hayatı tehlikede olan bir kimsenin inancının zıddına bir şeyi itiraf etmesinde bir sakınca görmemiştir. Şiâ'ya göre Hz. Ali halifeliğin kendisine ait bir hak olduğunu bildiği halde bu inancını gizledi.²⁰⁷

2. Şiâ'nın vahiy anlayışı:

Şiâ, vahiy konusunda büyük ölçüde Ehl-i Sünnet'le aynı kanaati paylaşmaktadır. Fakat Ehl-i Sünnet kaynaklarında, Peygamber'in hadislerinin vahiy mahsulü oluşu iddia ediliyor ve bunlara tilavet edilmeyen vahiyler (vahyi ğayri metlûv) deniliyorsa, tıpkı Şiâ'da da bu kabil vahiylerin varlığı savunulmaktadır. Ehl-i Sünnet'in "tilâvet olunmayan vahiy" ve "Hadis-i kutsî" diye kavramlaştırılan rivâyetlerin benzerlerini şîâ, vahiy olarak almaktadır. Bu vahiylerin yazılmamış olmasını ifade için bazı Şîi yazarlar, Kur'an'a girmeyen vahiyler olarak bunu kasetmiş olabilirler. Yazılmayan vahiyler örnek olarak. Hz. Peygamber'in Oniki imam'ı isimleri ile tayin etmesi ve bunun Peygamber'e Allah tarafından bildirilmesi konusu ele alınabilir.²⁰⁸

Diğer taraftan Muhsin el-Kâşânî, Ehl-i beyt'in ve onlara sevgi ile bağlı olanların dışında hiç kimsenin Kur'an'ı anlayamayacağını tefsir edilemeyeceğini ileri sürerek Kur'an'ın yorumunu ve dini ilimleri Ehl-i beyt'e dahil olanlar yapabilirler. Eğer tefsir yazılması gerekiyorsa ancak Ehl-i Beyt'in rivayetleri dikkate alınarak yazılmalıdır. Ehl-i Sünnet ise kendi düşüncelerine göre Kur'an'ı yorumlamışlardır. Şiâ imamları Kur'an'ın tabiriyle ilimde râsih olanlardır ve Kur'an'ın yorumunu ancak onlar yapabilirler.²⁰⁹

Şiâ'ya göre, Hz. Ali imamlıkta Hz. Peygamber (sav)'e vâris olduğu gibi ilim konusunda da vâristir. İlimler zâhir ve bâtın olmak üzere iki türdür. Bu ilimleri Peygamber Hz. Ali'ye öğretmiştir. Aynı şekilde Nebî Hz. Ali'ye kainat'ın sırlarını ve gizliliklerini de öğretmiştir. Bu şekilde imamlarda bu sırlara ve bilgilere sahip olmuşlardır. Dolayısıyla imamlardan nakledilmeyen bilgilere itibar edilmez.²¹⁰

²⁰⁷ Fazlurrahman, a.g.e. s. 241.

²⁰⁸ Karataş, Şaban, Şiâ'da ve Sünnî Kaynaklarda Kur'an Tarihi. İstanbul. Ekim Yay. 1996. s.49.

²⁰⁹ Özek, Ali, Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu Tebliğ Metinleri, İstanbul 1994, . 229-230.

²¹⁰ Özek, a.g. sem. met. s. 224. Sofuoğlu, Cemal, a.g. sem. Teb. Met. s. 264.

Cehenneme işaret eden her âyet Ehl-i beyt'in düşmanları hakkındadır. Peygamber ve imamlar hakkında zikredilen âyetlerdeki hayırla ilgili her şey aynı zamanda hayır sahibi olanlar için de geçerlidir. Ancak, onlarda rastlanılan kötü fiiller, kötülük sahibi olanlara tahsisi caizdir. Peygamberler arasında Hz. Muhammed (sav)'de daha hayırlısı, varisler arasında onun varislerinden üstünü ümmetler içinde onun Ehl-i beyt'ine uyanlardan üstünü ve kötüler içinde de halktan onlara düşman olanlardan daha kötüsü yoktur.²¹¹

Kur'an'ın tahrifi konusunda da değineceğimiz gibi Kur'an'ın zâhiri manalarının ilerisinde gizli manalar çıkarmanın dozu o kadar artırılmış ki Kur'an sadece şîi düşüncesini yansıtan bir hizip kitabı haline gelmiştir.

3. Kur'an'ın Tahrif Edildiği İddiaları:

İlk şîa kitaplarında Kur'an'ın tahrif edildiği hakkında çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Yine bunlara göre Hz. Ali'yi ve O'nun soyunu öven, onların düşmanları olan diğer sahabileri yeren pek çok âyet Kur'an'dan çıkartılmıştır. Örnek verecek olursak; Hz. Peygamber (sav), hasta yatarken Hz. Ali'ye Ali dedi, Kur'an döşeğimin altında sayfalar, ipek ve varaklar üzerinde bulunmaktadır. Onları alın, toplayın. Yahudilerin Tevrat'ı zayi ettikleri gibi siz de Kur'an'ı zayi etmeyin. Ali gidip Kur'an'ı sarı bir örtü içine doldurdu, evine götürüp üzerine mühür vurdu, "Bunu derleyip bir araya getirmedikçe abamı giymeyeceğim" dedi. Kapısına biri gelse, onu karşılamak için abasız çıkardı. Nihayet Kur'an'ı derledi. Daha sonra insanlara gösterdi. İşte Allah'ın kitabı, O'nu Allah'ın Muhammed'e indirdiği biçimde iki kapak arasında topladım dedi. Bizim yanımızda Kur'an'ı içinde toplayan bir mushaf var, senin derlediğin kitaba ihtiyacımız yok dediler. Vallahi, benden günah gitti. Bundan sonra onu bir daha göremezsiniz, haber veriyorum dedi.²¹²

Şîa Kur'an'ı Ali'nin cem ettiğini imamların buna vâris olduğunu ve Kur'an'ın tahrif edildiğini, Ehl-i beyt'in fazileti ile ilgili âyetlerin hazfedildiği görüşündedir. Tahrif âyetleri

²¹¹ Karataş, a.g.e. s. 66. (Şeyh Saduk'dan naklen).

²¹² Ateş, a.g.e. s. 152.

şîâ nazarında muteberdir. Bu konuda Ehl-i beyt tarafından nakledilen pek çok rivayet vardır.

Beyyine sûresi Kureyş'den yetmiş kişi hakkında nâzil olmuştur. Ahzab ve En'am sûrelerinden Ehl-i beyt'in faziletleri düşürülmüştür. Velâyet sûresi ise tamamen çıkarılmıştır. Mâide sûresinde "Ey Resul Rabbından sana indirileni tebliğ et"²¹³ âyetinde "Ali" ismi düşürülmüştür. Nisâ sûresi 137. âyeti Ebû Bekir, Ömer, Osman hakkında nâzil olmuştur. Bunlar önce Peygamber'e inandılar. Sonra Ali'nin velâyetini reddedip kâfir oldular, sonra Ali'ye bey'at ederek iman ettiler. Hz. Peygamber'in ölümünden sonra yeniden kâfir oldular. Daha sonra bütün ümmetten bey'at almak suretiyle küfürlerini artırdılar.

Ayyaşî, Muhammed b. Bâkır'dan rivayetle Hz. Peygamber'in bir defasında: "Allah'ım İslâm'ı Ömer b. Hattab veya Ömer b. Hâşim'le izzetlendir. Bunun üzerine Allah Teâlâ kehf sûresi ellibirinci âyetini gönderdi."²¹⁴ "Ben onları göklerin ve yerin yaratılışına şahit kılmadığım gibi bizzat kendi yaratılışlarına da şahit kılmadım. Ben sapık ve saptıran kimseleri hiçbir zaman yanıma yaklaştırmam, yardımcı edinmem."²¹⁵

Yukarıda verdiğimiz bir kısım örneklerden de anlaşılacağı üzere İmâmiyyeye mensup bir çok ilim adamı, tefsirlerinde ve hadis kitaplarında Kur'an'ın tahrif edilmesi ve bazı âyetlerinin değiştirilmesi hakkında bâtniyye Şîâ'sını teyid eden laflar etmişlerdir. İmâmiyye Şîâ'sının bu ilk devir eserlerinde, Kur'an hakkındaki görüşleri tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Öte yandan Şîâ'nın Kur'an anlıyışı bir çok yönden Ehl-i Sünnetle aynı görülse de "takıyye" anlayışının var olması bizde tereddüde sebep olmaktadır. Yine ilk kaynaklarda olan Usûlü'l-Kâfi'de Kur'an'ın tahrif edildiğine dair örnekler vardır.²¹⁶

Bazı Şîâ kitaplarına göre, Osman mushafında yetmişüç âyet olan Ahzab sûresi, aslında 296 âyeti ihtivâ ediyordu. Altmışdört olan Nûr Sûresi yüz âyetten fazla idi. Şiîler,

²¹³ Maide, 5/ 67.

²¹⁴ Ez-Zehebî, a.g.e., II/ 35-38.

²¹⁵ Kehf, 18/ 51.

²¹⁶ Cerrahoğlu, a.g.e., I/ 421.

eksik dedikleri bu Kur'an âyetlerine ilave edecek âyet bulamadıklarından Kur'an'ın tamamını ileride gelecek olan imam'ın ortaya çıkaracağını ileriye sürmek suretiyle içerisine düşmüş oldukları güç durumdan kendilerini kurtarmaya çalışmaktadırlar.²¹⁷

Bu konuda, Mirât'ül envâr ve Mişkât'ül esrâr isimli eserin yazarı Abdullatif el-Kazrânî şöyle der : Kur'an'ın yorumu ve te'vili ancak imamlara aittir. Kur'an'ın zâhiri ve bâtinî yönlerinin tamamı, Nebî'ye, imamlara ve Ehl-i beyt'e aittir.²¹⁸ Ehl-i beyt'in velâyetine ve onlara itaat etmek farzdır. Bu davranışlar imam'ın sıhhatine, amellerin kabulüne ayrıca şirk ve küfür çizgisinden çıkmayı gerektirir. Velâyet tevhidle birlikte halka arz edilir.²¹⁹ “iki ilah edinmeyin. O ancak tek tanrıdır.” Nahl 51. âyetini “iki imam edinmeyiniz” diye yorumlamaktadır.²²⁰ Müfessir Kur'an'da, Lem yekün sûresi, Kureyşden yetmiş kişinin nesebleriyle birlikte ismini içine alıyordu. Ahzâb sûresi En'am sûresi gibi idi. Ondan Ehl-i beyt'in faziletini çıkardılar. Velâyet sûresi ise tamamen çıkarılmıştır. Yine birçok yerden Ali'nin ismi, birkaç yerden Muhammed'in ismi, bazı yerlerden de münafıkların ismi çıkarılmıştır. Bazı şîâ kitaplarına göre Osman mushafında 73 âyet olan Ahzâb sûresi, aslında 296 âyet ihtiva ediyordu. Bugün 64 âyet olan Nur sûresi önce 100 âyetten fazla idi. 99 âyet olan Hicr sûresi 190 âyet idi. Sâdık'a yakıştırılan al-kâfi'deki ifadeye göre Kur'an Muhammed'e onyedibin âyet olarak inmiştir. Elimizde sadece 6263 âyet vardır. Gerisi Ali'nin cemettiği şekilde Ehl-i beyt'in yanında saklıdır. Fakat Kâfi'ye göre bu saklı mushaf son imamla birlikte kaybolmuştur. Kâim bu mushafı ortaya çıkaracaktır.²²¹

İmam Abdül Hüseyin el-Müsevî, Müracaat isimli eserinde bir kısım âyetlerin yorumunda şöyle der: “Vağtesimû bihablillahi cemi'an velâ teferrekû.”²²² (Allah'ın ipine

²¹⁷ Cerrahoğlu, a.g.e. I/ 425.

²¹⁸ Ez-Zehebî, a.g.e. II/ 56.

²¹⁹ Ez-Zehebî, a.g.e. II/61.

²²⁰ Ez-Zehebî, a.g.e. II/ 69.

²²¹ Ateş, a.g.e. s. 155.

²²² Al-i İmrân, 3/103.

sarılın ve ayrılığa düşmeyin.) Allah'ın ipi bizleriz der.

“Ve kûnû maa's-sâdikîn” (Sâdiklarla birlikte olun).²²³ Sadık olan kişiler Resûlullah ve onun temiz ıttetinden oluşan ümmetidir.²²⁴

“İhdinas sırâtal müstekim. Sırâtallezine en-amte aleyhim.”²²⁵ (Allah'ım. bizi nimet verdiğin insanların yoluna ilet.) Sa'lebi tefsirinde sırâtı müstekim, Muhammed ve Onun âlidir.²²⁶

İmamiyye'ye ait kitapların pekçoğunda yukarıda sıraladığımız gibi tahrif ve tağyir'in olduğunu ileri süren kişiler olduğu gibi tam tersine Kur'an'da tahrif ve değişiklik olmadığını ileri süren, konunun özünü bilen ciddi çalışmalar yapmış ilim adamları vardır. Muhaddislerden, es-Saduk Muhammed b. Bâbuye, Ebû Câfer Muhammed b. el-Hasan at-Tûsî, es-Seyyid Murtaza, Şeyh et-Tabresî, Şeyh Câfer, es-Şahşahanî Molla Muhsin, el-Kâşânî, Şeyh Muhammed el-Cevad el-Belâğî²²⁷ bunlardan bir kısmıdır.

El-Beyan'ın müellifi el-Hûî, muhakkik bilginlerin çalışmaları sonucu İmamiyye Şiâ'sına mensup insanların tahrif'i ve tağyir'i kabul etmeyeceklerini, Kur'an'ın tamamının bugün elimizde bulunan kitap olduğunu belirtir. El-Hûî, devamla, “nesh” konusunu tahrifle bağlantılı olarak ele alır ve eğer nesh'i kabul edecek olursak. Ehl-i Sünnet âlimlerinin de tahrif'i kabul eden Şiâ âlimleriyle aynı görüşü paylaşmış olabileceğini belirterek, Kur'an'ın değişikliği konusunda nesh ve tahrif'i reddeder. Çünkü Allah Teâlâ, Kur'an'da “Zikri muhakkak biz indirdik ve onu elbette biz koruyacağız.” Hicr. 15/9. âyetinin Kur'an-ı tahriften koruyacak olanın Allah olduğunu belirtir.²²⁸

İmamlardan gelen sözlerde de belirtildiği gibi, Kur'an arz edilirdi. Yani, her yıl Ramazan ayında Cebail (as) Kur'an ayetlerini Hz. Peygamber (sav)'e okurdu. Tahrif

²²³ Tevbe, 9/ 119.

²²⁴ El-Musevî, Abdül Hüseyin, el-Müracaat, Necef 1946, 1963, s. 54.

²²⁵ Fâtiha, 1/6-7.

²²⁶ El-Musevî, a.g.e. s. 55.

²²⁷ El-Hûî, Seyyid Ebul Kasım el-Müsevî, el-Beyan fî Tefsiri'l Kur'an, 1966, s. 218.

²²⁸ El-Hûî, a.g.e. s. 124-125.

edilmiş olsaydı arz'ın ne yararı vardı? Kaldığı tahrif haberi, Allah'ın kitabına aykırıdır. Yalnız Kur'an'ın bütünlüğüne zarar vermeyecek bazı isimler düşürülmüş veya tefsir kabilinden bazı sözlerin çıkarılmış olması muhtemeldir.²²⁹

Şia'dan bir kısmının böylesi iddiaları pek çok şii ilim adamı tarafından kabule şayan görülmediği gibi, bugün şiilerin ellerindeki Kur'an nüshalarının da asli hüviyetini koruduğu; en azından "Kur'an'a alınmamıştır" dedikleri sureler ve ayetler ellerindeki Kur'an nüshalarında bile yer almıştır. Bu da gösteriyor ki şiilerden bir kısmına ait Kur'an'ın tahrif edildiği sözleri kuru bir iddiadan öteye gitmemektedir.

4. Şîi Tefsirlerde Ehl-i Beyt

Sünnî müfessirlerde bazıları, âyetin lafzındaki manaya dahil olmamak şartıyla, "Hz. Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin'i Ehl-i beyt kapsamına girdirmenin mahsuru olmayacağı görüşü ile bu kavramın alanını geniş tutarken, bir kısım şîi müfessirler kavram alanını ve içeriğini hem değiştirmiş hem de daraltmışlardır. Ahzab 33. âyet indiği zaman, Hz. Peygamber yanında bulunan kızı Fâtımâ, damadı Hz. Ali ve torunları Hasan ve Hüseyin'i abası altında toplamış ve "Benim Ehl-i beyt'im bunlardır. Kim bunlara saygı gösterirse bana saygı göstermiş olur. Kim de bunları incitirse beni incitmiş olur." dedi. Haliyle Hz. Muhammed hanımlarını bu kavrama dahil etmemiştir.²³⁰

Yukarıda da belirtildiği gibi Şîi müfessirlerin çoğunluğu bu görüştedir. Yani Ehl-i beyt'in yalnızca Hz. Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin'den ibaret görmektedirler. "Evlerinizde oturunuz, eski câhiliye döneminde olduğu gibi süslenip sokağa çıkmayınız. Namazı hakkıyla kılın, zekâtınızı verin. Allah ve elçisine itaat ediniz! Ey Ehl-i beyt! Allah size özgü bu hükümleriyle sizden kötülüğü uzak tutmak ve sizi sadece tertemiz yapmak istiyor."²³¹ Ayetini yalnızca yukarıdaki kişilere hasretmektedirler.

²²⁹ Ateş, a.g.e., s. 157.

²³⁰ Duman, a.g.e., 14.

²³¹ Ahzab, 33/ 33.

Tabatabâî:

Şiâ'nın ileri gelen müfessirlerinden Tabatabâî, el-Mîzan isimli eserinde Ahzab sûresinin 33. âyetini yorumlarken, Şûrâ sûresi 23. âyetiyle lafzan ilgili olmadığı halde zorlama bir yorumla bağlantı kurarak konuyu açıklamaktadır. "Ey Resûlüm, onlara deki: "Tebliğ vazifem karşılığında akrabalık sevgisinden başka sizden bir ücret beklemiyorum."²³² Burada asıl mesele kimlerin Ehl-i beyt'e dahil olup olmayacağı meselesinde bulunmaktadır, ki bu anlaşmazlık günümüze kadar da devam etmiştir.

İşte bu noktada müfessir Tabatabâî Ebu Sa'id el-Hudrî, Mücahid, Katâde'den gelen haberlere dayanarak, Ehl-i beyt'ten kastın Hz. Ali, Hz. Fâtımâ, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olduğunu söylemiştir. Bu hükme varmasının sebebi, âyetteki kitabın kadınlara değil erkeklere yapılmış olmasıdır. Zira âyetle "anküm ve yütahhiraküm" denilmiştir. Şayet kadınlara hitap etmiş olsaydı "Ankünne ve yütahhirakünne" denilmesi gerekirdi. Âyetin iniş sebebi, Hz. Peygamber (sav) Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin hakkındadır. Dolayısıyla hiç kimse Ehl-i beyt'e ortak olamaz der ve şöyle devam eder; konu hakkında yetmişten fazla hadis rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetler hem Şiâ hem de Ehl-i Sünnet tarikiyle gelmiştir. Sünnî ravîler şunlardır: Ümmü Seleme, Hz. Aişe, Ebî Sa'id el-Hudrî, Vâile b. el-Esmâ, Ebî Hamza, İbn Abbas ve Peygamber'in kölesi Sevban, Abdullah b. Câfer. Ali b. Hasan tarihi ile kırka yakın rivâyet vardır. Ayrıca Şiâ tarikiyle, Hz. Ali, Seccâd Bâkır, Câfer-i Sâdık, İmam Rızâ, Ümmü Seleme, Ebû Zer, Ebî Leyla, Ebu'l Esved ed-Düelî, Amr ibn. Meymun, El-Evdî, Sa'd bin Ebî Vakkas'ın nakilleri gibi otuz kadar rivâyet vardır. Şayet râvilerin sadece Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin'i kapsamadığı görüşüne karşılık ilgili âyetin Peygamber (sav)'in hanımlarını da kapsadığı söylenecek olursa ben de derim ki: bu rivâyetlerin çoğu ve özellikle Ümmü Seleme'nin evinde inen âyetler yukarıda saydığımız beş kişi hakkında indiğini ve Peygamber (sav)'in hanımlarının bunun dışında olduğunu gösterir.²³³

²³² Şura, 43/23.

²³³ Et-Tabatabâî, Seyyid Muhammed Hüseyin, el- Mizan fi Tefsiri'l Kur'an, Beyrut, 1973., XVI/ 310.

Müfessirin bahsettiği Ümmü Seleme hâdisesi ise şöyledir: Ahzab sûresi 33. âyeti Hz. Peygamber (sav) Ümmü Seleme'nin odasında iken nâzil olmuş ve Peygamberimiz orada bulunan Hz. Ali, Hz. Fâtımâ, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i âbâsının altına alarak "Allah'ım bunlar benim Ehl-i Beyt'imdir, onları günahlarından temizle, diye dua etmiştir. Bunun üzerine Ümmü Seleme kendisinin de Ehl-i Beyt'ten olup olmadığını sormuş. Hz. Peygamber (sav)'de ona: "Zaten sen kendi yerindesin ve sen hayır üzeresin diye cevap vermiştir." Bu hadise dayanarak Ehl-i Sünnet âlimleri; diğer hanımlarının da Ehl-i Beyt'e dahil olması gerektiğini, Ahzab 33. ve Şûra 23. âyetlerin muhtevasını delil göstererek, görüşlerini ortaya koyarlar. Bu konu ile ilgili olarak Tabatabâî der ki: Âyet'in Mâkabli (öncesi) ile bitişmesi her zaman olan bir durumdur, ama Ehl-i Beyt'in Hz. Ali ve soyu hakkında olduğunu ispatlayan hadislerin çokluğu ve Ahzab 33. âyetin Peygamber'in hanımları hakkında indiğine dair hiç bir riâyet bulunmadığı gibi hiç bir kimse de âyetin Peygamber hanımları hakkında özel olduğunu iddia etmemişlerdir²³⁴ diyerek Ehl-i Beyt'in Hz. Peygamber'in diğer hanımlarını kapsamadığı görüşünde ısrar eder ve İkrime ile Urve'ye nisbet edilen bir rivâyet olsa bile nüzül sebebiyle Peygamber'in hanımları hakkında inen âyetler bir cüz değildir, aynı zamanda muttasıl da değildir, der ve bu âyetin bugünkü yerine ya Peygamber'in emriyle veya Kur'an'ın yazılması sırasında konmuş olabileceğini belirtir.²³⁵

Tabresî:

Mecmau-l'Beyân isimli eserinde Tabresî konu hakkında şöyle der:

"Ey Peygamber hanımları, sizden her kim açık bir aşırılık yaparsa. onun için azab ikiye katlanır. Bu Allah'a göre kolaydır."²³⁶ Burada Ey Peygamber hanımları, açıktan bir günah işlemeniz halinde diğer hanımlara nisbetle sizin günahınız ikiye katlanır. Çünkü siz Peygamber makamında bulunmaktasınız. Evlerinizde vahiy gelmektedir. Bütün bunlar çok büyük nimetlerdir, dolayısıyla nimet ve külfet dengesi eşit olması gerekir.

²³⁴ Et-Tabatabâî, a.g.e., XVI. 311.

²³⁵ Et-Tabatabâî, a.g.e., XVI. 311.

²³⁶ Ahzab, 33/30.

Diğer âyetle; “Sizden her kim Allah ve Resûlü’ne itaat eder ve yarar iş yaparsa ona mükâfatını iki kat veririz ve ayrıca ona Cennet’te bol rızık hazırlamışızdır.”²³⁷

Hamzatü-s’Semâlî Zeyd b. Ali’den rivâyet ediyor: “Bizlerden iyilik yapanların ecrinin iki kat artacağını umar, kötülük işleyenlerin de azabının iki kat artacağından korkarım, dedi. Yine Muhammed Ebi Umeyr, İbrahim b. Abdilhamid’den, o Ali b. Abdullah b. El-Hüseyin’den, o Ali b. el Hüseyin Zeynel Âbidin’den rivâyet ediyor: Zeynel Âbidin’e bir adam: “Siz Ehl-i Beyt af olunmuş kimselerden değilmişsiniz” dedi. Bunun üzerine Zeynel Âbidin; “Bizler Peygamber hanımları hakkında icra edilen konularda seçilmiş kimseleriz. Sizin bildiğiniz gibi değil, iyiliklerimiz karşılığında mükâfatımız iki kat, kötülüklerimiz karşılığında cezası iki kattır” dedi ve bu âyeti okudu.”²³⁸

Müfessir Tabresî devamla, ibn Abbas’ın âyeti şöyle yorumladığını nakleder: “Benim yanımdaki değeriniz diğer hanımlar gibi değildir. Sizler benim katımda daha değerlisiniz. Ben sizlere daha çok merhamet ederim. Sizin sevabınız, Peygamber makamında bulunmanızdan dolayı daha çoktur.” diye belirtmiştir. Çünkü âyetle de belirtildiği gibi Allah Teâla onlara takvayı şart koşturmuştur. Dolayısıyla onların değerlerini. Peygamber hanımı olmaları veya âsaletlerinin yanında, takvâ ölçüsünde değer kazandıklarını göstermektedir. “Felâ tahzağne bilkavli” (sözü yumuşak ve tatlı bir edâ ile söylemeyin.) Erkekler karşısında fazla yumuşak konuşmayın ve onları tahrik eder derecede davranmayın, kalplerinde nifak ve fucur hastalığı bulunanlara ümit vermeyin. “Feyetmeğâ ellezi fî kalbihi marazun.” bu Âyet-i Kerîme’yi İkrime: “Kalbinde zina şehveti olanlar” diye açıklamaktadır. Kadının yabancılarla konuşurken biraz sert olması adaptandır. Zira bu davranış insanı şüpheden uzaklaştırır. “Ve karne fî buyûtikünne” (Evlerinizde oturup dışarı çıkmayınız. Vakar sahibi olunuz.)²³⁹ Buyurarak Peygamber hanımlarının nasıl olması gerektiği konusunda bilgi verilmiştir.

²³⁷ Ahzab, 33/31.

²³⁸ Et-Tabresî, Şeyh Ebu Ali, el- Fadlb. Hasen, Mecmau’l Beyan, fî Tefsiri’l Kur’an, Beyrut, 1986., VIII/134.

²³⁹ Tabresî, a.g.e., VIII/137-138.

Müfessir, Ehli Beyt hakkında ise Ahzab suresi 33. ayetin kapsam alanını Hz. Peygamberin hadislerini delil olarak almak suretiyle yalnızca Hz. Ali ve aile efradına hasretmektedir.²⁴⁰

Şevkânî:

Şevkânî Ehl-i Sünnet'e uygun bir yaklaşımla "Li yüzhibe ankûm ve yutahhirakûm" âyet'indeki erkekler için çoğul muhatap zamiri olan "kûm / siz" zamirinin getirilmesi Peygamberin aile fertlerinin Ehl-i beyt'ten olduğuna işarettir. Eğer yalnızca Peygamber'in hanımları kastedilmiş olsaydı müennes için kullanılan "kûnne / siz" müennes zamiri kullanılması gerekirdi²⁴¹ der. Böylece Ehl-i beytin kapsamınız Şia düşüncesinin aksine daha da geniş tutmaktadır.

Diğer taraftan Seyyid Câfer Âmilî Kur'an'da Ehl-i Beyt isimli makalesinde Allah, "Ehl-i Beyt'ten her türlü pislîği gidererek, sizi tertemiz kılmayı ifade eder. (Ahzab/33.). Allah Teâla'nın, Peygamber (sav) zevcelerine emir ve nehiy de yansıyacağından dolaydır. Allah'ın nezinde Ehl-i Beyt'in yani kisâ (Âba) ashâbı olan Hz. Peygamber (sav), Hz. Ali, Hz. Fâtımâ, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in ihtiramının korunmasıdır. Bunlara en küçük bir lekenin gelmesi istenmiyor.²⁴²

Önceki âyetlerle bağlantılı olarak konuyu ele alırsak, özel ilâhî mevkinin sadece Hz. Peygamber (sav)'e onun Ehl-i Beyt'ine verilmiş olduğunu ve zevcelere yapılan emir ve nehiylerin onlarda bulunan üstünlüklerden kaynaklanmadığını ve âyetlerin onları normal insan olarak değerlendirdiğini görürüz. Diğer Âyet-i Kerime'lerde Peygamber hanımlarından bazılarının, Resûlullah'a aşırılık/edepsizlik ettiklerinden dolayı

²⁴⁰ Tabresî a.g.e., VIII/ 138.

²⁴¹ Şevkânî, a.g.e. IV/ 297.

*Kisâ: Yünden yapılmış geniş elbise.

²⁴² Âmilî, Seyyid Câfer, Kur'anda Ehl-i Beyt Mesajı, Kur'an'da Ehl-i Beyt Adlı Makale, Ankara. 1995. II. sayı, s.11-12.

kınandıklarını ve tenkit edildiklerini de nazara alacak olursak, bu husus daha iyi açıklığa kavuşmuş olur. Halbuki Kur'an-ı Kerim ve Peygamber'in sünnetinden Ehl-i beyt'i yeren hiç bir âyet ve hadis mevcut değildir. Allah Teâla Kur'an-ı Kerim'de Peygamber'in diliyle defalarca onları her türlü pislik ve gûnahtan tertemiz kılmak istediğini beyan etmiştir. Hz. Peygamber onları Kur'an'dan sonra en büyük emânet, kurtuluş gemisi ve sağlam kulp gibi isimlerle zikretmiştir.²⁴³

İmam Muhammed Bâkır'dan nakledilen bir hadiste "Kur'an'ın tefsirinden insanların aklına daha uzak bir şey yoktur. Zira âyetin başı bir şey hakkında ve sonu da başka bir şey hakkında nâzil olur. "Ancak siz Ehl-i beyt'ten her türlü kiri giderip tertemiz yapmak istiyor." âyetini açıklarken, bu âyetten câhiliye doğumundan temizleme kastedilmiştir buyurur.²⁴⁴

²⁴³ Âmili, a.g.e., s. 13.

²⁴⁴ Âmili, a.g.e., s. 12. (Tefsîru'l Ayyâşi'den naklen).

D. DEĞERLENDİRME

Şiî müfessirlerin görüşlerini yukarıda açıkladık ve gördük ki Şiî âlimlerin tamamı gerek inanç, ibadet ve Kur'an'ın tahrif edilmesi konusunda ve gerekse Ehl-i Beyt'le ilgili âyetlerin kapsamı hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Konunun daha iyi anlaşılması için Ehl-i Sünnet âlimlerinden Elmalılı ve Mevdudî'nin görüşlerine yer vermeyi uygun bulduk.

Kur'an'la hadisler arasındaki bütünlük açısından baktığımızda, Ehl-i beyt kavramı içerisine Peygamber'in hanımlarının dahil edilmesi gerekmektedir. Çünkü âyet'in şumûlüne bakıldığında “Evinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmetini hatırlayın...” buyurularak o evde bulunan her insanın bu konudaki sorumluluğuna işaret etmektedir, aksi halde, Allah Teâlâ kişilerin isimlerini zikretmek sûretiyle Âyet-i Kerime'yi hususileştirebilirdi ki bu konu bazı durumlar hariç Kur'an'ın ruhuna aykırıdır. Ayrıca Hz. Peygamber'in nübüvvet görevi karşılığında mükâfat olarak, sadece yakınlık içinde sevgiyi talep etmesini emreden âyet'teki “kurbâ” kelimesi zannedildiği gibi Hz. Ali, Fâtımâ, Hasan ve Hüseyin'i kaskeden nesep, soy yakınlığı manasına değil, güzel amellerle Allah'a yakın olma manasındadır. Dolayısıyla “görevime karşılık sizden, kulluk ederek Allah'a yakınlıkta dost olmaktan başka bir şey istemiyorum.” anlamının verilmesi icab eder. Âyet'in devamında güzel amellerle iyilik sahibi olmalarının amellerinin artırılacağını belirten vaadin yer alması da bunu göstermektedir. Şayet buradaki “kurbâ” kelimesi, nesep yakınlığı anlamına alınmış olursa, bütün Kureyş Kâbilesi'ne bağlılık olması gerekir ki, bu durumda Hz. Peygamber (sav) kendisinin Kureyş'ten olduğunu belirtmek sûretiyle, şahsına iyi davranmalarını ve tebliğ görevinin icaplarını yerine getirmelerini istemek manası çıkarılabilir.²⁴⁵

Son dönem müfessirlerinden Mevdûdî bu konuyu yorumlarken; “Hz. Peygamber (sav)'in hanımlarını Ehl-i Beyt kapsamı içine almayanlar hata içindedirler. Çünkü Kur'an tarafından açık olarak ifade edilen bir noktaya hadisle karşı çıkılmaz. Bu konuda rivâyet edilen hadislerde Hz. Peygamber (sav)'in hanımlarına Ehl-i beyt diye hitab edilmiştir.

²⁴⁵ Elmalılı, a.g.e., VI/ 4241.

Bununla birlikte Hz. Peygamber (sav) Kur'an'daki bu açık ifadenin, ailenin diğer üyelerinin Ehl-i beyt'e dahil olmadığı gibi bir yanlış anlamaya sebep olacağını düşünerek onlarında Hz. Ali, Fâtımâ ve iki oğullarının ev halkından olduğunu, bu vesileyle ayrıca vurgulanmıştır. Eşleri için böyle bir vurgulamaya gerek duymamıştır.²⁴⁶ Eğer Ümmü Seleme hadisi sahih ise lafzı bir tarafa mana olarak böyle düşünülmüş olabilir. Yine konuyla ilgili olarak "Allah sizden pisliği gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor."²⁴⁷ âyet'inde Hz. Ali, Fâtımâ ve iki oğullarının aynen Peygamberler gibi "İsmet" (günah işlemesine imkân verilmemiş, vahiy ile uyarılmış) sahibi olduğu sonucunu çıkarmışlardır. Âyetteki "Pislik" ile günah ve hatanın kastedildiğini ve Allah'ın da belirttiği gibi Ehl-i Beyt'in günah ve hatadan temizlendiğini söylemektedirler. Bu Âyet'te Hz. Peygamber (sav)'in ev halkının övülmesinin kastedildiğine dair bir ipucu görülmektedir. Zaten Allah onları temiz kılmak istiyor. Bununla birlikte, Allah'ın onları günahsız ve hatasız kıldığı sonucu çıkarılırsa, Allah'ın namazdan önce abdest alan bütün Müslümanları da günahsız ve hatasız kılması için bir sebep yoktur.²⁴⁸ Çünkü abdest alanlar hakkında da Allah Teâla şöyle buyurur: "Allah, sizi tertemiz kılmak ve size olan nimetini tamamlamak istiyor."²⁴⁹

Müfessirimiz yukarıdaki açıklamalarıyla, mâsumiyet ve Peygamberlerin dışındakilere ismet sıfatının uygun görülmesine şiddetle tepki göstererek, her insana layık olduğu değerin verilmesini savunmaktadır. Zaten Sünnî alimlerin görüşü Ehl-i Beyt mensuplarını Hz. Muhammed (sav)'in soyundan gelmekle birlikte hiç bir zaman hata ve günah işlemekten korunmuş olmadıkları yönündedir. Nitekim temizlenme (tathir) konusunda Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetleri açıklık getirmektedir. "...Allah size güçlük çıkarmak istemiyor. Fakat sizi temizlemek ve size olan nimetini tamamlamak istiyor ki şükredesiniz."²⁵⁰ Ayrıca "Ey Elçi, ağızlarıyla "inandık" dedikleri halde, kalpleri inanmamış olanlardan küfürde yarış edenler, seni üzmesin. Yahudiler arasında da yalana kulak veren, sana gelmemiş olan bir kavme kulak verenler vardır. Onlar kelimeleri yerlerinden kaydırırlar. "Eğer size bu verilirse alın, bu verilmezse sakının" derler. Allah birini

²⁴⁶ El Mevdûdî, Ebu'l alâ, Tefhimu'l Kur'an, Çev. M. Han Kayani İstanbul, 1991, IV, 415.

²⁴⁷ Ahzab, 33/33.

²⁴⁸ Mevdûdî, a.g.e., IV/415.

²⁴⁹ Mâide, 5/6.

²⁵⁰ Mâide, 5/9.

şaşırtmak isterse, sen onun için Allah’a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah onların kalplerini temizlemek istememiştir, onlar için dünyada rezillik var ve yine onlar için âhirette de büyük bir azab vardır.”²⁵¹

Âyetlerden de anlaşıldığı gibi, Allah Teâla her insanı amelleri nisbetinde mükafatlandırıyor veya cezalandırıyor. O halde, Allah’a yakınlıkta takvanın önde olması ve ayırıcı bir özellik olarak ele alınması gerekmektedir. Çünkü Allah’a yakınlığın ancak O’na itaatle mümkün olduğunu, Kur’an’ın diğer bir kısım âyetlerinden anlamaktayız. Tevbe 103. âyette “onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin, yücelteceğin bir sadaka al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah işitendir, bilendir.”²⁵² Ehl-i Beyt mensupları, eğer günah işlemeyecek bir konumda olsalardı, Allah Teâla onların temizlenmelerinden bahsetmezdi. Çünkü Ehl-i beyt’le ilgili âyetlerde bahsedildiği gibi, insanların kendilerine tevdi edilen görevleri yerine getirirlerse temizlenecekleri, aksi takdirde temizlenmeyeceklerinden bahsedilmektedir. Dolayısıyla Hz. Nuh’un oğlu, Hz. Lut’un hanımı ve Hz. Peygamber’in amcasında olduğu gibi Peygamberlere nesep itibariyle yakın olmak, onların masum olmasını gerektirmiyor.

Şii âlimlerin, Ehl-i beyt’i her türlü günahattan korunmuş olduklarını iddia etmeleri bilimsel verilerden, ilmi delillerden yoksun olduklarını göstermektedir. Çünkü Peygamberler bile zaman zaman bir takım hatalar işlemişler, bu durum onların vahiyle uyarılmak sûretiyle “zelle” dediğimiz küçük hatalar işleyebileceklerini ve gaybi bilmediklerini göstermektedir. “De ki: Ben, size Allah’ın hazineleri yanımdadır, demiyorum. Ben, gaybı da bilemem, size ben bir meleşim de demiyorum. Ben sadece bana vahy olunana uyuyorum. De ki: Kör ile gören bir olur mu?”²⁵³

Biz inanıyoruz ki bir soyun veya o soydan gelen bir kısım kimselerin Nebiler derecesinde yüceltilmesi ve günahsızlaştırılması insanların yegâne kulluk yapmaları gereken ve hatta Allah’a değil kişilere ve sülâleye itaati zorunlu kılar. Bu durum bir

²⁵¹ Mâide, 5/41.

²⁵² Tevbe, 9/103

²⁵³ En’âm, 6/ 50.

anlamda dinin siyasallaşması anlamına gelir. Halbuki dinin temel amacı Allah ile kul arasında bağlantı kurmak, insanların dünya ve ahiret mutluluğuna erişmesini sağlamaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. ALEVİ VE BEKTAŞİLİKTE EHL-İ BEYT ANLAYIŞI

Aslında bu bölümde ele alacağımız konu, tezimizin temel hedefleri arasına girmemektedir. Ancak tarihî süreç içerisinde Ehl-i beyt kavramının yaşadığımız topraklarda hangi anlamlarda kullanıldığı, bu kavrama hangi anlamların yüklenildiği veya çıkarıldığı hususunun bilinmesinde de fayda mülâhaza ettik. Ayrıca bu kavramın oluşturduğu anlam alanının dinî ve kültürel hayatımıza olan etkilerinin yoğun olarak hissedildiği günümüz Türkiye'sindeki Alevilik - Bektaşilik anlayışının Kur'an'da Ehl-i beyt kavramına yüklenilen anlamla örtüşüp örtüşmediği hususunun tesbitinin de önemli olduğu kanaatindeyiz. Bu sebeple bu bölümde Ehl-i beyt düşüncesinin Anadolu'ya yansımaları olan Alevilik ve Bektaşilik hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk.

A. Alevîlik:

Alevî, sözlükte Ali'ye mensup, Ali taraftarı, Ali tarafını tutan insan toplulukları anlamına gelmektedir. Kelimenin çoğulu Alevîyyun ve Alevîyye'dir. Alevî terimi, islâm kültür tarihinde Hz. Ali soyundan gelenler manasına gelir. Ayrıca siyasî, tasavvufî ve itikadî anlamda kullanıla gelmiştir.²⁵⁴

Emevîler'in son dönemlerinden itibaren Hz. Ali'nin soyundan gelenler ve özellikle Hz. Hasan ve Hüseyin'in soyundan olanlar için “Şerif, Seyyid, Emir” gibi sıfatlar yanında Alevî nisbesi de kullanılmıştır.²⁵⁵

Tarihi gelişim içerisinde bu kelime birçok boyutta ele alınabilir.

Hz. Ali'nin tarafını tutanlar, siyasî anlamda, Hilafet seçimindeki ayrılık konusunda ve tasavvufî anlamda kullanılmıştır.

²⁵⁴ Ocak, A. Yaşar, TDV İslâm Ansk. İstanbul-1984, II/ 369.

²⁵⁵ Ocak, a.g.e., II/369

Hız. Ali'yi sevenlere "Alevî" denmiştir. Bu sevginin normal ve makul ölçüde olanı yanında, derece derece Hız. Ali'yi Tanrığa ulaştıracak kadar marazi şekilleri de mevcut bulunmaktadır. Bu Ehl-i beyt sevgisi ile birlikte yürümektedir.²⁵⁶

"Alevî" kelime olarak Hız. Ali'ye ait, Hız. Ali'ye mensup anlamında kullanılmıştır. İstilahî olarak ise Hız. Ali'yi sevmek, ona bağılı olmaktır. Lügat anlamının dışında "Alevî" tâbiri Hız. Ali'yi en üstün sahabe olarak gören ve Hız. Muhammed (sav)'den sonra onun. Allah ve Hız. Muhammed (sav)'in tayini ile imamlığa gelmesi gerektiğini kabul edenler için de "Şiâ" ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.²⁵⁷ Fakat Türk kültüründe Hız. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi bütün canlılığı ile fazlaca itibar görmemiştir ve taraftar da bulamamıştır. Anadolu Aleviliğine sözlü ve yazılı literatürde bir takım farklı isimler verilmiştir. Bunların başında Bektaşilik gelmektedir. Bektaşilik, Hacı Bektaşî Veli tarafından kurulmuş olan bir tarîkattır. Türkiye'de her Bektaşî, Alevî olduğu halde, her Alevî Bektaşî değildir. Köy Bektaşîlerine Alevî denildiği halde, şehir Bektaşîlerine Bektaşî denilmektedir.²⁵⁸

Alevî teriminin asıl anlam kazandığı ve yaygın olarak kullanıldığı saha, Hız. Ali (ra) hakkında beslenen inançlara dairdir. Genellikle Şiîler ve Şiâ içerisinde yer aldıkları kabul edilen bir kesim Alevî ismini alırlar. Çağımızda asıl Alevîler olarak tanınan iki itikadî mezhep vardır. Bunlardan biri bugün Lübnan, Suriye, Hatay yörelerinde varlığını sürdüren Nusayrilik, diğeri ise XII. yy'da Anadolu'daki etnik, sosyal ve dinî kaynaşmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan XVII yy. Safevîlerinin propagandası ile gelişen Kızılbaşlıktır.²⁵⁹

Anadolu Aleviliğine verilen başka bir isim de "Kızılbaşlık"tır. Bugün halk arasında yanlış anlaşılan ve genelde menfi anlamda kullanılan bir kelimedir. Aslında bizim tarihimizde kırmızı börk veya başlık giyen Sünnî-Alevî bütün Türkmen boylarına verilen bir isimdir. Diğeri yandan Anadolu Aleviliğinde veya Kızılbaşlılığında rastladığımız unsurların başında Türklerin batıya yürüyüşleri sırasında içerisinde geçtikleri coğrafya ve

²⁵⁶ Eröz, Mehmet, Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik, İstanbul, 1977, s. 33.

²⁵⁷ Fıçlalı, Ethem Ruhi, Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri, Ankara, 1983, s. 233.

²⁵⁸ Eröz, a.g.e., s. 33.

²⁵⁹ Ocak, a.g.e., II/369.

kültürlerden bir takım izler taşımasına rağmen, özü itibariyle Ortaasya gelenek, görenek ve inanışlarının İslâmî bir medeniyet kazanma tezâhürlerinden başka bir şey değildir.²⁶⁰

Ortaasya'dan Anadolu'ya göç eden Türk boyları yol güzergahlarında geçtikleri topraklar üzerinde yaşayan toplumlardan örf, âdet, gelenek ve göreneklerinden belli ölçülerde kendi yaşam tarzlarına almışlardır. Ayrıca kendi dinî ve millî gelenekleri ve hayat tarzlarını da gözönüne aldığımızda yepyeni bir kimlik oluştuğunu görüyoruz. Bu yeni kimliğe Alevî veya Bektaşî ismi verilmişti.

Alevîlik literatürü içerisinde mütaala edebileceğimiz ve Anadolu Aleviliği ile bir bütünlük arz eden Bektaşîlik ile Hacı Bektaşî Velî'ye bağlı olan onun yolundan gidenler anlamında kullanılmaktadır. Bektaşî tarikatının usûl ve erkânına uygun bir yaşayışa sahip olmalarına Ehl-i Beyt sevgisi, “tevellâ ve teberrâ” prensiplerine bağlı olmalarına bakarak Bektaşîler'e Alevî diyebiliriz. Ancak bu Alevîlik Sünnîlerin Ehl-i Beyt'e olan sevgilerini ifade eden manadan öteye geçmez. Çünkü Türkiye'de her Bektaşî Alevî olduğu halde her Alevî Bektaşî değildir.

Alevîlik ve Bektaşîlik hakkında kısa bir giriş yaptıktan sonra konuyu Türklerin İslâm dinî ile tanışmalarından itibaren ele almak sûretiyle anlatmaya çalışalım:

Türkler'in İslâmiyet'le temasları Hz. Peygamber (sav)'in vefatından sonra Horasan'ın fethiyle başlamış ve Mâverâünnehir'in fethi sırasında çetin savaşlar olmuştur. Türkler'in büyük gruplar halinde Müslüman olmaları ise çok daha sonraları X. asrın başlarına kadar uzanmaktadır.²⁶¹

Türkler'in Araplar'la ilk temasları Hz. Ömer döneminde olmuştur. İlk görüşme Kadisiye zaferinden iki yıl sonra Nihâvend zaferinden dört yıl önce olmuştur. Böylece Müslüman Araplara Horasan yolu açılmış oluyordu.²⁶² Ayrıca İslâm hakimiyetine girmiş olan bu topraklarda İslâmlaşma hemen hemen yok denecek kadar azdı. Horasan'ın İslâm

²⁶⁰ Fığlalı, a.g.e., s. 236.

²⁶¹ Yıldız, Hakkı Dursun, İslâmiyet ve Türkler, İstanbul, 1976, s. 6.

²⁶² İnan, Abdulkadir, Eski Türk Dinî Tarihi, İstanbul, 1976, s. 188.

devletine ilhakından yarım asır geçtiği halde, yerli ahâli İslâm'dan çok uzaktı.²⁶³ Diğer taraftan Emevîlerin Peygamber (sav), soyuna yaptıkları zulümler, Araplar dışındaki Müslümanları Arapların köleleri saymaları ve hakir görmeleri halkın Müslüman olmasını geciktirmiştir. Abbasiler'in iktidara gelmeleriyle Arap devleti yavaş yavaş bir İslâm devleti haline dönüşmeye başlamıştır. Devlet'in iç ve dış siyasetinde önemli değişiklikler olmuştur. Abbasi hanedanı Arap olmayan unsurlardan yani İranlı ve Türklerden oluşan bir devlet kadrosu kurmaya çalışmışlardır.²⁶⁴

Bu şekilde Abbasîlerin, Emevî hânedanına karşı gayri memnun topluluğu kendi gruplarına katarak giriştikleri propaganda netice vermeye başlamış ve nihayet Ebû Müslim Horasanî, Âl-i Resûl'e ve Ehl-i beyt'e davet eden faaliyetleri sonucunda gerçekleştirilen ihtilâlle yönetimi ele geçirmiş oluyorlardı. Bu arada Türkistan'a sığınan Farisiler bölgede Şîliğin her türlüşünün propagandasını yapıyorlardı. Abbasîler'in iktidara gelmesinde önemli rolü olan Ebu Müslim'in Bağdat'ta idam edilmesi, Türkler arasında bir çeşit tereddüde sebep olduğu gibi Şîâ ve Gulat-ı Şîâ dâilelerinin ekmeğine de yağ sürmüştür. Nitekim daha önceleri faaliyetleri görülen Bâtınî ve benzeri aşırı Şîî fikirleri ile Mani ve Zerdüşî dinine mensep bir kısım İranlılar Ebu Müslim'in öldürülmesini vesile edinerek kendilerine propaganda zemini arama yollarını edinmişlerdir.²⁶⁵

Ayrıca bu dönemde Ceyhun dolayında yaşayan sözde Müslüman Türklerinin çoğu Maniheist-Ateşperest geleneğine bağlıdırlar. Bir kısım araştırmalar Türkler arasında İslâm dini Araplardan değil de Acemler vasıtasıyla Maniheizm, Budizm ve Şamanizm gibi dinlere çok uyabilen Şîilik, Alevîlik ve tasavvuf kanallarından girdiği söylenmektedir.²⁶⁶

Müslüman olan Türkler'in çoğunun Şamanist izler taşıdığı açıkça bilinmektedir. Öte yandan Türkler'in tamamının aynı tarihte Müslüman olmadıkları da bilinmektedir. Oğuz kavminin bile İslâmlaşması iki asır devam etmiştir ve bu süre zarfında Müslüman

²⁶³ İnan, a.g.e., s. 190.

²⁶⁴ Fığlalı, Alevîlik Bektaşîlik, İstanbul, 1994, s. 77.

²⁶⁵ El-Bağdadî, El-Fark Beyne'l-Fırak, Çev. E.Ruhi Fığlalı, İstanbul, 1976, s. 236.

²⁶⁶ Eröz, a.g.e., s. 203.

olmalarına rağmen cenâze defin ve mâtem adetleri; yeme içme, eğlenme gibi örf ve âdetleri Şamanlığın izlerini taşımaktaydı. Türkler'in İslâm dinine girmelerini kolaylaştıran unsurlar elbetteki eski inançlarıyla İslâm arasındaki ortak buldukları kavramlardı. Tek tanrı inancı, İslâmın cihat anlayışı savaşçı toplum olan Türkler için çok ilginç geliyordu. Şamanlıktaki Ruhun Babası ahiret inancıyla bağdaşıyordu. Ayrıca Türkler'de kerâmet sahibi her derde devâ gâipden haber veren "kam"lar ile tasavvuftaki şeyh ve derviş anlayışı birbirine benzeyen unsurlardır.²⁶⁷

Türkler İslâm kültür çevresine girdikten itibaren tamamen resmi ve geleneksel İslâm anlayışını, yani Sünnî anlayışı benimsemiş olmalarına rağmen Ehl-i beyt sevgisini öne çıkaran sûfilik cerayanının etkisinde kalmışlardır. Aynı şekilde "Allah'ın Aslanı" sıfatıyla meşhur olmuş Hz. Ali'ye hayranlık duyguları yükselmiştir. Diğer yandan şehir merkezlerinde bütün şartlarıyla ilk benimsenip uygulanan İslâm dini, eski geleneklerin henüz aktivitesini yitirmediği göçebe Türk topluluklarında eski din ve inançlar İslâm dinî ile bir arada yorumlanmış ve kabul edilmiştir.²⁶⁸

Sağlam ve samimi şekilde Müslüman olmakla birlikte, şehirde yaşayan kitabî din kültüründen uzak göçebe ve yarı göçebe hayatı yaşayan Türkmenler arasında eski kamlarının yerini alan atalar, babalar ve dedeler, kitabî din mümessilleri olan Fakılar'ın öğrettiklerinden daha basit ve sâde bir dinî hayatı anlayabilecekleri dil ile gelenek ve göreneklerine uygun olan Türkler'in namaz, oruç ve diğer ibâdetlere yatkın olmayışlarının sebebi çok büyük ihtimalle göçebe hayatına ve alplik anlayışına, sade yaşayışına uygun düşmesindendir. Böylece yeni bir anlayış ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan Alevîlik üzerine en büyük etkiyi şamanlık yapmıştır. Alevî düşünceye etkili olan cerayanların başında Batınîlik gelmektedir. Bu fırkanın Kur'an-ı Kerim'i anlayış biçimleri çok farklıdır. Kur'an-ı iki yönden ele alırlar. Zâhir ve bâtın olarak, Kur'an'ın bâtınî yönünü bilen kişi, artık zâhirî yönüne uymasına gerek yoktur. Bu inanç sistemine doğal olarak fiilî ibâdetlerin Alevî ve Bektâşi cemiyet yapısında pek gelişmediğini

²⁶⁷ Eröz, a.g.e., s.203.

²⁶⁸ Eröz, a.g.e., s.203.

müşahade ediyoruz. Şöyle ki, bu cemaatlerin mensuplarının bazılarının İslâm dininin emirlerinden olan namaz, abdest, oruç, hac, zekât gibi ibâdetlerini yerine getirmediklerini görüyoruz. Bunun yerine bu ibâdetlerin daha basitlerini ve kolaylarına gelenlerini yerine getirdiklerini gözlemliyoruz. İmkânları ve dini bilgileri nisbetinde zekât yerine hakkullah, hacc yerine ulu kişilerin mezarlarını ziyaret, namaz yerine dua etmek sûretiyle görevlerini yerine getirmiş sayılıyorlar.²⁶⁹

Bu günkü Alevî-Sünnî ayrışması ancak XVI. yy. sonlarına doğru olmuştur. Bu da Şah İsmail 'in faaliyetleri sonrası Anadolu'da yapılan şiî propaganalarının bir neticesidir.

Bu tarihten önce Türk insanının kafasında ne Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'in intikamı, ne Kerbelâ olayı ne de bu meseleyle ilgili sosyal bir yara mevcuttu. Çünkü bu olaylar Türk coğrafyasının dışında gelişmişti. Bektaşîlik-Alevîlik arasında tarikata giriş âyini, eşik öpme, kuşak bağlama, aynı tasta şerbet içme, kıyafetler, okunan dualar, gülbanlılar iki yol karındaşı şartı gibi hususlar Ahilikteki ile hemen aynıdır.²⁷⁰

Anadolu'da Bektaşîlik her ne kadar Alevîlikle birlikte zikredilmişse de ayrıca Bektaşîliğin tarihi gelişimini vermekte fayda görüyoruz.

B. Bektaşîlik:

Bektaşîlik konusunda araştırmalarıyla dikkat çekmiş olan batılı yazar J. Kingsley Birge'ye göre, Anadolu Moğol istilası, Haçlı seferleri, Selçukluların çok sayıda beyliğe parçalanması bu bölgede yaşayan halkı iki sebepten dolayı mistik bir yaşam biçimi cazibe merkezi olarak kendine çekmiştir.

Bunun sebepleri:

²⁶⁹ Fırlı, a.g.e., s. 236.

²⁷⁰ Yıldırım, Seyfi, Genç Erenler Dergisi, Alevilik ve Bektaşîliğin Türk Toplumundaki Yeri Adlı Makale., 14. Sayı, Kasım 1996, s.8.

1. Dünyaya duyulan hoşnutsuzluk, Allah'a duyulan yakınlık arzusu.
2. 13. yy. ve sonrası başlayan askeri fetihler.

Bu sebeplerden dolayı bir takım insanlar mistik bir hayata yönelmişlerdir. Bunlara örnek olması açısından Hz. Ali'nin fetih öyküleri, Battal Gâzi cenkleri, Hacı Bektaş Veli Velayetnameleri gazi zihniyetinin ifadesidir.²⁷¹ Diğer yandan ortaasyadan gelen Türkmenler İslâm öncesi ananelerinin bir çoğunu koruyorlar, değişik kıyafetleriyle dikkat çekiyorlar ve kendilerini dine adanmış olarak görüyorlardı. Yine bu tarikat mensupları için yarını düşünmek ve dünyadan el etek çekmek bir ilkeydi. Eğilimleri aşırı bir Alevî teolijisine yöneliktir. Aynı zamanda Şîî öğretilerini de gizli bir sır olarak saklıyorlardı.²⁷²

Bektaşîliğin mahiyetini Fuat Köprülü'den takip edelim:

X. yy.'da kurulup ve gelişmiş olan Bektaşîlik daha ilk zamanlarda bile bâtinî bir mahiyet almıştır. Babâîlik, Âhilik, Abdallık gibi üç çeşit mesleğin karışımından hasıl olduktan sonra Hurûfilik'in de tesiri altında kalan bir tarikat, bundan başka bir sima olamazdı. Yunus'un serbest ve açık ifadeli şiirleri halkın en alt katmanlarına kadar inebilmeleri için Bektaşîler nazarında büyük önem kazanmıştır. Bektaşî babaları başka şeyhler gibi uzun medrese tahsili görmüş adamlardan olmadıkları gibi, Bektaşî dervişleri de ekseriyetle halk arasından çıkmış basit ve sade insanlardı. Bu sebeple Acem dil ve edebiyatına kıymet vermeyerek millî, dil ve edebiyata kıymet veriyorlardı. Aralarında yetişen şairlerin ekseriyetle medrese tahsili görmemiş, lakin millî zevke vâkıf, ince ve zarîf düşünceli her basit şeye kolayca kanabilecek derecede, ibtidâî ve adeta hurafelere tapan bir zihniyete malik olmuşlardır. Aruz vezni ve aruz şekillerini çok kullandıkları halde millî vezni ve millî şekilleri tamamen Türk zevkine uygun bir tarzda kullanmışlardır.

Ayrıca Hz. Resûl'e ve Hz. Ali'ye ait medhiyeler, mersiyeler, destanlar hep hece vezniyle yazılmıştır. Bununla beraber gönüllerde Nesîmî gibi Hurûfî şairlerden sonra Fuzûlî gibi Ehl-i beyt muhibbi şairlerin bir kısım eserlerini Bektaşî edebiyatı içerisine

²⁷¹ Birge, John Kingsley, Bektaşîlik Tarihi, Çev. R. Çamuroğlu, 1991, s. 28.

²⁷² Birge, a.g.e., s. 34.

sokmak yanlış olur. İstisna olarak mütaala edilmesi gerekir. Bir kısım “Kızılbaş” şairlerin eserlerine baktığımızda bu edebiyatın da Bektaşî edebiyatından farksız olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz.

Bâtınîlik, bilhassa göçebe Türkmenler arasında onların İslâmiyet’ten önceki bir çok âdet ve ananelerini câiz ve mübâh gördüğü için çok yaygın bir halde idi. O dönemde Anadolu’daki Hanefî mezhebine mensup şehir ahalisi, tavşan yemeyen Alevîler’in varlığından haberdar idiler. Diğer yandan siyasî faaliyetlerini Anadolu’da devam ettiren Moğol hükümdarlarından bazılarının çeşitli sebeplerle Anadolu’daki itizâlî hareketlere yardımcı olmaları ve Ehl-i Sünnet îtikadına muhalif akideler yayanları desteklemeleri Anadolu’da Bâtınîlik hareketlerinin yayılmasını kolaylaştırmıştır. Sultan Mahmut döneminde yeniçeri ocağının yıkılışını protesto ettikleri bahanesiyle yüzyıllarca Yeniçerilerle yakın işbirliği yapmış olan Bektaşî tarîkatı dağıtılmış ve ulemânın da desteğiyle tarikat yasaklanıp, tekkeleri yıktırılmıştır. Liderleri idam edilip geri kalanlar sürgün edilmiştir.²⁷³

Bektaşî tarîkatı Şîî eğilimlere şüpheyile bakan ve basit halk arasında devam eden Hristiyan ve Pagan inançlara ve uygulamalara gönlü açık olan, kaygısız ve geniş düşünüşlü tarikat idi. Bektaşîlerin esas desteği, özellikle Avrupa Türkiye’sinde köylüler arasında idi. Tarîkatın kaynakları Ortaasya’da ve hatta Türk Moğol şamanizminde aranmıştır. Daha sonra Anadolu’da ve Avrupa’da Bektaşîler Hristiyan nüfusun büyük bir kısmını mestettiler ve Türklerle ilk islâmlığa daha yumuşak bir geçiş sundukları Hristiyan teba arasında bir bağ olarak önemli rol oynadılar.²⁷⁴

Bektaşîler yalnızca mistik bir tarikat olarak değil, ama Yeniçeri ordusuyla en başından beri yakın ilişkileri nedeniyle 1826’ya kadar Osmanlı tarihinde önemli bir askerî rol oynadılar. Anadolu’nun her yerinde Kızılbaş, Tahtacı, Abdallar, Çepniler adıyla yayılmış olan kırsal gruplarda Bektaşî örgütü ile inanç, gelenek, dinsel tören ve sıkça da

²⁷³ Köprülü, M. Fuat. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 1984, s. 349-351.

²⁷⁴ Lewis, Bernard, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Ankara, 1984, s. 402.

örgütsel olarak yakın ilişki içindedirler.²⁷⁵

Bu konuda Abdulkadir Sezgin, Bektaşiliğin Pir'i olan Hacı Bektaşî Velî hakkında şöyle der: Hz. Pir'in hayatta iken aynı zamanda ev olarakta kullandığı dergâh, büyük bir türbe olarak bulunmakta ve bu türbe içinde kendi soyundan gelen ve “Çelebi” olarak adlandırılan kişilerin mezarlarını da muhafaza etmektedir. Bize ulaşmış iki eseri vardır. Arapça olarak yazılmış “ Makâlât” ve Şerh-i Besmele'dir. Hacı Bektaş-ı Velî, dünyayı terketmek, dünya nimet ve zevklerini terketmek değil, ona kul ve köle olmayı terketmektir. İnsanlardan uzak koşarak bir yere varmak mümkün değildir. Dinimizde aslolan cemiyeti bütün olarak yükseltmektir. Cemiyetin içinde olmak asıldır. Hatta cennete girebilmenin yolu, bu dünyada insanların içine girmekle, iyilik, güzellik ve doğrulukla birleştirmek mümkündür.²⁷⁶

Dervişlikte yüksek dereceye ulaşmak “Muhabbet'le” olur. Muhabbet, canı gönülden sevmektir. Dünyayı bir misafirhane kabul edip, burada gördüğümüz canlı-cansız herşeyi misafirhanenin malı bilmek, onun bir hediyesi gözüyle görüp, ona olan saygımız, sevgimiz sebebiyle korumak ve geliştirmek lâzımdır. Bektaşî'liğin temel duygusu budur.²⁷⁷

Hz. Ali'ye ulaşan fazilet silsilesi “silsile-i zeheb” Altın Halka olarak adlandırılan Ehl-i beyt dışında Hasan Basrî (H.110) ve Cüneyd-i Bağdadî (298)'ye bağlanarak gelirler. Dört koldan Hasan Basrî'ye varan, ondan İmam Rıza'ya dayanan silsileler, Hz. Ali ve Hz. Peygamber'e ulaşır.

Muttasıl silsile olarak bilinen ve Altın Halka dışında olan silsile ise şöyledir;

1. Hasan Basrî,
2. Habib-i Alcemî,
3. Davud'u Taî,

²⁷⁵ Birge, a.g.e., s. 13.

²⁷⁶ Sezgin, a.g.e., s. 51.

²⁷⁷ Sezgin, a.g.e., s. 51.

4. Ma'rûf-ı Kerhî hazretleridir.

Bunlardan her hangi birine veya Cüneyd-i Bağdadiye ulaşmış olan, silsileler Hz. Ali'ye bağlı sayılırlar. Hz. Ali'ye bağlılık anlamında bu tarikatlara aynı zamanda “Alevî” tarikatları denir.

Bektaşî tarikatı silsilesi: Hz. Ebu Bekir, Salman'ı Farisi, Kasım b. Muhammed b. Ebu Bekir Sıddık. Câfer-i Sadık b. Muhammed Bâkır, Beyazid-i Bistamî, Ebu'l Hasan Hırkanî, Ebu Ali Fermanî, Yusuf Hamedanî, Ahmed Yesevî b. Muhammed Hanefî, Lokman Horasanî, Hünkâr Hacı Bektaşî Velî.²⁷⁸

Hacı Bektaşî Velî Türkistanlıdır. Babası da dedesi de Türktür. Bunda hiçbir tereddüt yoktur. Ama bektâşîler arasında onun “Seyyid” olduğuna inanılır. Bunun münükaşası yapılmaz. Velayetnâme'de babası lakabı İbrahim Sâni olan Seyyid Muhammed, onun babası Musa Sâni ve onun da babası İbrahim Mükerreremül Mücab'ın Sultan-ı Horasan İmamı Ali Rıza'nın ana-ata bir küçük kardeşi olduğu, İmam Ali Rıza'nın da Musa Kâzım Hz.'nin evladı olduğu belirtilmektedir. Hacı Bektaşî Velî diğer din ve devlet büyükleri gibi sıfat ve lakaplarla da anılmıştır. Bunlardan en belli başlısı, Hünkâr. Hz. Pir, Gaziler Serdarı. Alp Erenler Çeşmesi... gibi.²⁷⁹

Bu ermiş dervişleri yetiştirip gönderen büyük “Hz. Türkistan” olarak da isimleri bilinen şeyh Ahmed Yesevî Hazretleridir. Yesevî ocağında gönül çırağını tutuşturup Anadolu'ya büyük bir ülkü ile gelen Horasan erenlerinden birisi de Hacı Bektaşî Velî'dir. M. 1337 yılında Hacı Bektaş ilçesindeki halen medfun bulunduğu yerde vefat eden Hünkâr geleneğe uyularak tekkesinin içine defnedilmiştir.²⁸⁰

Alevî ve Bektaşîliğin tarihi gelişimini incelerken gördük ki, pek çok olay Türk tarihi dışında cereyan etmiştir. İslâm tarihi içerisinde meydana gelen Hz. Ali ve Muaviye olayları, Kerbelâ fâciası yine Türk tarihi dışındadır.

²⁷⁸ Sezgin, a.g.e., s. 52

²⁷⁹ Sezgin, a.g.e., s. 52- 53.

²⁸⁰ Sezgin, a.g.e., s. 55-57.

C. Alevi ve Bektaşilerin Ehl-i Beyt Anlayışı:

Sünnî inanın dışında gelişen Anadolu Alevîliğinin kendine has yaşayış ve inanç biçimleri vardır. Yukarıdaki konularda da belirttiğimiz gibi Ortaasya'dan Anadolu'ya göç eden Türkmen kavimleri yıllar süren yolculukları boyunca içerisinden geçtikleri toplum ve kavimlerin, inanış ve düşünce yapılarından ister istemez etkilenmişlerdir. Şöyle ki, bu konuda en belirgin örnek İslâm dininin ritüellerini Şîâ kaynaklı bilgi yollarından almış olmamızdır. Namaz ibâdetini Kur'an kaynaklı olarak salât şeklinde değil de namaz ismiyle, Farisi insanındaki kullanış biçimiyle almışız. "Savm" ibâdeti Anadolu'ya "Oruç" olarak gelmiş, İslâm'da "vudu" diye tanımlanan ibâdet bize abdest olarak gelmiştir. Bütün bunlardan anlıyoruz ki, Anadolu coğrafyasında yaşayan insanlar, ister Sünnî olsun ister Alevî olsun çeşitli kavimlerin yaşayış ve inanış biçimlerinden etkilenmiştir. Özellikle Anadolu'ya kavimler göçü sırasında sonradan gelen Türkmen boylarında Alevî ve Bektaşî kültürünün yaşadığını görmekteyiz. Çünkü bu kavimler vatanlarına, örf ve âdetlerine, geleneklerine, herşeyden önemlisi inanç değerlerine daha bağlı ve muhafazakâr bir anlayışla sahip olduklarından dolayı sonradan karşılaştıkları inanç sistemlerine tam bir teslimiyet söz konusu olmamıştır. Bu bağlamda Sünnî anlayışı benimsemiş insanlara şöyle bir göz attığımızda, İslâm dininin bütün kurallarını Kur'an ve hadis anlayışına tam bir sadakat ile bağlı olduklarını görüyoruz. Fakat bu teslimiyetçi anlayışı Alevî vatandaşlarda göremiyoruz. Aynı şekilde Şîâ düşünce sistemiyle Alevî düşünce yapısı arasında Hz. Ali'ye bağlılık konusundaki ortak özelliklerinin dışında dış kültürleri olduğu gibi benimsemek yerine kendi düşüncelerine uygunluğu nisbetinde faydalanmaya çalışmışlardır. Bu yönde Şîâ, İslâm dininin bütün fonksiyonlarını olduğu gibi almak yerine kendi düşünce yapısına ve eski geleneklerine bağlılık ölçüsünde almaya çalışmıştır. Bütün bunlardan anlıyoruz ki, iç dinamikleri kutlu olan toplumlar dış kültür ve yaşam tarzlarına kendilerini hemen kaptırmadan tabii bir eleme yoluyla işlerine gelen yabancı kültür unsurlarını kabullenmektedirler. İşte bu açıdan Anadolu Alevîliğine baktığımız zaman, Orta Asya'dan getirmiş oldukları "Şaman" kültürü ve buna paralel olarak o bölgedeki diğer dinî inanç değerleri ve Anadolu'ya geldiklerinde bu bölgedeki medeniyet kalıntıları eski din ve inançlar bu topluluk üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Türkiye'deki etnik dinî gruplara

baktığımız zaman görüyoruz ki, kendi örf ve âdetlerimizi folklorik değerlerini kapalı toplum özelliği taşıyan yaşam tarzlarını halâ en iyi bir şekilde devam ettiren gruplardan birisi ve belki de en önde geleni Alevî gruplardır.

Alevîlik olgusuna değişik açıdan baktığımızda ve Alevîliğin tarihi gelişim çizgisini incelediğimizde birçok olayların Türk tarihinin dışında cereyan etmiş olduğunu görürüz. Örnek olarak Ehl-i beyt düşüncesini oluşturan Hz. Ali ve Muaviye olayları ile Kerbela olgusu bunların en önemli tipolojilerini teşkil eder. İslâm tarihinde ortaya çıkan bu önemli ayrılma hadisesinde, Türkler taraf olmaları şöyle dursun hatta o dönemde Türkler'in büyük çoğunluğu Müslüman bile olmamıştı. O halde, Alevîlik olgusu salt anlamda tarihimizin bir parçası değildir. Bu nedenle, İran Şiâ'sından farklı kültür değerlerini ve inanç sistemlerini taşımaktadır. Türkmenlerin konumu, yerleşim biçimleri Anadolu kültür dokusunda bir özellik olarak ortaya çıkmasaydı Anadolu'da Alevîlik gerçeği düşünülemezdi.²⁸¹

Fakat yukarıdaki konularda değindiğimiz gibi, Türkmenlerin İslâm dinî ile İran ve Horasan üzerinden tanışmış olmaları, onların Şiâ kültürü ile yüz yüze kalmalarını sağlamıştır. İslâm tarihinin acı olayı Hz. Ali ve Muaviye hadisesine bu zâviyeden bakmalarını sağlamış Hz. Ali'nin ve Hz. Hüseyin'in uğramış oldukları haksızlık ve zulümler Türkler'i taraf tutmaya sevketmiştir. Hatta o dönemde meydana gelen olayların anısı yaşatılmakta ve yas tutulmaktadır.

Sonuç olarak Şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür: Anadolu'daki Alevilik Bektaşilik kültüründeki Ehl-i beyt kavramına yüklenilen anlamlar Kur'an'ın bu kavrama yüklediği anlamla birebir örtüşmemektedir. Zira Anadolu Alevi - Bektaşî kültürü doğrudan Kur'an kültüründen faydalanmak yerine İslâm dini ile Şia kültürü vasıtasıyla tanışmış ve bu kültürel birikimden etkilenmiştir. Ayrıca Aleviler ve Bektaşîle yazılı kültüre ve ana kaynaklara müracaat etmek yerine sözlü kültüre ve geleneğe bağlı bir hayat yaşadıklarından bu kavramın Kur'an'daki gerçek anlam alanını öğrenmelerinde olumsuz bir etkiye sahip olmuşlardır. Realitede gelişen sosyal ve siyasi olaylar da inanç farklılıklarındaki taassubu derinleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta "Alisiz Alevilik'ten" bahsedener bulunmektedir.

²⁸¹ Türkdoğan, Orhan, Alevi-Bektaşî Kimliği, İstanbul, 1995, s. 41.

SONUÇ

Biz bu çalışmamızda Ehl-i beyt kavramını/anlayışını Kur'an-ı Kerim ve Hadisler çerçevesinde inceledik. Bu kavramın Cahiliyye döneminden günümüze kadar kullanılış sürecindeki anlam değişikliklerini tespit etmeye çalıştık.

Ehl-i beyt kavramı cahiliye döneminde Mekke hakimiyeti ve Kabe'ye hizmet anlayışı çerçevesinde hem siyasi hem de dini anlamlar taşıırken İslam'la birlikte yepyeni bir anlam kazanmış ve bu kavramın muhtevası/içeriği olduğu gibi Rasulüallah (sav)'ın hanımları ile doldurulmuştur.

Rasulüallah'ın vefatından sonra ve bilhassa Şia'nın ortaya çıkışıyla birlikte bu kavrama daha önceki anlamlarından oldukça farklı yeni bir siyasi ve dini anlam yüklendiğini tespit etmiş bulunuyoruz.

Mezheplerin ortaya çıkışından itibaren bu güne dek Ehl-i beyt kavramı etrafında büyük olaylara sebep teşkil edecek tartışmalar vücuda gelmiş ve yankısı hala devam etmektedir.

Bu ihtilafların tamamı aslı Kur'an'a dayanmayan fakat sıhhati tartışılan hadislerle dayanan yeni Ehl-i beyt anlayışı Kur'an'dan bir sapma olarak değerlendirilmelidir. Çünkü, Ahzab sûresinde, Peygamber (sav)'ın ailesini oluşturan kişiler içinde sadece hanımlarından bahsedilmekte, kızları, damatları ve diğer akrabalarıyla ilgili doğrudan bilgi verilmemektedir.²⁸²

Ehl-i beyt'i inceledik ve gördük ki, bu kavramdan maksat Peygamber'in hayatta olan hanımlarıdır. Çünkü onların yükümlülükleri ve sorumlulukları Kur'an'ı Kerim'de açık bir şekilde beyan edilmiştir. Konumuzu açıklayan Ahzab 33'ncü ayette belirtilen zamirlerin yorumları içerisine Hz. Ali, Fatıma ve oğullarının girebileceği söylenmiştir. Halbuki

²⁸² Hatiboğlu, Mehmet Said, İslâm'da ilk Siyasi Kavmiyetçilik Hilafetin Kureysliliği, AÜİFD. XXIII. 1978. 132.

yukarıda açıkladığımız gibi bu zamirlerin mercii bellidir ve Peygamber'in hanımlarıdır. Ayette Resulullah'ın Ehl-i beyt'inden bahsedilmektedir. Daha sonra Hz. Ali ve çocukları ile ilgili düşünceler Kur'an'dan farklı olarak söz konusu ayetin anlamını da aşacak derecede bir kısım müfessirler tarafından yorumlanmıştır. Konu ile ilgili hadisler de söz konusu ayetle çelişki arzettiği için bu konuda sağlam bir delil olarak değerlendirilemezler. Bilhassa Hz. Ali'nin vefatından sonra Şia'nın kendi indi kanaatlerine göre ortaya attıkları Ehl-i beyt ve onlarla ilgili inançlar Kur'an'la ve sünnetle ilişkilendirilemezler. Bu türlü yorumlar siyasi çekişmelerin bir ürünü olduğu kanaatindeyiz.

Son tahlilde İslam'da Ehl-i beyt kavramı, Kur'an'ın tanımlayıp tavsif ettiği anlamı muhafaza etmektedir. Şia'nın ileri sürüp savunmaya çalıştığı Ehl-i beytise, aslı doğrudan doğruya Kur'an'a değil, Kur'an'daki ayet'in öznel bir yaklaşımla okunması sonucu elde edilen yorumlara ve sıhhati tartışılan hadislerle dayanan bir anlayıştır. Bu Ehl-i beyt anlayışı Kur'an'dan değil, ondan bir sapma olarak değerlendirilmelidir. Çünkü, Ahzab suresindeki konu ile ilgili tek ayette, sadece Peygamber (sav)'in hanımlarından bahsedilmektedir; kızları, damatları ve diğer akrabalarıyla ilgili, -işaret yoluyla da olsa - hiçbir bilgi verilmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdubâkî, Muhammed Fuad, el- Fâzıl - Kur'ani'l- Kerim, Çağ Yayınları, İstanbul, 1986.
- Abdülcebbar b. Ahmed, Tenzihü'l- Kur'ân'ı- Matain, Mısır, 1329,
- Akın, Ali, Âyet ve Hadislerle Ehl-i Beyt'in Fazîleti, Ortadoğu Yayınları, Umut Matbaası, İstanbul, Tarihsiz.
- Alusî, Ebul Fadl Şihabuddin es-Seyyid el-Bağdadî, Rûhu'l-Maanî, Kahire 1994 (I-XXX).
- Âmilî, Seyyid Câfer, Kur'anda Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi, Kur'anda Ehl-i Beyt Adlı Makale, Ankara, 1995.
- AnaBiritanika, Ehl Md. İstanbul, 1994 (I -XXXII).
- Asım Efendi, Kamus Tercemesi, Taş baskı, İstanbul- 1305 (I-IV).
- Atay, Hüseyin, Ehl-i Sünnet ve Şiâ, AÜİFD, Ankara, No: 159, 1983.
- Ateş, Süleyman, İmamiyye Şiâsı'nın Tefsir anlayışı AÜİFD, Ankara, 1983.
- Atik, M. Kemal, İslâmi Kavramlar, Ankara, 1997.
- Bağdadi, Ebu Mansur Abdülkerim b. Tahir b. Muhammed, El- Fark Beyne'l-Firak (Çev. E.Ruhi Fırlı) İstanbul, 1976.
- Birge, John Kingley, Bektaşilik Tarihi (Çev. Reha Çamuroğlu), Ant Yayınları, İstanbul, 1991.
- Bolay, Hayri, Genç Erenler Dergisi, Bektâşilik ve Henifilik Adlı Makale, 26. Sayı. Ankara, 1998.
- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fi, El- Câmiu's -Salih, İstanbul, 1992 (I-VIII).
- Canan, İbrahim, Hadis Ansiklopedisi, Zaman gazetesi Yay., İstanbul, Tarihsiz (I-XVIII)
- Cerrahoğlu. İsmail, Tefsir Tarihi, Ankara, 1988, I-II.
- Derveze, İzzet, Et- Tefsiru'l- Hadis (Çev. Mustafa Altinkaya). Ekin Yayınları. İstanbul. 1997 (I-IV).
- Develioğlu, Ferit, Osmanlıca - Türkçe Lûgat, 3. Baskı, Ankara 1978.
- Duman, M. Zeki, Beş Sürenin Tefsiri, Fecr Yayınları, Kayseri, 1999.
- _____Kur'an-ı Kerimde Ehl-i Beyt, Fecr Yayınları, Ankara, 1999.

- Ebu's-Suud, Muhammed b Muhammed el- Amîdî, İrşâdü'l-Akli's-Selim ilâ Mezayâ'l-Kur'ânî'l-Kerim, Kahire, Tarihsiz (IV).
- Ebû Zehra, Muhammed, İslâm'da Siyasî ve İtikâdî Mezhepler Tarihi (Çev. E. Ruhi Fırlalı- O. Eskicioğlu), İstanbul, 1970.
- Kâsımî, Muhammed Cemâluddîn, Tesiru'l- Kâsımî, Kahire, 1918 (I-XVII).
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dînî Kur'an Dili, Eser Neşriyat. İstanbul. 1982. (I- X).
- Eröz, Mehmet, Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik, İstanbul, 1977.
- Faruk, Ömer Fevzi, Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine (Çev. Dr. M. Bahaiddin Varol), SÜİFD, Konya, 1999.
- Fazlurraman, İslâm (Çev. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın), Selçuk Yayınları, II. Baskı, Kent Basımevi, İstanbul, 1992.
- Fırlalı, Ethem Ruhi, Çağımızda İtikadi İslâm Mezhepleri, Selçuk Yayınları, 5. Baskı, Kent Basımevi, İstanbul, 1991.
- _____ İmamiyye Şiâsî, Ankara, 1984.
- _____ Alevîlik Bektaşîlik, İstanbul, 1994.
- Fîrûzâbâdî, Ebu Tahir Muhammed b. Yakup, Tertibu'l-Kâmûsî'l-Muhît alâ Tarikati'l-Misbâhi'l- Münir ve Esasî'l-Belâğa, 2. Baskı, İstanbul 1973 (I-IV).
- Goldziher, İgnaz, İslâm Ansiklopedisi, "Ehl" Md. MEB. Yayınları, İstanbul, 1974 (I-XIV)
- Gölpınarlı, Abdalbaki, Oniki imam, Der Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1970.
- _____ Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şîîlik, Der Yayınları, II. Baskı, İstanbul, 1987.
- Gündüz, İrfan, TDV. İslâm Ansiklopedisi, "Beyt" Md. İstanbul, 1992 (I-XI).
- Hairi, Abdülmecit Hasan, Şiâ ve Akaidi, Necef, 1967.
- Hatipoğlu, Mehmet Said, İslâm'da ilk Siyasi Kavmiyetçilik Hilafetin Kureysiliği, AÜİFD. Ankara, 1978.
- Hâzin, Ali b. Muhammed b. İbrahim El- Bağdadî, Lubâbü't- Te'vil Fi Meânî- Tenzil. Beyrut, Tarihsiz (I-IV).
- Hûî, Seyyid Ebu'l Kâsım el-Musevî, El- Beyân Fî- Tefsir-i'l Kur'an, Necef, 1966.
- İbn Abbas, Tenvîru'l Mikbâs min Tefsiri ibn Abbas. Darul kütübül ilmiyye. Beyrut, Tarihsiz.

- İbn Hişam, Tehzibü Sireti İbn Hişam, Beyrut, 1972, (I-II)
- İbn Kesir, İmâdud-dîn Ebu'l Fidâ İsmail b. Ömer, Tefsîru'l Kur'an-ı'l- Azim. Kahire. 1971 (I- VIII).
- _____ Hadislerle Kur'an Tefsiri (Çev. Bekir Karlığa), İstanbul, 1986 (I-XVIII).
- İbn Manzur, Ebu'l Fadl, Cemâlu'd- din Muhammed b. Mükerrrem, , Lisanü'l- Arab, Beyrut, 1990, I-XV.
- İbn İshak, es-Siyer ve'l Megazi, 191.
- İbn Sa'd, Tabakat.
- İbrahim, Mustafa ve Arkadaşları, Mu'cemu'l- Vasit, Mektebetül İlmiyye, Tahran, Tarihsiz (I-II)
- İlâhi Zahir, İhsan, Şiâ ve Kur'an, Pakistan, 1983.
- İnan, Abdulkadir, Eski Türk Dini Tarihi, İstanbul, 1976.
- İsfahani, Ragıb, El-Müfredat Fi Garibi'l-Kur-an, Mısır, 1322.
- Kâdî, Abdulfettah, Esbab-ı Nuzûl (Terceme Prof. Dr. Salih Akdemir), Fecr Yayınları, III. Baskı, Ankara, 1996.
- Kadı Beydâvî, Nasruddîn Ebul Hayr Abdullah b. Ömer Envaru't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil- Teifisirul Erbainden Naklen, Matbaatül Amira, H. 1313 (I-IV).
- Kâsımî, Muhammed Cemâluddîn, Tefsiru'l- Kâsımî, Kahire. 1918 (I-XVII).
- Kastallânî, Hafız Şihâbuddîn Ebul Fadıl, Şerhu'l-Buhârî, Mısır. 1909 (I-XVII)
- Karaman, Hayrettin, TDV. İslâm Ansiklopedisi "Câferiyye" Md, İstanbul, 1993 (I-VII).
- Karataş, Şaban, Şiâ'da ve Sünni Kaynaklarda Kur'an Tarihi, Ekin Yayınları, İstanbul, 1996.
- Kâşifu'l Gıta, Muhammed Hüseyin Ali, Aslû's-Şia ve Usûliha. Necef. 1965.
- Köprülü, Fuat, Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar, Ankara, 1984.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el- Ensârî, El- Câmiü li Ahkâmî'l- Kur'an. Kahire, 1967 (I-XX).
- Kutlu, Sönmez, Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalin Tarihi Süreç İçinde Semerelendirilmesi. İslâmiyât, Ankara, III. 2000.
- Lewis, Bernard, Modern Türkiyenin Doğuşu, Çev. Metin Kırıtlı, Atatürk D.T.Y. Kurumu Yayınları, II. Baskı, Ankara, 1984.
- Mevdûdî, Ebu'l Alâ, Tefhîmül Kur'an (Çev. M. Han Kayânî), İstanbul, 1991 (I-X)

- Meydan Larousse, "Ehl-i Beyt" Md. 1971 (I-XXIV)
- Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, el- Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyuni'l-
Ekâvil fî Vucûhi't- Te'vîl, Kahire 1968 (I-IV).
- Muhammed Taki el- Hakim, El- Usulu'l- Âmme Fıkhi'l- Muharin, Beyrut, 1963.
- Musevi, Abdul-Hüseyin Şerifuddîn, El- Mürâcaat, Kâzîmiye, 1946.
- Muzaffer, Muhammed Rızâ, Şiâ İnançları (Çev. Abdülbakıy Gölpınarlı), İstanbul. 1978.
- Nasr, Seyyid Hüseyin, Modern Dünyada Geleneksel İslâm, İstanbul, 1989.
- Nesefî, Ebul Berekât Abdullah b. Ahmet b. Muhammed, Medârikü't- Tenzîl ve Haka'ikü't-
Tevîl, Kahire 1967 (I-II).
- Ocak, A. Yaşar, TDV. İslâm Ansiklopedisi, "Alevî" Md, İstanbul, 1984 I-XV).
- Onat, Hasan, Şiîliğin Doğuşu Meselesi, AÜİFD. Ankara, 1997.
- _____ Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul, 1994.
- Özel, Ahmet, TDV. İslâm Ansiklopedisi, "Beyt" Md. İstanbul, 1989 (I-XV).
- Özek, Ali, Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul, 1984.
- Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, M.E. Basımevi.
İstanbul, 1971.
- Râzî, Ebû Bekr Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin el-Kureşî, Mefâtihu'l-Gayb.
Tahran Tarihsiz (I-XVI).
- Râzî, Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdilkâdir, Muhtarû's-Sıhah, I. Baskı, Beyrut, 1967.
- Sabuni, Muhammed Ali, Safvetü't Tefasir Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995. 1-7
- Sarıçam, İbrahim, Emevî Haşimî İlişkileri, Ankara, 1997.
- Sarıcık, Murat, Kavram ve Misyon olarak Ehl-i Beyt, Nesil Basım Yayınları, İstanbul,
1997.
- Sezgin, Abdülkadir, Hacı Bektaşî Velî ve Bektaşîlik, III. Baskı, İstanbul, 1991.
- Sofuoğlu, Cemâl, Tarihte ve Günümüzde Şiîlik Sempozyumu, İstanbul, 1994.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Fethul Kadir, Mısır, 1964 (I-IV)
- Tabatabâî, Seyyid Muhammed Hüseyin, El- Mizân Fi Tefsiri'l Kur'an, Beyrut, 1973.
- Tabresi, Şeyh Ebû Ali el- Fadl b. Hasen, Mecmeul Beyân Fi Tefsiri'l Kur'an, Beyrut.
1986.
- Taberi, Ebu Câfer Muhammed b. Cerir, Câmiu'l Beyân an Te'vili'l Kur'ân. İstanbul. 1904
(I - XXX).

- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa, Es- Sünen, İstanbul, 1992.
- Togan, Zeki Velidi, Umumî Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1970 (I-II).
- Tuğcu, Hüseyin, Genç Erenler Dergisi, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt Adlı Makale, 34. Sayı, Ankara 1998.
- Türkdoğan, Orhan, Alevî-Bektaşî Kimliği, Timaş, Haziran, İstanbul, 1995.
- Vâhidî, Ebul-Hasan Ali b. Ahmet en- Nisâbûrî, El Vasît Fi Tefsiri'l Kur'âni'l Mecîd, Beyrut, Tarihsiz.
- Vehbi, Konyalı Mehmet, Hülâsâtül, Beyân Fî Tefsiri'l Kur'ân Üçdal Neşriyat, 4. Baskı, İstanbul, 1968 (I-XVI).
- Yıldırım, Seyfî, Genç Erenler Dergisi, Alevilik ve Bektaşiliğin Türk Toplumundaki Yeri Adlı Makale, 14. Sayı, Ankara 1996.
- Yıldız, Hakkı Dursun, İslâmiyet ve Türkler, İstanbul, 1976.
- Yılmaz, Musa Kazım, Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu, İstanbul, 1994.
- Zebîdî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif Sahih-i Buharî Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi(Tercüme Ahmet Nâim - Sadeleştiren Kâmil Miras), Emel Matbaacılık, 8. Baskı, Ankara, 1987 (I-XII).
- Zebidi, Seyyid Muhammed Murtaza, Tacu'l Arus, Beyrut 1386, I-VII.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin, Et- Tefsir ve'l-Müfessirün, Kahire, 1976 (I-III).